

КОГО ЩЕ ВИЖЕНУТЬ
З УРЯДУ

ЧИ СТАНЕ КРИМ
ГАРЯЧОЮ ТОЧКОЮ

ГРОМАДСЬКЕ ТБ: ЯК ВЛАДА
БАВИТЬСЯ В СВОБОДУ СЛОВА

Тиждень

український www.ut.net.ua

СЕРГІЙ
КРИМСЬКИЙ:
ОСТАННІ
НАСТАНОВИ
ФІЛОСОФА

№ 28 (141), 9 – 15 ЛИПНЯ 2010 р.

МІНА СПОВІЛЬНЕНОЇ ДІЇ

Безвідповідальне провадження владою пенсійної реформи
може призвести до краху країни

ISSN 1996-1561

28 >

9 771996 156002

Тиждень

український www.ut.net.ua

ПЕРЕДПЛАТА НА 2010 РІК

Передплатити

«УКРАЇНСЬКИЙ ТИЖДЕНЬ»

ВИ МОЖЕТЕ:

1. У редакції:

– заповніть квитанцію у відділенні будь-якого банку (отримувач: ТОВ «Український тиждень», р/р 26007026823721 у Печерському відділенні КМФ АКБ «УКРСОЦБАНК». МФО 322012. Код ЄДРПОУ 35392656. Передплата на журнал «Український тиждень»);
 – розбірливо зазначте адресу доставки та контактний телефон;
 – оплатіть квитанцію у найближчому відділенні банку;
 – надішліть копію сплаченого бланка замовлення (квитанцію про оплату):
 * факсом: (044) 351-13-00 (01);
 * поштою: ТОВ «Український тиждень», м. Київ, 03067, а/с № 2.
 Вартість редакційної передплати журналу «Український тиждень» на 2010 рік:

1 місяць – 20 грн;
 3 місяці – 60 грн;
 5 місяців – 100 грн

2. У будь-якому відділенні зв'язку Укрпошти. Передплатний каталог на 2010 рік, стор. 156. Передплатний індекс – 99319.

3. У передплатних агенціях вашого міста (детальніше див. на сайті <http://www.ut.net.ua>).

4. На сайті www.portmone.com.

За детальною інформацією звертайтеся за тел. (044) 351-13-00.
 Менеджер з передплати Каріна Семяновська
 K.sem@ut.net.ua

<http://www.ut.net.ua>

повідомлення	отримувач платежу	ТОВ «Український тиждень»	26007026823721	35392656	
			поточний рахунок отримувача	код отримувача	
	назва установи банку	Печерське відділення КМФ АКБ «УКРСОЦБАНК»		322012	
				МФО банку	
	Прізвище, ім'я та по батькові платника				
	Адреса платника, телефон				
касир	вид платежу: за передплату на журнал «Український ТИЖДЕНЬ»				
	період:				
				сума, грн	
	платник (підпис)				
	квитанція	отримувач платежу	ТОВ «Український тиждень»	26007026823721	35392656
				поточний рахунок отримувача	код отримувача
назва установи банку		Печерське відділення КМФ АКБ «УКРСОЦБАНК»		322012	
				МФО банку	
Прізвище, ім'я та по батькові платника					
Адреса платника, телефон					
касир	вид платежу: за передплату на журнал «Український ТИЖДЕНЬ»				
	період:				
				сума, грн	
	платник (підпис)				

Юрій
Макаров
про укра-
їнський
радіоєфір

4

Вирваний рік
Навіщо влада
повертає
в школи
11-річну
систему освіти

6

Обама з вами
Підсумки візиту
держсекретаря
США Гілларі
Клінтон в Україну

10

Міністрів рахуватимуть
восени
Для чого владі кадрові
чистки в Кабміні й скільки
вони ще триватимуть

12

Дірява демократія
Юрій Ключковський
про місцеві вибори і
гвалтування Конституції

14

Тушки до
святкового столу
До свого
60-річного ювілею
Віктор Янукович
попросив більше
влади

16

Ігри з вогнем
До чого може призвести
намір влади Криму
поставити на місце
Меджліс кримських
татар

18

Чи треба оплакувати
сборну Україну
Україні загрожує штучно
організований, спровокований
п'ятою колоною та деякими
сусідніми державами поділ

20

МоНСТР
Як нинішня влада
«створює»
громадське
телебачення

22

Старість без радості
Солідарна пенсірна
система України є
класичною формою
фінансової та
демографічної
піраміди

26

Розімкнене коло
Чому і як рефор-
мували пенсійні
системи розвинені
країни

30

В обіймах Газпрому
Які наслідки матиме
для Європи перемога на
президентських виборах
у Польщі Броніслава
Коморовського

34

Андрей Бжезецкий,
головний редактор
часопису Nowa
Europa Wschodnia,
про прагматизм
Польщі

37

Передчуття змін
Які зміни чекають
на Білорусь у
найближчі роки

38

Мовчання сябрів
Білорусь за півроку до
чергових президентських
виборів загрузла в авто-
ритаризмі й економічній
стагнації

40

Футбол і кров
Як футбольні баталії
переростають
в бої у владних
коридорах

44

МИ

Спільна звитяга
Грюнвальду
600 років тому
слов'яни розбили тев-
тонців на полі битви,
але програли їм за
столом переговорів

46

Під опікою
Св. Станіслава
Картина Яна
Матейка
«Битва під
Грюнвальдом»

50

Ранок мудріший
за вечір...
Останні настанови
видатного українського
вченого-філософа
і культуролога
Сергія Кримського

52

НАВИГАТОР

АРтилерія цін
Світовий арт-ринк поступово
виходить із кризи.
Але поки що без особливої
вигоди для українських
художників

56

Відгуки/анонси
Вистави, фільми,
виставки, книжки,
записи

60

Джунглі Сіаму
Крім океанських пляжів
Тайланд цікавий горами,
річками, хащами та
колеритними звичаями

62

Кілька слів
від журналістів
Тижня

66

Обкладинка

Фото:
Укрінформ

Тиждень

№28 (141) 9-15.07.2010 р.
Засновник ЕСЕМ Медіа ГМБХ
Видавець ТОВ «Український Тиждень»
Головний редактор Сергій Литвиненко
Генеральний директор Микола Шейко

Фінансовий директор Андрій Решетник
Директор зі збуту Олександр Грищенко
В.о. директора з реклами Андреева Олена
e-mail: andreeva@ut.net.ua
тел.: 067 407-10-89
Голова редакційної ради Роман Цуприк
Видається з 2.11.2007 р.
Свідцтво про державну реєстрацію

КВ №13005-1889Р від 13.08.2007 р.
Адреса для листування 03067, Київ, а/с №2
Адреса редакції та видавця
03067, Київ, Машинобудівна, 37
E-mail: office@ut.net.ua
Тел.: (044) 351-13-00
Друк ТОВ «НОВИЙ ДРУК»,
Київ, вул. Магнітогорська, 1

Свідцтво суб'єкта видавничої справи
ДК №1447 від 28.07.2003 р.
№ зам. 105078
Наклад 31 100. Номер підписано до друку
7.07.2010 р. Виходить щоп'ятниці.
Розповсюджується в роздрібній торгівлі
та за передплатою.
Ціна договірна. Передплатний індекс 99319

Я чую голоси

Автор:
Юрій
Макаров

Знову не втримався. Ввімкнув у машині радіо – єдину «розмовну», себто не музичну, а інформаційну, FM-станцію, яка існує в київському ефірному просторі. У європейській столиці їх мало би бути більше, але відколи за Кучми придушили «Громадське радіо» Сашка Кривенка, ніхто так і не спромігся вкластися в складний, витратний проект, отже, маємо те, що маємо. А торік на цьому «маємо» з'явився новий продукт. Спільний проект компанії «Ера» та радіо «Голос России». Спочатку це були короткі новини ввечері, тепер «голос» чути впродовж усього дня, коли б не натиснув 96.00 МГц. Може, це мені так щастить, бо в сітці на сайті «Ери» цей сегмент ніяк не позначено.

Додатковий сюрприз – у розподілі праці над «спільним продуктом». Російський партнер повністю надає свої програми, а «Ера» перекладає все, крім синхронів, українською й начитує головами своїх журналістів. Доки не вслухаєшся, зрозуміти неможливо. Коли вслухаєшся, на секунду виникає шизофренічне відчуття, ніби потрапив у іншу реальність. Річ навіть не в географії повідомлень. Головне – ділова бадьорість, стриманий оптимізм, респектабельна лояльність, Путін та Медведєв у кожному другому реченні в пропорції два до одного. До того ж постійне викриття підступного Заходу й вряди-годи згадки про навіжені українських націоналістів, які мало не пошварили два братські наводи. І так щоразу.

Ось і вчора я дізнався про переваги Митного союзу Росії, Казахстану та Білорусі (переваги, які передусім здатні будуть оцінити ті, хто в Москві контролює контрабандні схеми імпорту), про подробиці шпигунського скандалу в Америці (який, звісно ж, організували вороги Обами, не задоволені його зближенням із Кремлем), про вигоди російсько-української співпраці в галузі науки (їхні науковці своєю допомогою врятують наших), про гастролі чукотського ансамблю народного танцю «Ергерон» в Іспанії (цікаво, як почуватимуться артисти в своїх традиційних хутрянних одязинах у 38-градусну спеку), а також про думки Путіна з приводу мало не кожного з перерахованих інформаційних приводів. Як жаргували про телебачення часів пізнього Брежнєва: «Всё о нём и немного о погоде».

Я не перебільшую, «Голос России» – класична пропаганда на закордон, що спізнилася на 30 ро-

ків. Старше покоління може пам'ятати продукцію агенції АПН, журналу Soviet Union, газети Moscow News старого зразка, які були покликані представити перед іноземцями СРСР у найкращому світлі. Виходило в них це погано. Першу в світі країну соціалізму ніяк не вдавалося показати привабливо. Тобто людина зі шепленням радянського досвіду ці парадні інтонації розпізнає автоматично, на рівні умовного нудотного рефлексу, і пропагандистський ефект зводиться нанівець. А без такого досвіду?

Удесяте, двадцятье змушений повторювати: український патріот не є автоматичним русофобом, особливо український патріот із російським прізвиськом та російським корінням, від якого він не має наміру відмовлятися. Я, скажімо, із задоволенням слухав би щось російською, але якісне – ну хоча б «Ехо Москви». Які справді проблеми вирішує нинішня Росія з її вертикаллю влади, модернізацією, корупцією, імперською ностальгією, громадянським суспільством, ісламським екстремізмом, пошуками інтелектуалів?

А ще з більшим задоволенням я отримував би щось такої самої якості, як на «Ехо», мало не єдиному острівці російської вільної преси, компетентно, гостро, неупереджено, темпераментно, тільки на нашому матеріалі, в нашій системі координат. Але це питання загального клімату в

українському медіа-бізнесі, а також, не в останню чергу, відповідних державних регуляторних органів. Рік тому в Нацраді з питань телебачення і радіомовлення попереднього складу були питання до «Ери» з приводу «співпраці», але вони якось розсмокта-

лися. Слід думати, що новий склад їх навіть не ставитиме. Та й до чого тут Нацрада? Керівник «Ери» на тому засіданні резонно заперечував: ми ж виробляємо «Еру жінки» разом із британською ВВС, і жодних питань. Якийсь, мовляв, подвійний стандарт! А й справді, хіба вилузування Путіна – це не те саме, що феміністське ток-шоу?

Це пісня про те, як «бабло перемагає зло». Доки одним усе до лампочки, а інші поспішають прогнутися під Великим Братом, усе вирішує те, хто кому скільки занесе. Правий той, у кого більше нафтодоларів. А національний інтерес, гідність, врешті-решт, бридливість? Це все для лузерів. Для тих, хто збирався в Європу. Годі ілюзій, слухайте вальс «Амурские волны». ■

**ДОКИ ОДИМ УСЕ ДО
ЛАМПОЧКИ, А ІНШІ
ПОСПІШАЮТЬ ПРОГНУТИСЯ
ПІД ВЕЛИКИМ БРАТОМ,
УСЕ ВИРІШУЄ ТЕ, ХТО КОМУ
СКІЛЬКИ ЗАНЕСЕ**

Акція!
з 12.07.2010
по 12.09.2010

Банк Київська Русь

Ліцензія НБУ №19 від 14.01.2002. Свідоцтво учасника ФГВФО №89

Депозитний вклад «Смак літа»

Строк вкладу — 3 місяці

17% +*

річних у гривні

9% +*

річних у дол. США

8% +*

річних у євро

Виграй додаткові відсотки!

* Кожному вкладнику гарантовано додаткові відсотки до **2%** річних до основної ставки за депозитним вкладом «Смак літа»

www.kruss.kiev.ua

АБ «Київська Русь» є учасником Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

0 800 500-546

(безкоштовно зі стаціонарних телефонів в межах України)

1 липня

Ленінський райсуд Севастополя скасував рішення міськради про надання російській мові статусу регіональної

2 липня

Україну з дводенним візитом відвідала держсекретар США Гіллари Клінтон

3 липня

Роза Отунбаєва вступила на посаду президента перехідного періоду Киргизії. Вона керуватиме країною до 2012 року

Вирваний рік

Влада повертає в школи 11-річну систему освіти. Щоб уніфікувати її з російською та переписати підручники?

Автор:
Уляна
Тимчук

Верховна Рада 6 липня проголосувала за скасування 12-річної школи. Законодавчу ініціативу коаліції підтримали 248 народних депутатів. «З 1 вересня ми і далі навчатимемося 11 років. Я сподіваюся, що президент підпише цей закон», – заявив перший віце-спікер, один з авторів законопроекту Адам Мартинюк. Можливо, Мартинюку невідомо, що продовжити навчатися за 11-річною системою «ми» не можемо – майже всі українські школярі наразі навчаються за 12-річною програмою, і лише випускники-2011 закінчують своє навчання за

11-річною. Поступове запровадження 12-річної середньої освіти почалося десять років тому, для чого було переписано всі навчальні програми, надруковано нові підручники, витрачено чимало ресурсів. Як уже писав *Тиждень* (№ 7/2010), перехід на 12-річку був зумовлений бажанням наблизити українську освіту до європейських стандартів, а також потребою розвантажити школярів, розтягнувши шкільні програми у часі. Зараз абсолютно незрозуміло, яким чином можна менше ніж за два місяці написати нові навчальні програми та надрукувати нові підручники для

Тиждень
в історії

8 липня 1709 року

Битва під Полтавою об'єднаних шведських та українських сил проти військ Петра I

9 липня 1990 року

Підписано Закон про утворення Австралійської федерації, на основі якого створена нова держава – Австралія

10 липня 1925 року

У СРСР засновано Телеграфне агентство Радянського Союзу ТАРС

4 липня

У Нігерії з полону бойовиків звільнено 11 моряків судна «Полонія», зокрема пораненого українця

5 липня

Ізраїль відмовився вибачитися перед Туреччиною за атаку на «Флотилію свободи»

Набрал чинності Митний кодекс Митного союзу Росії, Казахстану та Білорусі

7 липня

СБУ провела обшук у Київській мерії. Вилучили документи у рамках розслідування кримінальної справи

11-річки. Також питання, що буде зі школярами, які навчаються за 12-річною системою: раптове переведення їх на 11-річку стовідсотково призведе до того, що деякі шматки програми учням не викладатимуть. Як із цим бути, в парламенті не обговорювали. «Яким саме чином система освіти перейде зараз на 11-річку, я не знаю, – каже член Комітету Верховної Ради з питань освіти та науки Олесь Доній. – Думаю, що народні депутати про це не надто дбали. Взагалі ухвалення цього закону є нелегітимним, оскільки не було нормального засідання комітету. Члени коаліції зібралися на засідання комітету без його голови, без кворуму й ухвалили рішення».

Проте міністр Дмитро Табачник уже встиг висловити свою радість із приводу прийняття законопроекту. «Для цього зроблено всі розрахунки. Ми встигаємо абсолютно нормально переглянути навчальні програми, розвантажити їх», – повідомив міністр. За його словами, якби закон не ухвалили, на освіту чекала б катастрофа: протягом року довелося б увести 17 тис. додаткових ставок учителів, що абсолютно неможливо. Цікаво, що в лютому колегія Міністерства освіти зробила заяву, в якій просила не робити поспішних рішень щодо зміни кількості років навчання у школі. Серед іншого в заяві йшлося про те, що 10-річна шкільна освіта позбавить роботи 100 тис. учителів.

Також новий закон вводить обов'язкову дошкільну освіту – з п'яти років діти матимуть відвідувати підготовчі класи у дитячому садочку. Втілювати це в життя буде не простіше, ніж за два місяці переформатувати всю шкільну освіту, оскільки місць у дитячих садочках вистачає лише для половини українських дошкільнят (**Тиждень**, № 42/2009).

Скидається на те, що головна мета нового закону – уніфікувати українську та російську освіту. «Оскільки головна ідеологія нинішньої влади – російський націоналізм, то відповідно основний напрям реформ – уніфікація українського та російського освітнього простору», – впевнений Доній. Справді, з усіх сусідніх країн лише Росія та Білорусь мають 11-річну систему навчання у школі. Втім, зміна кількості років навчання також дасть можливість Партії регіонів та особливо й особисто міністрові освіти Дмитрові Табачнику здійснити давні мрії: під егідою створення нових шкільних програм змінити їхнє наповнення на «ідеологічно правильне», а також надрукувати відповідні підручники.

Фонд у поміч

Міжнародний валютний фонд готовий надати Україні новий кредит на суму \$14,9 млрд терміном на 2,5 року в межах нової програми stand-by. Остаточне рішення про позику ухвалить, якщо Верховна Рада прийме Бюджетний та Податковий кодекси, створить законодавчі передумови для посилення незалежності НБУ та підвищення рівня капіталізації банків, зменшить дефіцит бюджету до 5,5% ВВП поточного року та обмежить до 3,5% ВВП наступного. Також українська влада, щоб догодити МВФ, має розробити заходи з поліпшення фінансових кондицій НАК «Нафтогаз України». Експерти переконані, що виконати умови МВФ владі буде вкрай складно. Чи не кожна вимога Фонду потребує непопулярних рішень, зокрема підняття цін на газ для населення, а також збільшення пенсійного віку. Уряд може витратити кошти МВФ на виконання судових зобов'язань НАК перед RosUkrEnergo, погашення позики перед російським ВТБ і латання дефіциту держбюджету.

Підступна НАК

У Верховній Раді створено тимчасову комісію з розслідування обставин прийняття рішення Стокгольмським арбітражем у суперечці між НАК «Нафтогаз України» і швейцарським трейдером RosUkrEnergo: Нафтогаз зобов'язали повернути RUE 11 млрд м³ газу (плюс 1,1 млрд м³ пені). Ініціатори створення комісії ВР припускають, що судовому рішенню передувала необґрунтована зміна позиції НАК, яка сама (!) визнала безпідставність відчуження 11 млрд м³ газу в RUE 2009-го. Виправдалися прогнози **Тижня**, що зв'язки міністра ПЕК Юрія Бойка і співвласника RosUkrEnergo Дмитра Фірташа не підуть на користь державним інтересам.

З огляду на те що за створення парламентської комісії проголосувала частина Партії регіонів, відкритим залишається питання перспективи виконання стокгольмського рішення, від якого не в захваті прем'єр Микола Азаров.

ФОТО: ЕРА, УНИАН, АНДРІЙ ПОМАКІН, В'ЯЧЕСЛАВ ПІРЧ

11 липня 1945 року

У Лефортовській в'язниці в Москві помер о. Августин Волошин, президент Карпатської України

12 липня 1935 року

Народився Вадим Гетьман, український політик і фінансист, «батько» гривні

13 липня 1920 року

Створено Товариство Червоного Хреста України

14 липня 1990 року

Віче української студентської молоді у Львові, на якому задекларовано боротьбу за самостійність України

на 17 млрд грн

до 54 млрд грн буде скорочено дефіцит держбюджету України на цей рік. На такий крок уряд пішов на вимогу МВФ

1 млрд грн

коштуватимуть країні місцеві вибори, заплановані на 31 жовтня. Ця сума дорівнює 1,85% запланованого дефіциту бюджету України

582 кг кокаїну

конфіскували правоохоронці в Одеському порту. За цінами чорного ринку вилучене коштує 482 млн грн, що сягає 48,2% вартості місцевих виборів в Україні

5 ОБЛИЧ

ВІКТОР ЯНУКОВИЧ знов заговорився

Український президент під час офіційного прийому назвав держсекретаря США Гілларі Клінтон генеральним секретарем. Напевне, дається взнаки компартиїне минуле.

БРОНІСЛАВ КОМОРОВСЬКИЙ став президентом Польщі

За нього проголосували 53% поляків, тоді як за Ярослава Качинського, брата загиблого президента, — 47%.

МИКОЛА ЖУЛИНСЬКИЙ премій не роздаватиме

Його звільнив із посади голови Комітету з Національної премії України імені Тараса Шевченка президент. А дружина Жулинського Галина фігурує у кримінальній справі.

ПАТРІАРХ КИРИЛ спровокував напад

Історика Тихона Сніцаревича побили через зауваження щодо годинника владики РПЦ, що коштує близько \$35 тис.

П'ЕР-ЛУІДЖІ КОЛЛІНА тренуватиме наших суддів

Він став куратором системи суддівства українського футболу. Колліна один із найкращих арбітрів планети і вельми суворий суддя.

НАДЗВИЧАЙНА СИТУАЦІЯ

Потоп

МНС готується до прориву дамби на Одещині

Україну продовжує zalивати. Досі залишається підтопленою частина Буковини, де від повені вже загинуло троє людей, двоє з яких — діти. Ще одна людина вважається зниклою безвісти. У Чернівецькій області вода цілковито зруйнувала і пошкодила майже 2 тис. будинків. Однак її рівень на річках Прут і Сірет уже йде на спад.

Найбільшу загрозу висока вода зараз становить на Одещині. Рівень Дунаю тут перевищив усі найпесимістичніші прогнози, піднявшись до 6,17 м. Уже затоплено причали торговельно-морського порту Рені, вода переливається через трасу Рені — Ізмаїл, по ній уже заборонено проїзд вантажних автомобілів. Як стверджує міністр із надзвичайних ситуацій Нестор Шуфрич, водозахисну дамбу, що вже насичена водою, покинули гризуни, з території між дамбою та Дунаєм повтікали кабани і кози, а це означає, що вода прибуватиме. Якщо рівень води в Дунаї підніметься ще на трохи, дамбу може прорвати, тоді вода затопить 18 населених пунктів від Рені та Ізмаїла. МНС готується до можливої евакуації населення.

Періодично внаслідок сильних злив затоплює також Київ (на фото), однак поки що якихось серйозних ситуацій, як-от затоплення метро чи прориви дамб, не зафіксовано.

ОПИТУВАННЯ

Українці не згодні з рішенням уряду підвищити пенсійний вік до 60–65 років

93,4%

Проти підвищення пенсійного віку

За результатами опитування, проведеного компанією «TNS — Україна». Опитано 1,2 тис. респондентів, можлива похибка — 3%

Про проблеми пенсійної системи України на стор. 26

8 га лісу

потрібно для виготовлення 1,5 млн аркушів паперу, необхідних, щоб роздрукувати для депутатів ВР проект Податкового кодексу разом із 5357 поправками

10 тис. боєголовок

сягає арсенал ядерної зброї Росії. Цього достатньо, щоб знищити усе живе на площі 149 тис. км²

КОРОТКО

Засаднича позаблоковість

Відтепер основним принципом зовнішньої політики є «дотримання Україною політики позаблоковості, що означає неучасть у військово-політичних союзах». Відповідна норма міститься в Законі «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», який ухвалила Верховна Рада. Тепер із законодавства має бути виключена норма про набуття Україною членства в НАТО. При цьому незмінним лишається завдання членства в Європейському Союзі «при збереженні добросусідських відносин і стратегічного партнерства з Російською Федерацією, іншими країнами СНД, а також з іншими країнами світу».

Зацікавилися партквитками

Скандал на Львівщині: обладміністрація розіслала керівникам підприємств і відомств анкети, в яких вимагала вказати політичні погляди, партійність і «ступінь впливовості на електорат». Місцеві підприємці й інтелігенція говорять про повернення до практики КДБ, який за радянських часів контролював благонадійність усіх більш-менш значущих персон. Натомість губернатор області регіонал Василь Горбаль відкинув причетність ОДА до цих анкет. На думку спостерігачів, політичні скандали, що почастішали на Галичині, варто пов'язувати з чварами у львівській організації Партії регіонів.

Уряд націлився на інтернет

Кабмін виступив із законодавчою ініціативою, що ставить під загрозу існування незалежних інтернет-видань. Уряд вніс до парламенту законопроект, що пропонує штрафувати інформагентції, якщо вони не зареєстровані у держорганах. Розмір штрафу коливатиметься від 2 тис. грн до 5,1 тис. грн. Зазначимо, що згідно із законодавством інформаційне агентство – «зареєстрований як юридична особа суб'єкт інформаційної діяльності, що діє з метою надання інформаційних послуг». Таким чином, під каральні санкції можуть потрапити всі інформаційні інтернет-сайти, що не зареєстровані чиновниками як агентства, і навіть приватні інтернет-щоденники.

Політ «Беркута» над журналістом

Керівництво столичного полку «Беркут» вважає, що його співробітники, які 3 квітня завдали тілесних ушкоджень журналістові «Нового каналу» Сергію Кутракову, «чесно виконували свої обов'язки», і просить суд закрити кримінальну справу щодо перешкоджання професійній журналістській діяльності та перевищення службових повноважень. Раніше мільйонери вимагали притягнути до кримінальної відповідальності... самого журналіста. Тим часом прокуратура відмовила в порушенні справи щодо охоронця президента Януковича, який 15 червня повалив на землю репортера СТБ Сергія Адрушка.

ФОТО: УНІАН, REUTERS, ОЛЕКСАНДР ЧЕМЕНЬОВ
ІНФОГРАФІКА: ПАВЛО НІЦ

Обама з вами

Візит Гілларі Клінтон мав на меті заспокоїти східних європейців, але при цьому не завдати шкоди політиці перезавантаження

Автор: Дмитро Губенко

У далекому червні 2000 року автор цих рядків був одним із багатьох тисяч українців (переважно молодих), які заповнили Михайлівську площу в Києві, щоб вислухати виступ президента США Білла Клінтона. Тоді американський лідер виголосив свою знакову заяву про те, що східні кордони Європи не можуть стати західними кордонами нашої держави. Але особливий захват публіки викликала цитата-заклик із Тараса Шевченка «Борітеся – побороете!», яку він кілька разів повторив українською.

Минуло десять років, і Київ відвідала дружина Білла Гілларі як державний секретар Сполучених Штатів Америки. 2 липня вона зустрілася з українською молоддю в Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут». Звісно, пані Клінтон дещо бракує харизми чоловіка. Але багато в чому її промова була схожа на Біллову, тобто являла собою більш-менш стандартний продукт американської дипломатії, покликаний підтримати молоді демократії на їхньому важкому шляху. Держсекретар традиційно запевнила українців у тому, що їхня країна багато важить для світу, а США хочуть бути її партнером. Нагадала, що двері до НАТО все ще відкриті, хай навіть українська влада туди вже офіційно не хоче вступати. Метою свого візиту Клінтон назвала бажання надихнути українців працювати ще більше над демократизацією.

Того, що уряд веде країну явно у зворотному напрямку, держсекретар нібито не помітила й загалом демонструвала, м'яко кажучи, не дуже обґрунтований оптимізм. «Ми чітко заявили, що свободу слова, свободу громадянського суспільства і свободу громадян треба захищати», – заявила Клінтон, проте чомусь під час візиту жодним словом ніде не обмовилася, як США реагуватимуть на порушення цих свобод. Мабуть, такий варіант у Вашингтоні навіть не розглядають, адже у Києві держсекретар назвала Україну... демократичним прикладом у регіоні.

Наприкінці виступу в КПІ глава американської дипломатії

ФОТО: В. РИЄСІЛІВ ГРІН

заявила, що адміністрація Барака Обами завжди з Україною. Схоже, що це й було основною метою візиту Гіллари Клінтон до України. «Ми відповідаліні за тих, кого приручили», – казав Лис, герой філософської казки Антуана де Сент-Екзюпері. Так само й американська дипломатія змушена періодично демонструвати увагу до країн, які свого часу назвала союзниками, хай навіть нагальний інтерес до них уже давно втрачено. А заодно можна й відправити кілька гнівних шпильок на адресу ворогів демократії. Так, після Києва держсекретар відвідала Краків, де підписала доповнення до американсько-польського договору про протиракетну оборону, а також взяла участь у святкуванні 10-річчя «Спільноти демократій». Саме на ньому Клінтон заявила, що авторитарні уряди світу, зокрема й російський, затискають у «сталевих лещатах» громадянських активістів, які прагнуть до розвитку демократії. У Тбілісі держсекретар була ще більш конкретно й заявила про необхідність виведення російських військ із території Грузії. «Ми не змиримося з таким станом справ і добиватимемося деокупації Грузії, народ Грузії повинен послідовно домагатися своєї територіальної цілісності та свободи», – заявила держсекретар. Клінтон, утім, не пояснила, як саме Вашингтон планує реалізувати свої обіцянки, переклавши натомість на грузинів тягар боротьби з північним сусідом: «Тільки демократичний розвиток і розвиток економіки можуть привести до розв'язання конфліктів у Грузії, тому що люди, які проживають в окупованих регіонах, мають потягнутися до розвиненої Грузії».

У Росії до цих заяв поставилися спокійно. Маючи військові бази в Абхазії та Південній Осетії, можна не боятися, що хтось у цих регіонах раптом потягнеться до «розвиненої Грузії». У Кремлі чудово розуміють, що глава американської дипломатії просто не могла сказати інакше у Тбілісі, як, зрештою, в Києві, Баку, Єревані, Кракові... Політика перезавантаження діє, а шпигунські скандали та гострі заяви Росія і США готові одне одному пробачити. Принаймні поки що. ■

ПИТАННЯ ТИЖНЯ

Які наслідки для України матиме візит Гіллари Клінтон?

Володимир Фесенко, політолог:

Я не очікую від цього візиту сенсаційних наслідків. Він має інше завдання: підтвердити стратегічне партнерство між Україною і США. Вперше його було підтверджено у Вашингтоні під час візиту президента Януковича для участі у саміті ядерної безпеки. Тоді швидше Україна була зацікавлена переконати американську сторону в тому, що ми не відмовляємося від союзних відносин зі США. А зараз США продемонстрували, що вони не кидають Україну напризволяще, що Україна залишається у сфері їхніх інтересів. Останнім часом у Європі, в Україні й навіть у США з'явилося багато припущень, що внаслідок нових відносин між США і Росією Америка може пожертвувати Україною на користь РФ. Пані Клінтон підтвердила, що насправді США ніким не жертвують і нікого не кидають. Проте очевидно, що нові політичні обставини, як геополітичні, так і внутрішньополітичні, змушують шукати нові підходи до двосторонніх відносин. **Пані Клінтон шукала, оцінювала, яким чином і на яких пріоритетах можна вибудовувати стратегічні відносини між США та Україною. І ще одна важлива мета цього візиту – це критична оцінка ситуації з демократичними перспективами України і станом політичних та громадянських свобод у нашій країні, зокрема свободи слова.**

Вадим Карасьов, директор Інституту глобальних стратегій:

Я б не казав, що це якийсь ексклюзивний візит. Клінтон відвідала Україну в межах східноєвропейського турне, потім поїхала до Грузії, Вірменії, Азербайджану. Для Клінтон це візит до частини пострадянського простору, на котру як на сферу впливу претендує Російська Федерація. Йй важливо зрозуміти, що в цих країнах відбувається, наскільки готова українська влада йти на зближення з Росією, якою буде внутрішня політика у зв'язку з цим тощо. Зараз спостерігається певна прагматична тактична пауза у відносинах України та США. Після відмови України від вступу до НАТО для США важливо не втратити нашу країну повністю. Думаю, українська влада намагатиметься знайти баланс, адже надмірне зближення з Росією для неї не вигідне економічно, а із Заходом – політично. Такий політико-економічний баланс влаштує як українську владу, так і Америку, яка сьогодні не може собі дозволити, просуваючи демократію, почуватися невпевнено на європейській частині пострадянського простору. **США також прагнули оцінити ситуацію в Україні з правами людини та незалежними ЗМІ й спробувати вмотивувати українське керівництво зберегти хоча б мінімальний рівень демократії та громадянських свобод.**

Валерій Чалий, заступник генерального директора Центру Разумкова:

Перед візитом Гіллари Клінтон до України я перебував у США, багато спілкувався з офіційними представниками, експертними колами. За очікуваннями американців візит виявився успішнішим. Меседжі Клінтон щодо потреби збереження свободи слова, свободи зібрань, демократичних процесів мали збалансувати аванси, які держсекретар надала нинішній владі. Важливою була її заява про невідтримку США політики розмежування сфер впливу. **Далі все залежатиме від того, які вони не лише говоритимуть, а й діятимуть.** Варто зазначити, що американська сторона вибрала чітку модель спілкування з українськими партнерами, коли в межах офіційного візиту відбуваються зустрічі і з президентом, і з міністром закордонних справ, і з опозицією, і з представниками громадянського суспільства. Вкрай важливо для наших партнерів отримувати інформацію з ширших кіл і підтримувати контакти з громадянським суспільством. Ми багато чули декларацій від обох сторін. Віднині все залежатиме від того, який буде результат їх реалізації. Викликає питання меседж Клінтон про те, що Україні не варто обирати між Заходом та Росією. У принципі його можна було б підтримати, але варто одразу ж зазначити: свій основний напрям Україна вибрала – це європейська інтеграція.

Олександр Сушко, науковий директор Інституту євроатлантичного співробітництва:

Цей візит продемонстрував, що Україна й далі присутня в політичній географії американського істеблішменту. Але США навряд чи нав'язуватимуть нам якусь допомогу. Наразі ми бачимо з їхнього боку менше прагнень до лідерства, натомість більшу зорієнтованість на те, чого хоче сама Україна. Роль Америки ніколи не була вирішальною в процесах, що відбувалися в нашій країні. Вона могла бути успішною лише тоді, коли дії американців резонували з українськими запитами. І, безумовно, Америка спроможна адаптувати свою політику до змін, що сталися в Україні. **Візит Клінтон також показав, що найбільший виклик у двосторонніх відносинах – це можливість їх смислового виголошення. Вони можуть звестися до дипломатичних контактів і традиційних спільних військових навчань. Тоді їм явно бракуватиме прагматичного змісту. А це означає, що вся прагматика буде в руках інших партнерів, насамперед Росії. Це фактично маргіналізує США в Україні.** Нині американці мають більше авторитету й можливостей впливати на ситуацію в світі, ніж за попередньої адміністрації, але їхній інтерес до України й до країн навколо менший. Водночас вони чітко усвідомлюють найбільшу загрозу всередині нашої країни: можливість створення незворотних перепон, коли Україна перетвориться на закриту, авторитарну країну, орієнтовану на пострадянську модель розвитку. Це суттєво підриває американську трансформативну парадигму мислення, за якою пострадянські країни поступово рухаються до демократії, ринкової економіки тощо.

Міністрів рахуватимуть

Президент шукає в уряді цапів-відбувайлів, щоб перекласти на них відповідальність за прорахунки влади

Автор:
Аліна Пастухова

Кабінет Міністрів Миколи Азарова тріщить по швах. Приміщення на Грушевського покинули вже двоє урядовців, аналітики прогнозують відставку ще як мінімум п'ятьох. Приховані конфлікти інтересів між різними угрупованнями владної команди спливають на поверхню.

ПЕРШІ ПІШЛИ

Як і прогнозував *Тиждень* (№ 24/2010), з посади звільнено міністра навколишнього природного середовища Віктора Бойка, який представляв Блок Володимира Литвина.

Незадовго до відставки міністра в Мінекології розгорівся корупційний скандал: заступника Бойка Богдана Преснера спіямили на гарячому під час отримання хабара на суму \$200 тис. На адресу Бойка, до того ж, летіли звинувачення від опозиції із Блоку Литвина, мовляв, той ігнорує їхні побажання та зауваження. Та відставка міністра мала, вочевидь, серйозніші причини. «Міністерство екології дуже важливе з погляду розробки нових джерел видобутку газу і нафти, тому не може представник Блоку Литвина контролювати видачу ліцензій на розробку газового шельфу на Чорному морі. Це питання має контролювати ядро Партії регіонів», – пояснює ди-

Зіновій Митник,
міністр охорони
здоров'я

ректор Інституту глобальних стратегій Вадим Карасьов. Бойка на посаді змінив близький до президента Микола Злочевський, який раніше обіймав посаду голови Держрезерву і начебто вже давно претендував на крісло головного по природі. Злочевського пов'язують з компанією «Укрнафтобуріння», що займається видобутком газу, а до функцій Міністерства охорони навколишнього природного середовища якраз належить роздача ліцензій на користування нафтовими і газовими родовищами.

Друга ж відставка стала справжньою несподіванкою не лише для широкого загалу, а й для самого звільненого. Парламент 378 голосами, включаючи депутатів від коаліції, вигнав з уряду віце-прем'єра з гуманітарних питань Володимира Семиноженка. Швидко звільнити віце-прем'єра допоміг проект постанови, зареєстрований опозицією ще три місяці тому, 30 березня 2010 року. Постанова стала реакцією на слова віце-прем'єра в телефілімі щодо можливості участі України в союзній державі Росії та Білорусі. Як моральну компенсацію Семиноженко отримав посади голови Держкомітету з питань науки, іннова-

цій та інформатизації, а також радника Миколи Азарова.

Офіційна версія відставки – «очищення від неефективного менеджера». Як пояснив регіонал Вадим Колесніченко, до віце-прем'єра була велика кількість претензій, зокрема невирішення питання щодо Інституту національної пам'яті, який, за словами депутата, дублює роботу системи державних архівів. Крім того, Семиноженка звинуватили у створенні двох неефективних державних комітетів, що потребували фінансування з держбюджету: Держкомітету з науково-технічної та інноваційної політики та Держкомітету з контролю над обігом наркотиків. За словами Колесніченка, Семиноженко також наполягав на створенні українсько-польського університету, фінансування якого потребувало щонайменше €2–3 млн з держбюджету щороку (див. *Тиждень* №24/2010). Голова фракції ПР у парламенті Олександр Єфремов пояснив звільнення віце-прем'єра його спробою створити окреме міністерство науки. Семиноженку також інкримінували лобювання інтересів іноземних корпорацій із дублювання фільмів.

Та, на думку експертів, причин вигнання Семиноженка з уряду набагато більше.

По-перше, він мав конфлікт із міністром освіти Дмитром Табачником, який сам претендував на посаду віце-прем'єра з гуманітарних питань, але не отримав її завдяки старанням заступниці голови Адміністрації президента Ганни Герман. До того ж, не спішаючи скасовувати український дубляж фільмів, він нажив собі ворогів серед тієї частини Партії регіонів, яка ратує за поширення російської мови в Україні. По-друге, не обійшлося без війни за фінансові ресурси. Створивши два державних комітети, віце-прем'єр втрутився у сфери міністерств освіти та охорони

Сергій Тігіпко,
віце-прем'єр-
міністр
України

Юрій Яценко, міністр
вугільної промисловості

ВОСЕНИ

здоров'я. «Це конфлікт, пов'язаний із контролем за фінансовими потоками у сфері медицини, а в нас завжди була певна мафія, яка контролювала фармацевтичний ринок», – наголошує політолог Володимир Фесенко.

По-третє, вважають політологи, Семиноженко міг стати жертвою інтриг, пов'язаних із бажанням певної частини оточення Януковича позбавити Ганну Герман доступу до президента, перевівши її на посаду віце-прем'єра з гуманітарних питань. Але такий шлях нейтралізації Герман експерти називають безуспішним. «Це не в інтересах Герман, і вона може скористатися ситуацією таким чином, щоб залишитися біля президента і бути неофіційним гуманітарним віце-прем'єром, а офіційно посади не буде», – прогнозує Фесенко.

Крім Ганни Герман претендентом на посаду гуманітарного віце-прем'єра (якщо її взагалі не скасують) називають міністра освіти Табачника.

«Якщо цю посаду обійме Герман, її тези будуть розраховані на центральні та західні області України, якщо буде призначено Табачника, Янукович замкнеться на своїй електоральній ніші з восьми областей, які підтримали його на виборах. Якщо призначать Табачника, це буде орієнтація на створення пострадянської людини з радянським обличчям», – прогнозує політолог Сергій Таран.

Серед інших претендентів на посаду віце-прем'єра з гуманітарних питань називають представників Блоку Литвина (якому ця посада може дістатися як компенсація за відставку Віктора Бойка) Сергія Гриневецького та Олега Зарубінського, а також секретаря Радбезу Раїсу Богатирьову.

КАНДИДАТИ НА ВИЛІТ

Звільненнями Семиноженка і Бойка серія гучних зачисток міністрів, вочевидь, не закінчиться. Президенту зараз потрібні жертви, на яких можна буде повісити всю відповідальність за непроведення в країні реальних реформ, щоб самому вийти сухим із води і зберегти електоральну підтримку. І найкраще на цю роль підходять міністри. Водночас президент має можливість зайвий раз нагадати перестановками у виконавчій владі, хто насправді в домі хазяїн.

Ризикує звільнити крісло і міністр охорони здоров'я Зіновій Митник, відставки якого хоче голова парламентського Комітету з охорони здоров'я регіоналка Тетяна Бахтєєва. Вона звинувачує міністра у незаконному проведенні конкурсу з призначення голови Державного фармакологічного центру.

Поміж претендентів на виліт експерти називають ще міністра аграрної політики Миколу Присяжнюка та міністра соціальної політики і праці Василя Надрагу. Надрага роздратував колег з ПР тим, що забагато публічно говорить про необхідність підвищити пенсійний вік, а Присяжнюком нібито незадоволений віце-прем'єр міністр з питань АПК Віктор Слаута. Має президент серйозні претензії також до міністра вугільної промисловості Юрія Яшенка.

Якщо ж цих відставок буде замало, щоб пояснити електорату, хто заважав президентіві почути кожного, Янукович може принести в жертву і прем'єра Азарова, якого звинуватять у гальмуванні реформ, – прогнозує заступник директора Агентства моделювання ситуацій Олексій Голобуцький.

Політологи також припускають, що Сергій Тігіпка може залишити посаду віце-прем'єра з економічних питань. В уряді Азарова Тігіпка не має жодної свободи дій і постійно зазнає критики з боку прем'єра. Сам Тігіпка

Михайло Єжель, міністр оборони

157
депутатів проголосували 7 липня за опозиційну постанову про відставку міністра палива та енергетики Юрія Бойка. На відміну від Володимира Семиноженка, Юрій Бойко Партії регіонів в уряді ще потрібен

Василь Надрага, міністр праці та соціальної політики

був би, можливо, не проти написати заяву про звільнення за власним бажанням, звинуватити владу в тому, що вона заважала працювати на благо держави, і зайнятися підготовкою до місцевих виборів, призначених на 31 жовтня. Але такий розвиток подій не влаштовує ПР, який вигідніше зроби з Тігіпка ще одного неефективного менеджера і попсувати йому репутацію напередодні виборчої кампанії.

«Думаю, що Тігіпкові залишилося недовго. Думаю, його спробують відправити у відставку, оскільки, якщо він піде сам, то з електоральним прибутком для розкрутки на місцевих виборах», – вважає Вадим Карасьов. До речі, опозиція вже встигла зареєструвати постанову і про відставку віце-прем'єра з економічних питань. 6 липня у ВР зареєстровано проєкт постанови про відставку віце-прем'єра з питань безпеки і оборони Володимира Сівковича, внесений бютівцем Святославом Олійником, близьким до нинішнього заступника глави адміністрації президента Андрія Портнова. За словами Олійника, Сівкович сприяє рейдерству. Регіонал Володимир Ярошук теж стверджує, що має інформацію про причетність віце-прем'єра до захоплення 220 га землі на острові Муромець у Києві.

Днями з'явилася інформація, що Рада національної безпеки і оборони рекомендуватиме відправити у відставку міністра оборони Михайла Єжеля – нібито у Віктора Януковича під час його відвідин на початку липня Криму склалося негативне враження про стан справ у Збройних силах. Наступником Єжеля начебто має стати Олександр Кузьмук.

Напевне, до кінця нинішньої сесії Верховної Ради звільнити всіх негодних членів уряду влада не встигне. Продовження кадрових чисток у Кабміні очікується восени. ■

Дірява демократія

Юрій Ключковський про місцеві вибори і гвалтування Конституції

Спілкувалася
Аліна
Пастухова

Верховна Рада призначила місцеві вибори на 31 жовтня та схвалила у першому читанні запропонований Партією регіонів закон, за яким ці вибори мають відбутися. Юрій Ключковський понад десять років працює над удосконаленням виборчого законодавства, зокрема в частині унеможливлення фальшування підсумків виборів. Він є автором проекту Виборчого кодексу, що зараз проходить експертизу в Європейській комісії за демократію через право (Венеціанській комісії). В інтерв'ю *Тижню* пан Юрій пояснив,

чому був категорично проти місцевих виборів 31 жовтня, а також реформування інституту референдуму а-ля Партія регіонів.

У. Т.: Чому ви вважаєте 31 жовтня антиконституційною датою місцевих виборів?

— Без змін до Конституції чергові місцеві вибори не можуть відбутися одночасно: ради і їхні голови обиралися на різні строки. Тому виникла ідея закріпити в Конституції однаковий термін їхніх повноважень. У квітні з цим усі погоджувалися, 400 голосами відповідний законопроект скерували до Конституційного Суду. Потім владу наче якась муха вкусила: вочевидь, вона хоче взяти під контроль і місцеве самоврядування, поки має ресурси і поки люди в ній не розчарувалися.

Регіони змусили всіх іти на вибори 31 жовтня, всупереч Конституції та рішенням Конституційного Суду. І вкотре гвалтують Конституцію й закон: після того як місцеву владу оберуть, змінять її термін повноважень. А потім скажуть: хто не задоволений, нехай звертається до суду. А суди вже під контролем...

Втілюється варіант авторитарної влади, яка робить

усе, що вважає за потрібне. Воча навіть не намагається реалізувати свою волю відповідно до закону, хоча має голоси для цього. Головне — через коліно переламати і показати, хто в домі хазяїн.

У. Т.: Чим небезпечний закон, за яким ПР хоче проводити місцеві вибори?

— Він означатиме підконтрольність усіх місцевих органів влади Партії регіонів. Заборона блокам брати участь у виборах — це не найстрашніше. Гірше те, що влада намагається відсікти нові політсили, запровадивши норму про допуск до участі в перегонах лише тих місцевих парторганізацій, що зареєстровані не менше ніж за рік до виборів. Сама по собі ця норма, можливо, і непогана. Але вона ухвалюється за чотири місяці до виборів, тобто змінюються правила гри, коли ця гра вже фактично почалася. І тих, хто готувався до виборів, відсікають. Жорсткі також правила щодо формування дільничних виборчих комісій (формується лише за поданнями місцевих організацій партій, що висунули кандидатів у депутати, а також кандидатів на посади сільських, селищних, міських голів, причому члени дільнич-

ФОТО: УАНІ

них виборчкомів мусять мати відповідний досвід роботи. – **Ред.**) І, звісно ж, терміни висування кандидатів. Ще такого не було, щоб висування відбувалося лише впродовж трьох днів. Це груба спроба просто фізично обмежити можливість висувати кандидатів. Тим більше що в мажоритарних одномандатних округах забороняється самовисування, зокрема й на мерів міст.

У. Т.: Які основні недоліки законодавства про місцеві вибори слід усунути в першу чергу, на вашу думку?

– Одна з головних проблем – це виборчі системи. Ми маємо пам'ятати про різні конституційні статуси парламенту та органів місцевого самоврядування. Останні – це не поле бою для загальнонаціональних політичних сил.

Запровадження для депутатів місцевих рад імперативного партійного мандату суперечить природі місцевого самоврядування, завдання якого – вирішувати місцеві питання. Сьогодні ж депутати місцевих рад, обрані за партійними списками, відповідають не перед виборцями, а перед партійним керівництвом. Політизація міських рад, що стала наслідком їх обрання за пропорційною виборчою системою (у селах і селищах діє мажоритарна система), різко погіршила їхню роботу. Територіальні громади не впливають на те, хто представлятиме їхні інтереси в районних та обласних радах.

Для Києва, наприклад, важливо, чи цей депутат від Солом'янки, чи від Троєщини. Сьогодні в Київграді інтереси Солом'янки чи Троєщини ніхто не представляє – там представляють інтереси земельної мафії. Треба дати виборцям можливість обирати до міської ради конкретних депутатів, а не мішок із багатьма котами, які не мають жодного стосунку до цього міста. Найпростіше це зробити за допомогою мажоритарної системи відносно більшості (перемагає той кандидат, який набрав відносно більшу кількість голосів).

Партія регіонів пропонує інший варіант – мажоритарно-пропорційний, п'ятдесят на п'ятдесят. Будуть депутати двох сор-

тів: одні від партій, інші від виборців. Це ще можна було стерпіти у Верховній Раді, коли до неї обирали за змішаною системою. Та й то депутати сперечалися: ви хто такі, вас жодна партія не підтримала! А ви хто такі, мене виборці обрали, а вас – голова партії! У місцевому самоврядуванні це особливо небезпечно.

У. Т.: З року в рік парламент намагається вдосконалити виборче законодавство, принаймні так декларується, але від виборів до виборів виникають лазівки для зловживань... Коли цей процес закінчиться?

– Маніпуляції на виборах 2004 року зробило видимими чинне на той час законодавство, і я вважаю це його неабияким досягненням. Можливо, воно занадто деталізоване, технологічне, за що нас часто критикують європейці. Але я переконаний, що сьогодні це вкрай потрібно. Принципами, зокрема й моральними, що на Заході є непорушними, у нас нехтують. Колись я мав нагоду вказати голові Центральної виборчої комісії Латвії, що в їхньому виборчому законі є дірка, яка уможливило зловживання. Він відповів: «Якщо хтось це зробить, він не зможе жити в Латвії, суспільство йому не дозволить». У нас такої громадської думки немає, тому багато речей доводиться забезпечувати на рівні закону. Якщо закон заплутаний або дірявий, то в ті дірки може пролізти все що завгодно. Якщо закон деталізований, його не можна обійти, тільки порушити. Це і не подобається нинішній владі.

Дуже показово те, що зробили торік із законом про вибори президента. Звідти викинули всі ті запобіжники, через які спіткнулися у 2004-му. Закон вичистили, він став дірявим, насамперед у процедурах голосування, зокрема вдома, і підрахунку голосів. Скасовано процедури, що дають змогу чітко фіксувати в протоколі все, що відбувається на дільниці.

У. Т.: Ви зараз працюєте над поправками до законопроекту про референдум, розробленого ПР. У ньому є норми, які загрожують демократії...

ЧЕРЕЗ РЕЕСТРАЦІЙНИЙ ЦЕНЗ ПОЗА ВИБОРАМИ 31 ЖОВТНЯ ОПІНЯТЬСЯ:

785
місцевих осередків партії «Сильна Україна»
Сергія Тіринка

631
осередок «Фронтів змін»
Арсенія Яценюка

209
осередків «За Україну!»
В'ячеслава Кириленка

66
осередків «Громадянської позиції»
Анатолія Гриценка

64
осередки «Свободи»
Олега Тягнибока

– У нинішньому вигляді цей законопроект запроваджує те, що у Європі називають плебісцитарною диктатурою: є вождь, який звертається до народу в обхід парламенту і штампує на референдумах все, що заманеться. У цьому законопроекті дуже багато небезпечних місць: намагання ухвалювати закони в обхід Верховної Ради, намагання скасовувати зміни до законів, що вже діють, передбачається можливість скасування навіть законів про зміни до Конституції (у такий спосіб Партія регіонів хоче скасувати політреформу 2004 року, розширивши президентські повноваження. – **Ред.**) Відсутні будь-які можливості контролювати зміст питання, що виноситися на референдум. Це означає, що ми знову можемо мати повторення 2000 року, коли були спроби нав'язати рішення, яке не може бути виконане. Наприклад, стверджується, що будь-які рішення референдуму є обов'язковими для виконання і не потребують нічийого затвердження. А якщо питання було неконкретним, якщо на референдум виносився не текст норми, а тільки її загальний опис, що тоді застосовувати? Це несерйозний підхід із погляду відповідальної політики, але дуже зручний для тих, хто потім вдаватиметься до маніпуляцій.

Ще одна цікава річ: у якому випадку може вважатися, що народ висловив свою волю на референдумі? Якщо ми не ставимо порогу явки, на референдум може прийти 40% виборців, з яких більша частина, 21%, проголосують «за». Хіба це рішення референдуму, якщо 79% виборців його не підтримало? Фактично ні, але вважатиметься, що так. Референдум стає інструментом диктатури меншості на користь влади. ■

БІОГРАФІЧНА НОТА

Закінчив фізичний факультет Львівського державного університету імені Івана Франка та Інститут державного управління і самоврядування при Кабінеті Міністрів України. Кандидат фізико-математичних наук, магістр державного управління.

У великій політиці з 1998 року. Вперше обраний до Верховної Ради третього скликання від Народного руху України, членом якого був з 1989 року. З 2005-го – член політичної партії «Наша Україна». Депутат Верховної Ради четвертого, п'ятого та шостого скликань від блоку «Наша Україна», член фракції НУ – НС, очолює Комітет із питань державного будівництва та місцевого самоврядування.

ТУШКИ ДО СВЯТКОВОГО СТОЛУ

До свого 60-річного ювілею Віктор Янукович попросив більше влади

Автори:
Андрій
Романюк,
Наталія
Гейчук

Українська Конституція «відстала» від Віктора Януковича. Так можна резюмувати президентський виступ-вітання з нагоди річниці Основного Закону. Глава держави окомандував мовою, прикрившись Ярославом Мудрим, Пилипом Орликом і волею народу, пояснив, що йому треба більше влади, ніж мав Віктор Ющенко.

Очевидно одне: Віктора Януковича не влаштовує, що закон зобов'язує його рахуватися з урядом і парламентом, навіть у ситуації, коли обидві гілки влади фактично є пропрезидентськими.

ОПЕРАЦІЯ «300 ГОЛОСІВ»

Те, що влада не церемонитиметься з Основним Законом, стало зрозуміло, коли під каток Партії регіонів потрапив Конституційний Суд: 6 квітня судді скасували своє рішення 2008 року щодо формування коаліції депутатськими фракціями, благословивши таким чином пропрезидентську більшість, до якої увійшли не тільки позафракційні, а й окремі народні депутати. Цей момент можна вважати початком повернення до президентсько-парламентської моделі влади.

Усвідомлюючи, що процес корекції Основного Закону марудний і непростий, Партія регіонів готує паралельно кілька сценаріїв зміни моделі влади.

Перший варіант. Внести зміни до Основного Закону можна, озброївшись 300 голосами народних депутатів. Сьогодні керована парламентська більшість – 260 голосів (станом на 18-ту годину 7 липня). Зважаючи на те, як нахраписто пробивалися через парламент інші рішення, зокрема сум-

нозвісні харківські угоди, завдання виглядає не таким уже й фантастичним. Але й непростим.

Варіант другий: якщо не вдається розширити коаліцію до конституційної більшості, питання змін до Конституції буде винесено на Всенародний референдум. Для цього сьогодні й ухвалюють новий закон про референдум, згідно з яким «рішення Всеукраїнського референдуму за народною ініціативою є остаточним і обов'язковим до виконання» й не потребує підтвердження голосуванням у ВР.

Третій варіант найменш імовірний – ідеться про скасування політреформи 2004 року через суд, однак така процедура законодавством не передбачена.

Як засвідчили події останніх двох тижнів, розпорядники коаліції активізували роботу на всіх напрямках. Передусім це стосується розширення лав коаліції.

ЖВАНІЯ VS СИМОНЕНКО

Однією з останніх топ-новин українського політикуму стало поповнення коаліційної сім'ї групою бізнесменів-новобранців з фракції «Наша Україна – Народна самооборона» під керівництвом Давида Жванії. За твердженням Юрія Луценка, Жванія вербував депутатів просто в кабінеті керівника апарату парламенту, спокушаючи валізами з мільйонами доларів. Розмови про скуповування обранців ведуться вже давно. Нещодавно один із самооборонців Олесь Доній заявив, що йому особисто пропонували за перехід до коаліційних лав \$1,5 млн – мільйон одразу і ще по 20 тис. щомісяця.

Нівелювання ролі КПУ – публічно задекларована мета перебіжчиків останньої хвилі з НУ – НС. У перспективі угруповання

Жванії мріє набути політичної ваги і витіснити з коаліції комуністів, вочевидь, розраховуючи на частину посад у владі. Не дивно, що перехід шести жванівців викликав шквал негативних емоцій і в опозиції, і всередині коаліції. З обох боків звинуватили Партію регіонів у штучному нарощуванні більшості та підкупі депутатів. Останній місяць узагалі засвідчив падіння довіри союзників по коаліції одне до одного. Комуністів не влаштовує ліберальна ідея в реформаторських заявках президента. Литвин робить численні зауваження Партії регіонів щодо посіпшності в питаннях мови. На додачу комуністи та литвинівці зчинили галас, підозрюючи регіоналів у нечесній грі. Адже вплив партнерів ПР по коаліції зменшується пропорційно збільшенню загальної кількості коаліціантів. Регіонали отримують можливість не дотримуватись угод та обіцянок, даних КПУ і Блоку Литвина під час створення коаліції. Відтепер литвинівці й комуністи постійно відчуватимуть, як їм у потилицю дихає «тушкова» група, тож стануть обачнішими у висловлюванні своїх претензій і побажань. Справу побудови системи стримувань і противаг у парламентській коаліції можна вважати завершеною.

Нескладні підрахунки свідчать, що президент може вибрати, з ким домовлятися про підтримку, якщо хтось із союзників проявляє характер. Сьогодні до складу коаліції входять 172 депутати Партії регіонів, 20 багнетів Блоку Литвина та 27 комуністів. Щоб не дозволити комуністам чи литвинівцям заблокувати якесь рішення, президентові потрібна група підстраховки

зі щонайменше 27 «тушок» з опозиції.

Утім, заявки на можливу особливу роль у пропрезидентській коаліції НУ – НС, озвучені Жванією, а трохи раніше Юрієм Єхануровим, політичні експерти ставлять під сумнів. І справді, як показала практика останніх років, Партії регіонів набагато легше мати справу з передбачуваними комуністами, ніж із незрозумілими, неорганізованими нашоукраїнцями.

Політолог Володимир Фесенко переконаний, що до місцевих і парламентських виборів формат нинішньої коаліції не зміниться. Окрім об'єктивних чинників проблема Литвина і Симоненка полягає в тому, що за високого рейтингу Партії регіонів у перші місяці при владі голосувати за Блок Литвина і Компартію сьогодні готові лише 2% українців – по одному відсотку на кожного. Тож ні Симоненку, ні Литвину сьогодні нікуди йти», – пояснює політолог. На його думку, найуразливішим із трьох учасників коаліції є Володимир Литвин, для якого грюкнути дверима сьогодні означає повторити долю Олександра Мороза: «Роздратування Володимира Михайловича сьогодні може

бути пов'язане з дилемою: політична пенсія чи входження до Партії регіонів на наступних парламентських виборах».

КАНДИДАТИ У ХОДОРКОВСЬКІ

Завдання зібрати в коаліції 300 голосів ускладнюється й тим, що в створенні конституційної більшості багато незацікавлених як усередині коаліції, так і зовні. За словами президента фонду «Відкрита політика» Ігоря Жданова,

ВІКТОРА ЯНУКОВИЧА НЕ ВЛАШТОВУЄ, ЩО ЗАКОН ЗОБОВ'ЯЗУЄ ЙОГО РАХУВАТИСЯ З УРЯДОМ І ПАРЛАМЕНТОМ

найбільше незацікавлених поміж олігархів, які шкірою відчувають, що може бути з бізнесом при узурпації влади в одних руках. Тож, незважаючи на спроможність мільярдерів фракції Партії регіонів कुшити потрібну кількість депутатських душ, ніхто не поспішатиме.

«По-друге, спрацьовує інстинкт самозбереження і в народних депутатів: віддавши левову частку влади, ти ризикуєш, що наступного разу не буде куди балотуватися. Від них сьогодні зале-

жить, повернеться Україна до часів Кучми чи ні», – підкреслює Ігор Жданов.

Щоб перекроїти Конституцію під себе, Віктор Янукович міг би просто «нагнути» парламент, але його оточення, вочевидь, розуміє, що можливий зворотний ефект – дестабілізація влади в країні. А головне завдання влади на сьогодні – будь-що до 31 жовтня, коли відбудуться місцеві вибори, не допустити розгойдування сформованої владної вертикалі, що могло б негативно позначитися на рейтингу Партії регіонів.

«Владу зараз цікавить не перереформування коаліції, а її розширення, – каже Володимир Фесенко. – З одного боку, Партії регіонів важливо зберегти широкий склад коаліції, щоб грати на протиріччях партнерів, нівелюючи їхню роль і голос у прийнятті рішень. З іншого – усунення когось із партнерів буде початком кризових тенденцій більшості».

Наступна контрольна дата для розширення коаліції – 9 липня, коли Віктору Януковичу виповниться 60. За радянським звичаєм еліта може зробити президентові подарунок: приміром, чергові депутатські душі з опозиційних фракцій. ■

Ігри з вогнем

Намір регіоналів знову вигнати татар з Криму, тобто з місцевих владних структур, може призвести до загострення ситуації на півострові

Автор:
Вікторія
Орел

Першим свідченням тиску кримських регіоналів на Меджліс стала ситуація з будівництвом Соборної мечеті. Здавалося, що в травні, після рішення Господарського суду Автономії, який задовольнив позов Духовного управління мусульман Криму про виділення земельної ділянки для будівництва Соборної мечеті на вулиці Ялтинській у Сімферополі, що проблему було вирішено остаточно. Але через місяць сімферопольська міськрада, яку очолює регіонал Геннадій Бабенко, порушила свою обіцянку не оскаржувати рішення суду і подала апеляційну скаргу. Пізніше її відкликали, але надіслали до суду листа з проханням прояснити процедуру видачі дозволу на будівництво мечеті, тобто питання, як і раніше, залишається відкритим.

Схоже, відносини нової кримської влади і Меджлісу не складаються, хоча ще недавно

все виглядало інакше. Після перемоги Віктора Януковича на президентських виборах Меджліс кримськотатарського народу вирішив подружитися з новою владою. Напередодні річних депортацій кримських татар повідомлялося, що Меджліс і президент Янукович домовилися про співпрацю. А кримський прем'єр Василь Джарти заявляв, що керівників Кіровської та Бахчисарайської райдержадміністрацій Кадира Османова та Ільмі Умерова залишать на їхніх посадах. Місяць тому Кадира Османова звільнили з посади, а на його місце призначили голову Кіровської районної організації Партії регіонів Олега Гордєєва. 7 липня президент своїм розпорядженням таки звільнив Ільмі Умерова з посади голови Бахчисарайської райдержадміністрації «у зв'язку із закінченням строку повноважень Президента України» (Віктора Ющенка? – *Тиждень*). Кримські ЗМІ протягом останніх

тижнів активно обговорювали можливість звільнення Умерова. При цьому сам він запевняв, що інформацію про свою подальшу долю отримує з преси, а не від керівництва, хоча напередодні з «благословення» кримського прем'єра Василя Джарти пройшов усі узгодження в столиці: «З'їздив до Києва, подання було підписано. Пройшов співбесіду в Кабінеті Міністрів України, Адміністрації президента. Начебто жодних претензій не було, навіть хвалили. Потім раптом, – не знаю, з яких міркувань, – усіх призначили, а я один залишився...»

Одразу ж з'явилася інформація, що головою Бахчисарайського району (історичних земель кримських татар) призначають теж кримського татарина, але члена Партії регіонів, голову Генічеської райради Херсонської області Сейтумера Німетуллаєва – «свого» для регіоналів і, по суті, незалежну від Меджлісу людину. Німетуллаєв

навіть заявив в інтерв'ю херсонському виданню «Площа свободи», що вже призначений на цю посаду президентом України і збирається... поєднувати її з керівництвом Генічеською райрадою.

Після появи чуток про звільнення Умерова у Кіровському і Бахчисарайському районах одразу відбулися збори регіональних меджлісів за участю депутатів рад різних рівнів. Вони вирішили, що звільнення Умерова розціняють як «дискримінацію за національною ознакою». Депутати від кримських татар пообіцяли зняти з себе повноваження у місцевих радах, а держслужбовці – написати заяви про звільнення. «Ви уявляєте, що станеться, якщо всі кримські татари в Бахчисарайському районі складуть свої повноваження? Це 109 депутатів. Чотири сільські ради перестануть функціонувати: там більшість депутатів – кримські татари. Ще три-чотири перебуватимуть у колапсі. Тобто формально працюватимуть, але не зможуть зібрати кворум», – говорив до відставки Ільмі Умеров. А беззмінний лідер кримських татар Мустафа Джемільєв навіть звинуватив нову владу в бажанні розставити на керівних посадах слухняних і зручних людей.

Прем'єр Криму Василь Джарти, своєю чергою, заявив, що керівників РДА признає президент, а не уряд автономії і що ні про який конфлікт із кримськими татарами не може бути й мови. Кримський уряд, мовляв, не йде на конфлікт із жодним зі 130 народів, які присутні й живуть на території Криму.

Жорсткіше відреагував на погрози представників Меджлісу прем'єр-міністр України Микола Азаров: «Ми відновлюємо відносини з кримськими татарами, але мови ультиматумів не приймаємо. Хочете виходити – виходьте. Влада має достатньо заходів і резервів... Кадри буде одразу замінено».

«Мені хотілося б вірити, що заява прем'єр-міністра України – це через нерозуміння, бо ніхто ультиматумів не висуває. Тут намагаються сказати, що прийняття таких кадрових рішень – це дестабілізація ситуації. Таким шляхом уже йшли деякі полі-

тики і керівники. До чого це призвело? Ми були змушені вирішувати всі питання на площах, на дорогах, тобто акціями протесту. Ми не ультиматуємо висуваємо, а тривожимося, що ситуація за таких ось методів може загостритися», – каже голова Бахчисарайського регіонального меджлісу Ахтем Чийгоз.

Відносини ПР з Меджлісом складаються за звичною для регіоналів схемою, зазначають кримські аналітики: «вигідно – виконуємо обіцянки, невигідно – не виконуємо». Водночас це ще раз засвідчує, що Василь Джарти вдалося збуду-

КОЛИ РЕГІОНАЛИ ПОЧНУТЬ ВІДБИРАТИ У КРИМСЬКИХ ТАТАР ЗЕМЛЮ АБО БІЗНЕС, ЗАВОРУШЕННЯ НЕМИНУЧІ

вати на півострові вертикаль владі, керовану та контрольовану Радміном. «Регіонали на південному сході країни, та й загалом в Україні, є політичною силою номер один. І вони активно реалізують свій потенціал та бажання перетворитися на «Єдину Росію» українського зразка», – вважає кримський політолог Володимир Джаралла.

Зараз між владою на півострові та Меджлісом відбувається своєрідна гра, де кожна зі сторін хоче залакати іншу, проте навряд чи, на думку багатьох експертів, цей конфлікт матиме серйозні наслідки. Якщо Меджліс і зробить спробу бойкотувати владу, то ще не факт, що його підтримають більшість кримських татар, хоча б і в Бахчисарайському районі. Той самий Умеров має чи-

мало і прихильників, і супротивників. Навряд чи кримські татари, депутати від Курултаю, відмовляться від своїх мандатів і вийдуть з усіх органів влади. А якщо це й станеться, вони, по суті, нічим не ризикують, адже до виборів у місцеві ради вже дуже мало часу. «Думаю, залишаться кримські татари в органах влади. Навряд чи сам Мустафа Джемільєв покаже приклад і складе повноваження народного депутата України», – вважає політолог Сергій Кисельов.

Якщо регіонали підуть на поступки, нехай і невеликі, Меджлісу, баланс на півострові, який намагалися підтримувати попередні влади, буде відновлено. Якщо поступиться Меджліс, це означатиме, що Василь Джарти стане абсолютним лідером Криму, який не має конкурентів. «І підтвердить те, що Меджліс перетворився на «паперового тигра»: він грізний, проте давно не володіє такими потенціалом і міццю, як раніше», – підкреслює Володимир Джаралла.

Втім, кадрове питання справді навряд чи стане сірником, здатним запалити кримськотатарську «порохову діжку». А ось коли регіонали з властью їм нахрапистістю почнуть відбирати у кримських татар землю або бізнес, заворушення на півострові, як показує досвід, неминучі. У Криму ще добре пам'ятають масштабну спеоперацію зі знесення самовільно збудованих торговельних об'єктів на заповідному плато Ай-Петрі, що належали кримським татарам, якою керував тодішній голова кримської міліції Анатолій Могильов. До речі, нинішній міністр внутрішніх справ. ■

ПРЯМА МОВА

НЕ ГОЛОСУВАЛИ ЗА ЯНУКОВИЧА – ТЕПЕР РОЗПЛАЧУЄМОСЯ

Мустафа Джемільєв, народний депутат України, голова Меджлісу кримськотатарського народу:

Серйозного конфлікту наразі немає. Проте якщо проблема не вирішуватиметься, протистояння триватиме. Ніде у світі немає такої дискримінації в структурах влади! Зараз представництво кримських татар у владі втрое-четверо менше, ніж мало б бути. Замість того щоб виправляти ситуацію, влада це представництво ще більше скорочує. І тільки з однієї причини: бо вони відмовлялися голосувати за Віктора Януковича.

Вибуху, звичайно, не буде, але почнуться демонстрації, мітинги. Після звільнення голови адміністрації Бахчисарайського району, депутати місцевих рад, які представляють кримських татар, усі як один складуть свої повноваження, і тоді приблизно третина місцевих рад буде паралізована. Але йдеться лише про місцеві ради – депутатів Верховної Ради України це не стосується.

Чи треба оплакувати соборну Україну

Україні загрожує не об'єктивний, а суб'єктивний, штучно організований, спровокований п'ятою колоною та деякими сусідніми державами поділ

Автор:
Ігор Лосєв

Країною знову шириться «плач Ярославни» щодо нібито неминучого, фатального розпаду України. За аргументи править професор Гантінгтон із його вченням про «конфлікт цивілізацій» та ще результати двох президентських виборів і парламентських перемовин 2007 року. Справді, Україна тривалий час була об'єктом різнобічних впливів як західно-європейської цивілізації, так і російсько-євразійської, а також ісламсько-тюркської. Але в цьому сенсі Україна не унікальна: є Балкани, Греція, Болгарія, Румунія, Сербія, які формувалися на перетині християнських та ісламських цивілізаційних впливів, що не заважає цим країнам, за винятком Сербії, бути членами НАТО й ЄС. Є Іспанія з її мусульманським 800-річним минулим, із її поділом на Каталонію, Галісію, Країну Басків, Андалузію й Астурію. Є Франція з її бретонцями, ельзасцями, корсиканцями, басками, провансальцями тощо. Італія з її суперечностями між Північчю й Півднем. Більшість

країн має значні внутрішні відмінності, що не обов'язково описуються в текстах Гантінгтона. Зрештою, згадаймо католицьку Баварію та протестантську Саксонію в Німеччині, згадаймо про 200 років кривавих протестантсько-католицьких війн у Європі. Всі ці відмінності можуть бути як джерелом розпаду, так і джерелом поступу. Залежить від того, який політичний суб'єкт і з якою саме метою до них звертається. А ще, як ці відмінності використовують недружні іноземні держави. Скажу більше: в сучасній Росії є значно поважніші об'єктивні підстави історичного, етнічного, конфесійного, культурного, цивілізаційного та економічного характеру для дезінтеграції цієї держави, ніж в Україні. Але суб'єктивно там ситуація дещо краща через наявність жорсткої націоналістичної влади, що, як кажуть у Кремлі, тримає Росію над прірвою на «чекістському гаку».

Нарешті, не варто абсолютизувати електоральну карту України, ґрунтуючись на резуль-

татах лише останніх шести років. Не треба забувати – підсумки виборів у нас далеко не завжди відображують волю виборців, часто будучи продуктом адмінресурсу й політтехнологій.

Україні загрожує не об'єктивний, а штучно організований, спровокований п'ятою колоною та деякими сусідніми державами розкол. Як, наприклад, спровокований СРСР у 1945 році розкол Німеччини, а в 1953-му розкол Кореї. Які були для тих розколів об'єктивні підстави?

Ніяких. Не було жодної потреби в німця з Дрездена відділятися від німця з Мюнхена, а в корейця з Пхеньяна – від корейця з Сеула. Який тут «конфлікт цивілізацій»? Так, приблизно 5 млн громадян України – греко-католики, але Збруч уже не є геополітичним внутрішнім кордоном в Україні. Не кажучи про те, що галицькі греко-католики й волинські православні разом воювали в УПА, розбудовували ОУН, виборювали незалежність України. Хоча на початку 1990-х у Західній Україні були спроби зіптовхнути

лобами греко-католиків і православних. Але завдяки тому, що влада в тих регіонах і громадськість діяли спільно в інтересах збереження конфесійного миру, Західну Україну не вдалося поділити на дві ворожі партії з релігійним забарвленням. Релігійна тема не спрацювала, тож вирішили використовувати історію, різне ставлення в регіонах України до подій національного минулого. Й це спрацює. Тому що антиукраїнські пропагандисти виграли перші бої за контроль над історичною пам'яттю в Україні через слабкість і байдужість держави, через імпотентність національно-демократичних партій.

Збереження єдності нації й держави вимагає певної ідеології, тобто системи поглядів, що культивується на державному рівні. Всупереч безмежно наївній українській «деідеологізації», в будь-якій поважній державі є обов'язкова для всіх ідеологія, що відтворюється законодавством, освітою, культурою, мистецтвом, – це ідеологія національного патріотизму. Тут вам і система національних символів, і комплекси національних ритуалів, і телесеріали, що звеличують героїв національної історії. Справді, той, хто тлумачить минуле, – контролює майбутнє. А влада в Україні, зокрема й та, яка називала себе патріотичною, вдягала вишиванки й щохвилини била себе в груди, промовляючи «Моя нація!», так і не збагнула, що в Україні йде жорстока ідеологічна війна, яку не можна програти, бо від перемоги чи поразки залежить, бути чи не бути державі.

Ми всі бачимо українські телеканали, де крутять російські серіали про «героїчних чекістів», що «мочать ворогів народу», в тому числі «клятих бандерівців». Хіба це не війна за душі українського населення, війна, яку ми програємо разом із соборністю України? А де ж українські серіали про ОУН-УПА, що розповідали б правду про національно-визвольний рух мешканцям Харкова, Донецька, Луганська, Одеси, Криму? Де героїчний кінолітопис визвольних змагань 1917–1922 років? Де стрічки про українських дисидентів, шістдесятників? Немає. Мізки мільйонів українців, їхні душі віддано в

оренду іноземній державі. І вона наполегливо працює. І вона має потрібний їй результат. Якщо за 19 років незалежності не з'явилося потужної інфраструктури ідеологічного захисту України (зокрема її цілісності), то це означає, що всіх тих, хто стояв біля державного керма весь цей час, не можна назвати патріотом, навіть коли вони самі хочуть себе ними називати. Єдність держави має бути предметом постійної уваги вищого національного керівництва. Але це радше мрія, ніж реальність. Керівники України, над усе Леонід Кучма, грали на регіональних відмінностях під час виборів, спекулюючи на штучно сформованих етнічних і геополітичних фобіях електорату, переходячи на російську мову на Південному Сході та на українську в Центрі й на Заході.

Так, не можна заперечувати, що українська нація формується нерівномірно. Якщо в Галичині цей процес було завершено вже на початку ХХ століття, в Центральній Україні – він у розпалі, то на Південному Сході він лише починається і тому дуже потребує системної державної підтримки.

Деякі соціологи й політологи, за підсумками різноманітних голосувань та досліджень, присвячених з'ясуванню глибинних ціннісних орієнтацій громадян, поділили Україну на чотири електоральні зони. До першої

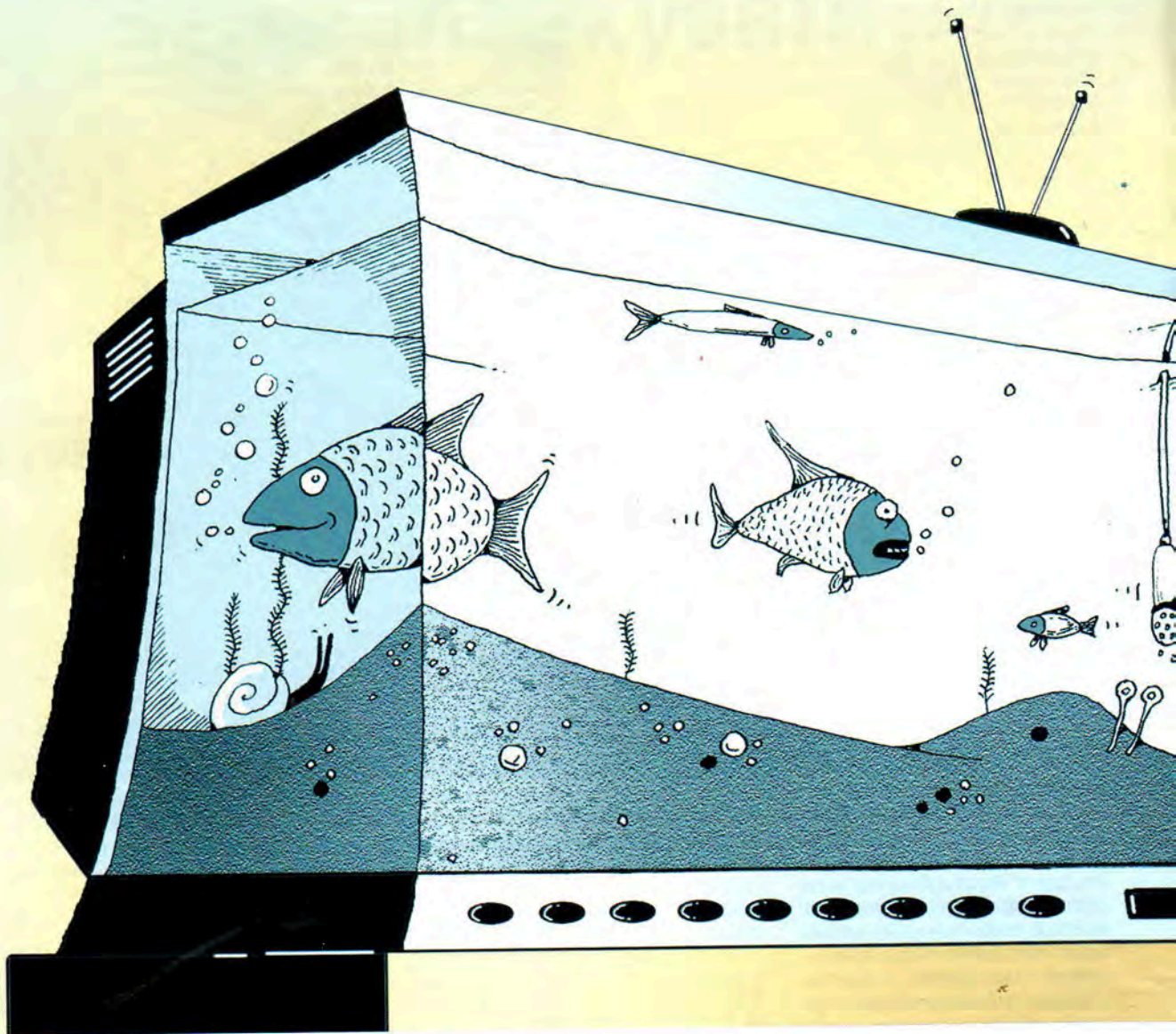
«махновська Україна». Харківська область – це суміш «петлюрівської» та «махновської» з деяким червоним забарвленням. Донецька ж і Луганська області та Автономна Республіка Крим – це суто «совєтська Україна».

Однак Майдан 2004 року продемонстрував реальну злуку Західної і Центральної України, що діяли як єдине геополітичне тіло. Проте й український Південь не приречений на відхід від України, адже там відбувається боротьба різних тенденцій і найбільш наочно це демонструє електоральна ситуація в Херсонській області, що явно тяжіє політично до Центральної України. Україна не позбавлена шансів зміцнити свою соборність навіть у Криму, попри відчайдушний ентузіазм проросійської пропаганди та культурно-політичне «неробство» офіційного Києва на цій території. Якби помаранчеві лідери замість реалізації гасла «Бандитам владу!» реалізували б заклик Майдану «Бандитам – тюрми!», то й ситуація Донбасу змінилася б на краще. Зрештою, не ці люди винні в тому, що їх так політично використовують, а ті найвищі керівники, які дозволяли протягом років усіляким місцевим князикам утворювати різноманітні «держави в державі», віддаючи наших людей на поталу архаїчній азійській пропаганді, світоглядній «попси»...

Фатальної небезпеки розпаду України немає. Але це не означає, що її загалом немає. Україна здатна вберегти свою соборність. Проте це залежить від того, чи буде найближчим часом сформовано єдиний і потужний патріотичний рух, що виступатиме під гаслами цілісності країни, проте країни докорінно реформованої, визволеної від багатьох атавізмів совкової доби, влади криміналітету, сваволі безкарної п'ятої колони. Україна як соборна держава встоїть, якщо вона належатиме всім своїм громадянам, а не кільком сотням родин «героїв» приватизації 1990-х. Вона встоїть, якщо ідею національної незалежності об'єднає з ідеями соціальної справедливості та цінностей цивілізованого життя. Якщо це буде та Україна, про яку мріяв Тарас Шевченко: «Без пана і без хама». ■

ЗБЕРЕЖЕННЯ ЄДНОСТІ НАЦІЇ Й ДЕРЖАВИ ВИМАГАЄ ПЕВНОЇ ІДЕОЛОГІЇ, ТОБТО СИСТЕМИ ПОГЛЯДІВ, ЩО КУЛЬТИВУЄТЬСЯ НА ДЕРЖАВНОМУ РІВНІ

належать Львівська, Тернопільська, Івано-Франківська, Волинська, Рівненська, Чернівецька й Закарпатська області. Фахівці напівжартوما називають цю зону «бандерівською Україною». До другої – Хмельницька, Житомирська, Вінницька, Кіровоградська, Черкаська, Чернігівська, Сумська, Полтавська, Київська області та місто Київ. Це вже «петлюрівська Україна». Тоді як Одещина, Миколаївщина, Херсонська, Дніпропетровська, Запорізька області – це вже

МОНСТР

Громадське телебачення як фіговий листок для прикриття утисків свободи слова

Автори:
Марія
Коваль

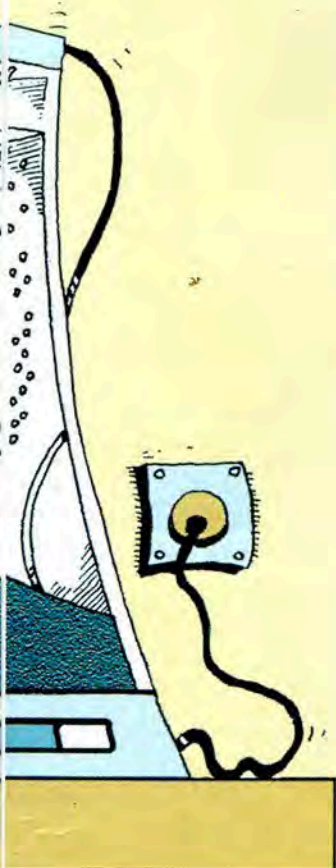
Зібрання «геронтів», скликане президентом для обговорення концепції створення громадського теле-радіомовлення в Україні, нагадувало класичний сеанс бюрократичного оказамілювання. Немолоді й поважні члени Громадської гуманітарної ради імені

Віктора Януковича сиділи у золочених кріслах довкола круглого столу. В залі панувала атмосфера пафосної урочистості. Гарант окинув присутніх мудрим поглядом і з ледь помітною посмішкою промовив: «На порядок денний сьогодні винесено питання створення політико-правових умов

для зміцнення громадянського суспільства в Україні. Ви знаєте, що одне з найважливіших питань, яке останнім часом дуже часто звучить, – це створення громадського телебачення».

Чергове засідання було покликане продемонструвати суспільству, що новий лідер держави опікується свободою слова в Україні. Зрозумівши, що події останніх місяців – переформування НТКУ, утиски кількох приватних каналів, конфлікт президентського охоронця з журналістом, спроба заборонити громадські зібрання та «хорошковізація» телепростору – пеують образ «демократичного» керівника, Ганна Герман спробувала створити ілюзію

Лук'янченко

бурхливої діяльності на ниві прав і свобод громадян. Взявши слово одразу після Віктора Януковича, вона проголосила: «Якщо ми справді спільними зусиллями під керівництвом президента доб'ємося цього (створення громадського телебачення. – Ред.), я вважаю, що ми поставимо всі крапки над «і» в дискусії, є в Україні свобода слова чи немає, бо вона стане реальною». Якою ж будуть ця незалежну медіа-реальність розробники концепції?

УТ-2

Згідно з проектом, що обговорювався на гуманітарній раді (хоча виступи за регламентом складно

назвати обговоренням), Національне суспільне телебачення і радіомовлення (НСТР) створюється задля «правового, соціального, демократичного, громадянського розвитку суспільства в Україні». Мета, звісно, благородна, однак втілення її в життя береться під сумнів уже після першого прочитання документа. Концепція наскрізь просякнута парадоксами. Розробники проекту пропонують створювати суспільне телерадіомовлення на базі державного телебачення та радіо, а його засновником має виступити Фонд держмайна України. Тобто якщо громадське телебачення постане на місці НТКУ і буде підконтрольним ФДУ, то чим воно відрізнятиметься від державного? Іншою назвою? Очевидно, що зміна вивіски не означає появи нової, якісної продукції, здатної відображати інтереси суспільства.

Ще більше питань викликає пункт про те, хто заплатить за це «демократичне задоволення». «НСТР складає систему мовлення, призначену для громадськості, фінансовану та контро-

КОНЦЕПЦІЯ СТВОРЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО ТЕЛЕРАДІОМОВЛЕННЯ НАСКРІЗЬ ПРОСЯКНУТА ПАРАДОКСАМИ

льовану громадськістю», – стверджується у першому розділі, натомість у п'ятому йдеться про фінансування, яке здійснюється: а) коштом державного бюджету України; б) з надходжень від власної рекламної діяльності або компенсаційних платежів комерційних телерадіоорганізацій у випадку досягнення домовленості про відмову НСТУ від розміщення реклами. І хоча практика часткового бюджетного фінансування громадського мовлення у деяких державах є, у наших реаліях це абсолютний нонсенс. Уявити собі створені коштом держави незангажовані програми, які обстоюють інтереси суспільства і висвітлюють гостросоціальні теми, – це те саме, що повірити у прозорість нинішніх муніципальних ЗМІ чи «Першого національного». Інші запропоновані джерела фінансування теж ви-

кликають неоднозначне сприйняття – зазвичай суспільні мовники або зовсім не мають, або мають обмежену кількість якісної реклами. Компенсація від комерційних каналів за нерозміщення реклами виглядає як додатковий важіль фінансового тиску, що навряд чи сподобається потенційним спонсорам суспільного мовлення. Традиційна для більшості країн із громадським телебаченням схема отримання коштів завдяки абонентській платі користувачів здалася розробникам концепції неприйнятною. Експерти дійшли висновку, що недоцільно впроваджувати абонплату чи збори як засіб фінансування НСТР, бо «це стане практично черговим фіскальним навантаженням на людей і матиме негативні відгуки». Логіка проекту створення громадського телебачення знову шкутильгає: з одного боку, суспільству вкрай потрібне незалежне джерело інформації, а з іншого – воно не готове за нього платити. І ця аксіома подається без жодних посилок на соціологічні дослідження, які довели б, що люди справді не згодні витрачатися на громадське мовлення.

Крім того, концепція передбачає, що нагляд за Національною суспільною телерадіокорпорацією України здійснює наглядова рада НСТУ, що формується по одному представникові від президента України, кожної фракції Верховної Ради України, Кабінету Міністрів та загальнонаціональних громадських організацій. Знову абсурд, адже в попередньому абзаці проекту йдеться про те, що «органи державної влади та місцевого самоврядування, політичні партії та блоки, юридичні особи публічного або приватного права не беруть участі в управлінні НСТУ». Якщо не беруть, тоді чому до складу наглядової ради мають входити представники всіх гілок влади?

БЕЗГОЛОСА ДИСКУСІЯ

Прикметно, що всі ці питання не прозвучали на засіданні Громадської гуманітарної ради. Скидалося на те, що присутні не до кінця розуміють предмет обговорення, адже з представників медіа до президентського тіла був

допущений лише директор інформаційної агенції «Інтерфакс» Олександр Мартиненко. Він закликав громадські організації бути активнішими в питанні обговорення концепції суспільного телебачення і делегування своїх представників до складу наглядової ради (за словами Віктора Януковича, концепцію громадського телебачення потрібно обговорити в суспільстві, а потім за результатами цієї дискусії розробити законопроект і винести його на розгляд парламенту). Решту радників здебільшого хвилювали власні вузькопрофільні проблеми. Приміром, проректор університету «Україна» Валерій Бебик поцікавився, чому Міносвіти протягом двох місяців не надає відповіді на лист громадської ради стосовно скорочення викладання у вишах політології та соціології. Янукович із виразом обличчя суворого татуса наказав голові АП Сергію Львовичкіну терміново розшукати міністра освіти Дмитра Табачника. Чинник стрімголов побіг виконувати наказ – за кілька хвилин переляканого Дмитра Володимировича завели до зали. Показова міні-вистава з покаранням винних вдалася – всі напружено принишкли. Пізніше Бебик висловився щодо контенту громадського телебачення, запропонувавши наповнювати ефір освітніми проектами, які навчали б молодь і сприяли б її самовихованню. Сергій Бубка наголосив, що потрібно приділяти увагу спорту. На цьому обговорення наповнення каналу незалежного мовлення зайшло в глухий кут – ідеї «геронтів» вичерпалися. Це й не дивно, адже якщо програми суспільного мовлення, які плануються створювати «для всіх груп українського суспільства, особливо дітей, юнацтва та молоді», обговорюють люди, далекі від медіа, до того ж глибоко пенсійного віку, то очікувати осмислених ідей щодо контенту не варто.

ІЛЮЗІОНІСТИ

Зважаючи на заяву Віктора Януковича на засіданні громадської ради, остаточно концепція створення громадського телебачення сформується не раніше ніж у вересні. Після чого розпочнеться період «втлення в життя», що може розтягнутися на невизначений термін. Попередній досвід

«реформування» телерадіопросторю в Україні свідчить про те, що далі проектів справа може не зрушитися. У 2005 році голова парламентського Комітету з питань свободи слова та інформації Микола Томенко після засідання Громадсько-політичної консультативної дорадчої ради при голові ВР поінформував журналістів, що парламент формуватиме робочу групу для створення концепції громадського телебачення і радіо. Ініціативна група, до якої входили відомі митці, представ-

згорання свободи слова і тиску на журналістів, доки з часом не вщухне. Концепція суспільного мовлення вже виконує функцію фігового листка. Нещодавно, відповідаючи на публікацію американського науковця Девіда Кремера про згорання демократичних надбань в Україні, Ганна Герман навела «суттєвий аргумент». «Вже у вересні проект закону про громадське телебачення буде внесено до Верховної Ради, його підтримає наша коаліція. І це найкраща відповідь тим, хто каже, що влада тисне на пресу», – заявила заступниця голови Адміністрації президента.

Зрозуміло, що реально дієве суспільне мовлення не потрібне владі, представники якої називають журналістів с..ками і ламають їх через коліно. Тож якщо навіть станеться диво і чинники реалізують розроблену концепцію громадського телебачення, то воно слугуватиме не інтересам суспільства, а стане таким собі інформаційним коліщатком у вибудованій провладній вертикалі. «Люди, які щодня брешуть, не можуть вимагати суспільного телебачення», – висловився в одному з нещодавніх інтерв'ю телепродюсер Олександр Роднянський. Із його щирим твердженням можна цілком погодитися. ■

ДІЄВЕ СУСПІЛЬНЕ МОВЛЕННЯ НЕ ПОТРІБНЕ ВЛАДІ, ПРЕДСТАВНИКИ ЯКОЇ ЛАМАЮТЬ ЖУРНАЛІСТІВ ЧЕРЕЗ КОЛІНО

ники ЗМІ та фахівці в галузі мас-медіа, розробила проект, відбулися парламентські слухання з цього приводу, одне слово, інформаційних приводів було вдосталь. Однак 2006 року всі ініціативи зійшли нанівець і були остаточно поховані після виборів до ВР. Сценарій розвитку подій за нинішньої влади може бути ще гіршим – ідея створення суспільного мовлення певний час висить у повітрі захисним інформаційним тлом для прикриття

ЧУЖИЙ ДОСВІД

Британія. Корпорація BBC – найвідоміший зразок громадського мовлення. За час свого існування (понад 80 років) канал кілька разів конфліктував із владою. Протягом останніх кількадесяти років BBC успішно конкурує з комерційними каналами, що фінансуються значно потужніше. Функціонує як громадська організація з контрольною радою із 12 членів, які зобов'язані стежити за тим, щоб редакційна політика корпорації відповідала суспільним інтересам (без втручання в сферу керівництва компанії).

США. Найбільша американська громадська телевізійна мережа PBS, яку утворюють понад 300 некомерційних станцій, фінансується корпорацією суспільного мовлення. За останні 20 років розвиток незалежного телебачення в Америці був дуже бурхливим, хоча телестанції в США існують здебільшого за рахунок приватних фондів і «пожертв» глядачів.

Данія. У цій країні є дві компанії громадського мовлення, що фінансуються переважно за рахунок абонентської плати глядачів. Попри те що обсяг коштів на незалежне телебачення постійно зростає, люди готові платити за суспільне ТБ. Громадські мовники займають на телевізійному ринку близько 70%.

Швейцарія. Корпорація громадського мовлення, заснована у 1930-х. Фінансується за рахунок внесків глядачів і реклами. Популярна поміж населення (близько 70% людей у Швейцарії позитивно оцінюють суспільну некомерційну систему мовлення).

Японія. Громадське телебачення цієї країни представлене корпорацією NHK, заснованою 1925 року. Існує без реклами, гроші на утримання компанії надходять у вигляді добровільної щомісячної плати, яку вносять глядачі. Структура NHK складається з п'яти основних телеканалів. За результатами опитувань, понад 80% японців довіряють інформації саме громадських каналів.

НАЦІОНАЛЬНИЙ ХУДОЖНИЙ МУЗЕЙ УКРАЇНИ
КЛІНІКА ДОРОШЕНКА ГРИЩЕНКО

ВНУТРІШНЄ СВІТЛО

Лі Сандань (Тайвань), Майкл Мерфенко (Україна)

24 червня — 8 серпня

вул. Грушевського, 6
+38 044 278-74-54
www.namu.kiev.ua

NOVINI
з Тетяною Тереховою
ВАЖЛИВА ЯКІСНА ІНФОРМАЦІЯ

NOVINI
ПО БУДНЯХ

era
телекомпанія

ПН ВТ СР ЧТ ПТ

Старість без радості

Солідарна пенсійна система України є класичною формою фінансової та демографічної піраміди

Автор:
Віталій Мельничук,
віце-президент ПРАТ «КІНТО»

Україна невпинно старіє. Зараз в країні проживають 13,7 млн пенсіонерів. Державі стає дедалі складніше виконувати зобов'язання, а політикам – передвиборчі обіцянки перед особами поважного віку, які є найактивнішою частиною електорату. Цьогорічний дефіцит Пенсійного фонду (далі – ПФ) становить 29,6 млрд грн, при цьому, відповідно до закону про держбюджет-2010, ПФ у будь-який час має право взяти у Держказначействі безвідсоткову позику терміном до року на лантання касових розривів. Закладений механізм покриття дефіциту ПФ дає підстави сподіватися, що цього року пенсії виплачуватимуть без затримок і в повному обсязі. Але це лише відтермінує падіння піраміди, якою є пенсійна система України.

ТОЧКА ВІДЛІКУ

Окрім 13,7 млн пенсіонерів в Україні проживають 15,2 млн платників пенсійних внесків. Тому проблема пенсійної системи стосується всього дорослого населення країни незалежно від того, якою мірою конкретна людина усвідомлює цей факт. І хоча йдеться про питання, що зачіпають практично всіх виборців (здавалося б, де-де, а тут наші політики мали б усерйоз попрацювати), державна пенсійна система України є несправедливою, нереформованою, обтяжливою для суспільства.

При тому, що пенсії для абсолютної більшості людей зали-

шаються мізерними, кошти, які надходять на їх виплату в масштабі країни, величезні, а їхня сума з року в рік зростає несумісними з можливостями економіки темпами. У 2009-му частка пенсійних видатків сягала 18,1% ВВП – найвищий показник серед країн Європи, тоді як середня пенсія українця, навпаки, є найнижчою.

Попри те що пенсійний податок в Україні є одним із найбільших у світі, ПФ бракує власних грошей для виконання пенсійних зобов'язань. Його перманентні дефіцити покриваються трансфертами з бюджету, забираючи державні ресурси від фінансування сфер охорони здоров'я, культури, освіти, оборони тощо.

За відсутності кардинальних змін така ситуація лише погіршуватиметься і може призвести до колапсу пенсійної системи. Уже сьогодні один платник пенсійного податку в середньому фінансує 91% пенсії одного пенсіонера, відповідно на 100 платників припадає 91 пенсіонер. Очікується, що 2015 року це співвідношення сягне 100 до 100, а в 2050-му – 100 до 139. Як наслідок – середня пенсія неминуче зменшуватиметься по відношенню до середньої зарплати, не залишаючи жодних шансів на забезпечену старість тим, хто сьогодні працює, особливо молоді.

Запровадження 2004 року в Україні трирівневої пенсійної системи, яку успішно впровадили більшість розвинених країн (див. «Розімкнене коло» на стор. 30), фактично відбулося лише на папері. Пенсія так і залишилася предметом для популістських обіцянок, її й далі тракту-

Трирівнева пенсійна система

Другий рівень

Система обов'язкових індивідуальних персоналізованих пенсійних накопичень працівників

Джерело: обов'язкові пенсійні внески працівників (роботодавці на користь працівників), що накопичуються на їхніх рахунках, інвестуються з метою примноження (в Україні не працює)

Пенсія з ОНС

Перший рівень

Державна обов'язкова система соціальної безпеки громадян (солідарна система)

Джерело: загальнодержавні податки або збори

Державна пенсія

0,03 % РЕФОРМ.
Середня частка пенсії з різних рівнів пенсійної системи, у деяких країнах світу, % до всієї

завершення трудової діяльності». Потрібен радикально інший підхід до реформування пенсійної системи.

ДЕМОГРАФІЯ

У 1956 році в Україні було запроваджено пенсійну систему «бісмаркського» зразка (див. «Пенсійна історія» на стор. 31) для робітників і службовців, а з 1964-го – для колгоспників. Тогочасна демографічна структура нашого суспільства характеризувалася високою народжуваністю і переважаючою чисельністю молодших поколінь. За даними перепису 1959 року, на 100 осіб працездатного віку припадало лише 22,7 пенсіонера.

Протягом десятиліть унаслідок демографічного переходу відбулося старіння населення. З 1959-го по 2001-й, за даними переписів населення, співвідношення пенсіонерів і населення працездатного віку збільшилося майже

Будівництво пенсійної піраміди.

Витатки і власні доходи Пенсійного фонду в 2004–2010 роках

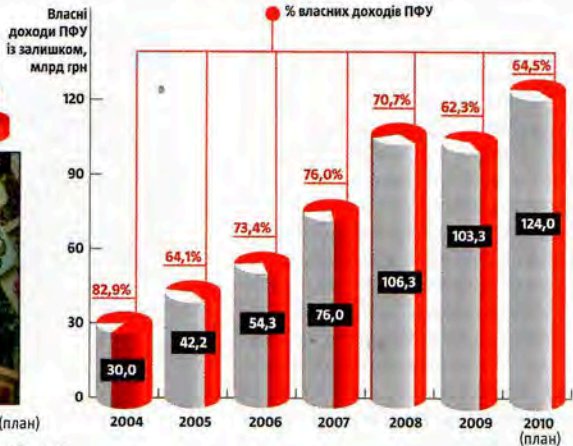
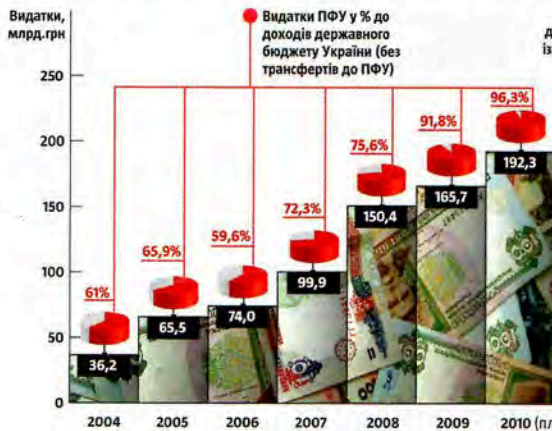
Джерела: Державний комітет статистики України, Пенсійний фонд України, закони про державний бюджет України (2004-2010 роки), зетипро виконання бюджету ПФУ (2004-2009 роки), власні розрахунки

Третій рівень

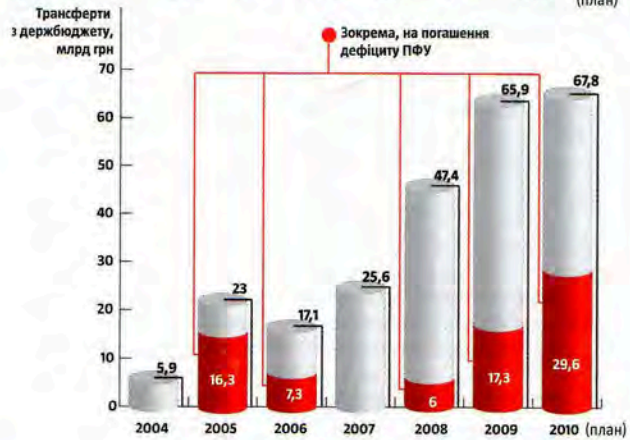
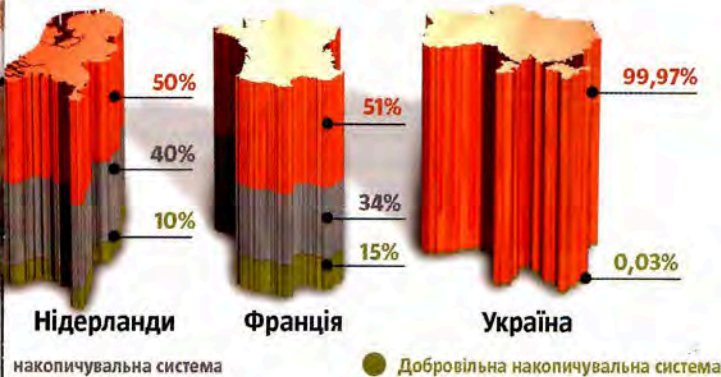
Недержавне пенсійне забезпечення. Система добровільних персоналізованих пенсійних накопичень

Джерело: пенсійні внески добровільно сплачуються працівниками (роботодавцями на користь працівників) до недержавних пенсійних фондів

Пенсія з НПФ

Джерела: власна інформація, Держфінпослуг

вдвічі – з 22,7 до 41,1%. За прогнозом Інституту демографії та соціальних досліджень Національної академії наук, протягом 2010–2025 років це співвідношення сягне 50%, а до 2050-го – 76%.

Уже сьогодні пенсіонери становлять 30% населення країни, а кількість платників збору на загальнообов'язкове пенсійне страхування (що завжди є меншою за кількість працюючого населення) – 33%. Надалі співвідношення змінюватиметься не на користь працюючих, як наслідок – коефіцієнт заміщення зарплати пенсією (середня зарплата поділена на середню пенсію), що становить близько 50% і забезпечує середню пенсію на рівні 1097 грн на місяць, неминуче зменшуватиметься: до 28% у 2050-му. Це означає, що ті, хто нині працює, не мають жодних шансів на достойну пенсію.

РОЗМІР МАЄ ЗНАЧЕННЯ

Середній розмір пенсії із солідарної системи в Україні у

березні–квітні 2010-го становив 1033 грн на місяць, у червні – 1097 грн. Водночас 55% пенсій сьогодні не перевищують 800 грн, лише 12% пенсіонерів отримують понад 1500 грн і тільки 0,023% (3,2 тис.) мають справді високі доходи – понад 10 тис. грн. Середня пенсія в Україні з накопичувальної системи (в умовах недоведеної до логічного завершення реформи) 2009 року становила лише... 4,06 грн на рік, або 0,34 грн на місяць.

Середня пенсія українця майже в 14 разів менша від середньої пенсії фіна, в 10,4 рази – ізраїльтянина, у 9 разів – американця, у 8,6 рази – німця. Якщо ж порівнювати з країнами, які ще недавно входили до радянського блоку, то й тут ми суттєво програємо: полякам – учетверо, угорцям – утричі, литовцям – у 2,3 рази, росіянам – у 2,2 рази.

І хоча пенсії українців зовсім невеликі, потреби держави на їх виплату порівняно з іншими ви-

тратами величезні. Частка пенсійних витатків у ВВП України постійно зростає: у 2001-му було лише 9,1% ВВП, у 2004–2007 роках – 12–14% ВВП, у 2008-му – 15,8%, у 2009-му – 18,1% ВВП. Для порівняння: торік цей показник у Польщі становив 13,9%, Німеччині – 11,4%, Швеції – 10,6%, Чехії – 8,5%, у Великій Британії – 6,6%.

Витатки ПФ за 2009 рік сягнули 165,7 млрд грн – у 2,5 раза більше, ніж 2005-го, а потреба на виплату пенсії у травні цього року сягнула понад 16,8 млрд грн (для порівняння: Міністерство охорони здоров'я на весь 2010 рік на всі свої програми отримало лише 6,7 млрд грн). По-суті, в країні утворився фонд обсягом із ще один державний бюджет.

ПІРАМІДА, ЩО ПАДАЄ

Зрештою, для стійкості пенсійної системи важливі не так розміри пенсійних витатків, як джерела, з яких вони покриваються. В

Україні з цим великі проблеми. Солідарна пенсійна система України за своєю суттю є класичною формою демографічної та фінансової піраміди.

У традиційній пенсійній системі (такою є і солідарна в Україні), як у будь-якій фінансовій піраміді, пенсіонери отримують не власні гроші, а пенсійні виплати з внесків тих, хто працює (обов'язкові збори, які всі члени суспільства, що працюють, вносять до ПФ, акумулюються і тут же виплачуються пенсіонерам). І доки кількість нових учасників такої пенсійної системи («новими» назвемо нинішніх працівників) суттєво перевищувала кількість старих учасників (пенсіонерів), система працювала.

Хоча класик каже: «Все боїться часу, але час боїться пірамід», піраміда пенсійної системи не витримала натиску часу й почала падати. І це падіння в Україні триває вже давно: доходи ПФ недостатні для покриття як нинішніх, так і майбутніх зобов'язань із виплати пенсій. І хоча пенсії виплачуються, це вже не є її (системи) заслугою. Якщо 2004 року з власних доходів ПФ покривав 82,9% своїх видатків, то 2009-го – лише 62,3%.

Від'ємне сальдо власних доходів ПФ вже довгий час компенсується трансфертами з державного бюджету (плановими на погашення дефіциту, а в останні роки ще й на ліквідацію касових розривів). 2009 року на це було спрямовано величезну суму – 65,9 млрд грн, що на 18,5 млрд більше, ніж в економічно непростому 2008-му.

Водночас збільшувати власні доходи ПФ шляхом підвищення пенсійного податку вже неможливо, адже в країні ставка внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування (нарахування на зарплату) є чи не найвищою у світі (33,2% – для роботодавця і 2% – для працівника). Є ще п'ять «тимчасових» зборів (на операції купівлі-продажу валюти, ювелірних виробів, нерухомості, авто, користування послугами стільникового зв'язку), що сукупно збільшує пенсійний податок і створює непомірний тиск на економіку, – про це активно говорять українські підприємці й це підтверджують усі міжнародні рейтинги.

У такій ситуації держава, як і кожен власник фінансової піра-

ОПИТУВАННЯ ТИЖНЯ

www.ut.net.ua

На які кошти ви сподіваєтеся прожити старість?

міди, що хоче приховати реальний стан справ і якось викрутитися, використовує так звані зовнішні гарантії, а у випадку з ПФ України – держгарантії для підтримки пенсійної системи. Наразі Україна на всі сто задіяла механізм підтримки фінансової піраміди, що падає: трансферти Пенсійному фонду в 2003–2010 роках зросли з 0 до 67,8 млрд грн. Але ж такий підхід звукує можливості держави у фінансуванні інших галузей і, по суті, позбавляє можливості здійснювати капітальні видатки. Тобто наявні гарантії є викривленими, оскільки здійснюються за рахунок коштів усього населення, яке змушене або платити більш податки, або не отримувати частини коштів у соціальних сферах, що систематично витісняються з держбюджету платежами підтримки ПФ.

ФОРМАЛЬНИЙ ПЕРЕХІД

Перша офіційна згадка про пенсійну реформу в Україні датована 13 квітнем 1998 року, коли було видано Указ президента «Про основні напрямки реформування пенсійного забезпечення в Україні», де вперше було визнано, що в межах цілковитої монополії державної пенсійної системи вирішити питання достойного пенсійного забезпечення громадян неможливо.

Запроваджувати в Україні за досвідом інших держав трирівневої пенсійної системи почали ще 2003 року – Верховна Рада ухвалила Закони «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» і «Про недержавне пенсійне забезпечення». З 2004-го в країні діє трирівнева система пенсійного забезпе-

чення, що і стало практичним початком пенсійної реформи. Формально пенсійна система України складається з солідарної системи загальнообов'язкового пенсійного страхування (перший рівень), накопичувальної системи загальнообов'язкового пенсійного страхування (другий рівень) і добровільного, недержавного пенсійного забезпечення (третій рівень).

За час реформи у 2004–2010 роках ситуація в солідарній системі (перший рівень) лише погіршилася. З огляду на наявність другого та третього рівнів системи українські пенсіонери мали б отримувати не одну, а щонайменше три різні пенсії, та поки що цього не сталося.

Загальнообов'язкову накопичувальну систему пенсійного страхування хотіли запровадити ще 2007 року, потім – 2009-го, однак цього не зроблено й досі. Відповідно до президентської Програми економічних реформ на 2010–2014 роки введення цієї системи перенесено на кінець 2012-го.

Головним аргументом проти запровадження системи другого рівня були гроші, які в разі її введення надходили б не до ПФ, а на персональні накопичувальні рахунки громадян. Водночас, як свідчать розрахунки, бюджет ПФ не відчув би втрат у разі поступового охоплення громадян другим рівнем накопичувальної пенсійної системи. Йдеться про варіант, коли обов'язкові платежі до другого рівня в рік запровадження системи здійснюватимуться лише на користь осіб, яким виповниться 40 років. На це з ПФ у перший рік запровадження системи буде перерозподілено 700 млн грн – лише 0,4% сьгоднішніх видатків відомства.

Наступного року коло можна розширити за рахунок осіб наступної вікової групи аж до цілковитого охоплення всього зайнятого населення. Швидкість цього процесу має відповідати економічним можливостям держави, тоді жодних проблем із пенсіями для сьгоднішніх пенсіонерів не виникне. Для запровадження другого рівня пенсійної системи потрібно ухвалити відповідний закон, передбачивши в ньому спрямування частини обов'язкових страхових внесків із солідарної системи (із запровадженням ме-

Сьогодні на 100 платників пенсійного податку припадає 91 пенсіонер. Очікується, що 2015 року це співвідношення сягне 100 до 100, а в 2050-му – 100 до 139

55% пенсій сьогодні не перевищують 800 грн, лише 12% пенсіонерів отримують понад 1500 грн і тільки 0,023% (3,2 тис.) мають доходи понад 10 тис. грн

ханізму контролю з боку ПФ) до недержавних пенсійних фондів (далі – НПФ), у яких уже є досвід накопичувального пенсійного забезпечення.

Оскільки в Україні другого рівня накопичувальної системи пенсійного забезпечення не запроваджено, а третій (НПФ) функціонує лише п'ять років, активи накопичувальної складової системи є дуже малими як щодо ВВП (0,8%), так і в розрахунку на одну особу – \$2,4 у 2009-му. Для порівняння: останній показник, наприклад, у США становить \$32 909, Великій Британії – \$32 821.

НЕДЕРЖАВНІ ПЕНСІЙНІ ФОНДИ

Вітчизняна система недержавного пенсійного забезпечення представлена ринком послуг НПФ, що почали діяти у 2005 році. Разом із НПФ на цьому ринку працюють компанії, що надають фондам послуги адміністратора, управлінні активами та їх зберігання (банки). На початок 2010-го в Україні було зареєстровано 108 НПФ, зокрема 86 відкритих (їхнім учасником чи вкладником може стати будь-яка юридична чи фізична особа), 14 корпоративних (створених юридичною особою для забезпечення додатковою пенсією своїх працівників), вісім професійних (створених профспілками чи їхніми об'єднаннями для своїх членів).

Активи НПФ щороку зростають: протягом 2008-го їхній обсяг збільшився на 331 млн грн – майже вдвічі, а наприкінці 2009-го становив 858 млн грн, а на 1 квітня 2010 року – 939 млн грн. Кошти було інвестовано в акції вітчизняних емітентів, державні, муніципальні та корпоративні облігації, банківські метали, нерухомість тощо. Торік система НПФ показала хороші результати як за динамікою (активи зросли на 40%), так і за дохідністю активів, що становила 26,6% річних у гривні й була вдвічі вищою за інфляцію.

Кількість учасників НПФ (громадян, які уклали пенсійні контракти з фондами) від початку їхньої діяльності неухильно зростає: на кінець 2006 року – 193 тис. осіб, 2007-го – 279 тис., 2008-го – 483 тис., на кінець 2009-го – близько 500 тис. Від часу запровадження системи недержавного пенсійного забезпечення НПФ отри-

мали інвестиційний дохід у сумі 228 млн грн, який розподілили між своїми учасниками пропорційно коштам, накопичених на їхніх пенсійних рахунках. Обсяг пенсійних виплат, які здійснюють сьогодні НПФ, через недовгий період існування фондів є ще невеликим. Однак у 2008–2010 роках він істотно збільшився. При цьому НПФ у повному обсязі та вчасно виконували свої зобов'язання з виплати пенсій, навіть в умовах кризи, на відміну від досвідченіших фіністанів країни.

МЕНТАЛЬНА СКЛАДОВА

99,9% українців розуміють пенсію як державну допомогу – «подяку» за свою працю «на благо країни». Однак пенсія в Україні є чи не найнижчою в Європі, будучи в рази меншою від пенсії в інших державах, зокрема країнах-сусідах. Світовий досвід показує, що вирішити цю проблему можна лише з переходом до тривірневої пенсійної системи з потужною обов'язковою накопичувальною складовою, що потребує політичної волі й часу, зокрема для популяризації серед українців сучасних (на заміну совкових) механізмів фінансового забезпечення пенсії.

Головне завдання пенсійної системи країни – створити умови для забезпечення людей достойним доходом у старості відповідно до особистого внеску кожного. При цьому система не має бути тягарем для розвитку держави, тобто не повинна створювати надмірний тиск на державні фінанси, громадян, які працюють, і бізнес. Крім того, сучасно побудована ІС може і має бути основним джерелом довгострокових фінансових ресурсів країни.

До побудови такої пенсійної системи країна рухається дуже повільно, а нинішня зазначеним вимогам не відповідає. Як наслідок – найбільший у світі обвал економіки у 2008–2009 роках, головною причиною якого і стала неефективність пенсійної системи, відсутність «фінансової подушки» у вигляді її накопичувальної складової, яка амортизувала б економічне падіння, що зачепило майже кожна родину.

Запровадження у 2004 році тривірневої пенсійної системи все ще залишається формальним. Жодним чином не політичне, а життєво важливе для всіх грома-

дян питання пенсійного забезпечення та реформи політики перетворили на футбол, пасуючи його одне одному в моменти передвиборчої «істини». Як сумний наслідок – державному ПФ катастрофічно бракує власних грошей для виконання величезних виплат. При тому що пенсії для більшості громадян як були, так і залишаються мізерними.

Країні вкрай потрібні реальна пенсійна реформа, введення й активний розвиток накопичувальної складової системи – як обов'язкової, так і через недержавні пенсійні фонди.

Замість наявного підходу до реформування пенсійної системи потрібен, успішно реалізований у багатьох розвинених країнах (докладніше див. стор. 30). ■

ПЕНСІЙНА РЕФОРМА ВІД ПАРТІ РЕГІОНІВ

Прем'єр-міністр Микола Азаров заявив, що уряд найближчим часом почне пенсійну реформу. На цьому наполягає Міжнародний валютний фонд, який однією з умов видачі Україні 15-мільярдного кредиту називає внесення змін до пенсійного законодавства для вирішення фінансових проблем Пенсійного фонду. Про те, як влада збирається реформувати пенсійну систему, йдеться в президентській Програмі економічних реформ на 2010–2014 роки. Утім, є великі сумніви, що до кінця 2012-го буде реалізовано хоча б 50% задекларованого, оскільки більшість пропозицій може негативно сприйняти основний електорат (пенсіонери і люди передпенсійного віку) напередодні парламентських виборів-2012 із відповідними наслідками для правлячої партії. Влада задекларувала здійснення пенсійної реформи у три етапи.

I етап – до кінця 2010 р.

- запровадження фіксованого розміру пенсійного внеску для суб'єктів підприємницької діяльності, які працюють за спрощеною системою оподаткування;
- обмеження максимальних пенсій.

II етап – до кінця 2012 р.

- стимулювання пізнішого виходу на пенсію (шляхом підвищення нормативної тривалості стажу з 20/25 років до 30/35 років із одночасним збільшенням коефіцієнта обліку наднормативного стажу або відстрочення виходу на пенсію) й збільшення мінімальної тривалості страхового стажу для отримання пенсії за віком (з 5 до 15 років);
- скасування необґрунтованих пільг щодо дострокового виходу на пенсію та зі сплати внесків;
- початок поступового вирівнювання пенсійного віку жінок і чоловіків (жінки зможуть виходити на пенсію по досягненні 60 років; пенсійний вік для учасників другого рівня пенсійної системи планують наблизити до європейських стандартів – 65 років);
- запровадження єдиного соціального внеску та поступовий перерозподіл ставки внеску на пенсійне страхування від роботодавця до працівника (відповідний законопроект прийнято в першому читанні. У нинішній редакції він лише ускладнить життя бізнесу – див. статтю «Антисоціальний внесок» на порталі [Tizhnia ut.net.ua](http://Tizhnia.ut.net.ua));
- запровадження накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування

III етап – до кінця 2014 р.

- диверсифікація схем приватного пенсійного страхування, запровадження програм спільного інвестування тощо

Розімкнене коло

Чому і як реформували пенсійні системи розвинені країни

Автор:
Віталій Мельничук

Доки кількість працюючих суттєво перевищувала кількість пенсіонерів, традиційна солідарна пенсійна система (ПС) у більшості розвинених країн світу функціонувала нормально. Проблеми почалися тоді, коли кількість учасників ПС (тих, хто сплачує пенсійні збори) стала критично малою, а їхніх внесків забракло для здійснення поточних виплат пенсіонерам. У таких умовах солідарна система перестала забезпечувати достойний рівень пенсій, а така ПС виявилась обтяжливою для суспільства.

КРИЗОВІ ТRENДИ

Криза розподільчих (солідарних) пенсійних систем у країнах Європи розпочалася в 1970-х роках і стала очевидною на початку 1980-х. Головними її ознаками були величезне зростання витрат на виплату пенсій (які не можна було профінансувати за рахунок підвищення «пенсійного податку»), збільшення навантаження пенсіонерів на працююче населення (в країнах ОЕСР 1950-го 350 працівників забезпечували 100 пенсіонерів, а 1990-го їх залишилося лише 250 на 100 пенсіонерів). Солідарні державні розподільчі ПС стали джерелом політичних конфліктів і популістських обіцянок.

У своїй основі криза мала демографічні, економічні та політичні причини.

Демографічні причини – зростання тривалості життя людей та чисельності пенсіонерів, збільшення їхньої частки у структурі населення, зменшення кількості працюючих. Усе це добре видно на прикладі Німеччини – країни – основоположниці солідарної «бісмаркської» пенсійної системи. Там у 1950-му середня тривалість життя була 65,3 року для чоловіків і 69,6 для

жінок, рівень народжуваності (кількість народжених дітей на одну жінку) – 2,16. Через 50 років, у 2000-му, тривалість життя чоловіків становила 75 років, жінок – 81, рівень народжуваності – 1,29. Кількість років на пенсії: в 1950-му – 3,3 року (чоловіки), 7,6 року (жінки); у 2000-му – відповідно 12 і 19,1. Така зміна демографічної структури, що спостерігалася по всій Європі (Україна не є винятком) і в багатьох

Цей процес привів до поточної структури населення і, схоже, є незворотнім, оскільки демографічні прогнози, за словами економіста Джона Кейнса, «єдині, яким можна вірити». Навіть у таких країнах Європи, як Швеція і Франція, де рівень народжуваності нещодавно зріс, він значно нижчий, ніж рівень відтворення.

Політичною причиною кризи солідарних ПС стала підтримка з боку пенсіонерів, кількість яких зростала, і тих, хто ними скоро мав стати, щедрого підвищення пенсій, зменшення чи незмінності пенсійного віку, які ініціювали уряди та парламенти. До того ж старші вікові групи населення цілеспрямовані у виборі своїх політичних пріоритетів, вони найбільші політичні лобісти державних субсидій, соціального захисту, і не тільки в Україні.

ВИХОДОМ З КРИЗИ СОЛІДАРНОЇ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ МОЖЕ БУТИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ НАКОПИЧУВАЛЬНОЇ

інших регіонах, є частиною феномену, який називається демографічним переходом.

СТАРИЙ СВІТ.
Частка населення віком понад 65 років у великих індустріальних країнах, %

Економічні причини. В умовах збільшення кількості пенсіонерів і зменшення тих, хто працює, пенсійна система що створювалась як економна, стала обтяжливою для суспільства. Збільшуються ставки страхових внесків, зростає навантаження на бізнес. У 1980–1990 роках ставки сягнули свого максимуму. Наприклад, на час запровадження федеральної пенсійної системи «бісмаркського» типу для всіх працюючих у США (1935 рік) ставка пенсійного внеску становила лише 3% нарахованої зарплати найманого працівника, в 1950-му почалося її зростання аж до 15,3% у 1990-му. Своєю чергою, збільшення пенсійного податку на зарплату стимулювало тіннові економіку та зайнятість, зростання безробіття. Таким чином, кількість працівників, які платили внески, зменшилася.

Виникла потреба в активному субсидюванні пенсійної системи трансфертами з державного бюджету, що забирало кошти з інших галузей та гальмувало економічний розвиток країн. Коло замикалося і звужувалося. Занепад, а з ним і крах традиційної ПС стали неминучими.

ПАРАМЕТРИЧНІ ЗАХОДИ

У цій ситуації уряди опинилися під подвійним ударом: старіння населення, глобальна податкова конкуренція змушували обмежувати пенсійні витрати, але ці заходи є непопулярними, що ми бачимо сьогодні й в Україні. Крім того, мають місце і такі чинники, як неможливість збільшити податок на зарплату, зменшити співвідношення середньої пенсії до середньої зарплати, труднощі підвищення пенсійного віку.

Що робили і роблять у такій ситуації інші країни?

1. Підвищення пенсійного віку (Німеччина, Греція, Італія, Португалія, Велика Британія).

2. Збільшення мінімального стажу для повної пенсії (Німеччина, Греція, Італія).

3. Жорсткіші умови для раннього виходу на пенсію (Франція, Німеччина).

4. Жорсткіша індексація пенсії, в результаті чого коефіцієнт заміщення середньої зарплати середньою пенсією зменшився (Австрія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Греція, Італія, Голландія).

5. Зменшення періоду, протягом якого довший термін стажу передбачав збільшення бази майбутніх пенсійних виплат (Австрія, Фінляндія, Фран-

Джерело за 1900–1931 pp.: Mitchell B.R. International Historical Statistics 1750–1993, Macmillan Reference LTD, 1998.

Джерело за 1950–2000 pp.: ООН

СПАДОК

Пенсійна історія

І ст. до н.е.

Римський імператор Юлій Цезар Увів державне забезпечення римлян по завершенні військової служби, що передбачало одноразову ресурсно-майнову допомогу (землю) та пожиттєве грошове утримання колишніх римських легіонерів, а тепер перших в історії пенсіонерів.

XVI–XIX століття

У Російській імперії, Польщі, Австро-Угорщині тощо була пенсія для обраних від монарха (царя, короля, цісаря). Соціальним забезпеченням людей літнього віку займалися молодші члени родини; церква, чернечі ордени; селянська та міська громади, керівники виробничих цехів, створюючи каси взаємодопомоги. У такому вигляді пенсія в різних країнах існувала аж до кінця XIX століття.

22 червня 1889 року

Виникла перша організована державна система пенсії за віком для всіх зайнятих включно із приватним сектором. Увів її канцлер Німеччини Отто фон Бісмарк. Організована пенсійна система стала результатом суспільного розвитку в умовах становлення індустріального суспільства: скуп-

чення населення у великих містах, масова бідність людей непрацездатного віку, загроза соціальних бунтів. У німецькій («бісмаркській») системі всі роботодавці та працівники протягом усього періоду трудової діяльності здійснюють обов'язкові страхові внески до єдиного централізованого державного пенсійного фонду. Внески розподіляються та виплачуються пенсіонерам. Право на пенсію ґрунтується на раніше сплачених внесках та реалізується з настанням пенсійного віку. Оскільки кількість працюючих була тоді великою, а пенсіонерів було мало, ставка пенсійного внеску була невисокою. Крім захисту від бідності німецька система була спрямована й на збереження попереднього статусу пенсіонера, оскільки під час нарахування пенсії бралися до уваги трудовий стаж і попередній заробіток.

1891–1908 роки

У Данії, Новій Зеландії, Великій Британії вводять пенсійні системи, які цілком орієнтовані на цільову допомогу бідним. Фінансування пенсії в цих системах відбувається не з окремого спеціального фонду із власним пенсійним податком, а, говорячи сучасною мовою, з державного бюджету за рахунок загальних податків. Страхові внески не робляться. Призначенню пенсії передувала перевірка рівня доходів людини, бідності та потреби в допомозі «по бідності, у зв'язку із старістю». Рівень пенсії встановлювався однаковою для всіх (на відміну від німецької). Данська, а пізніше англійська ПС були орієнтовані виключно на зменшення рівня бідності в країні (невелика й однакова для всіх пенсія).

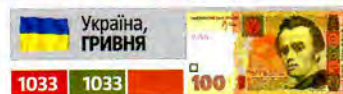
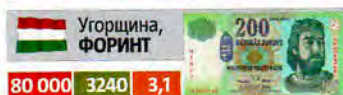

1910–1919 роки

Більшість європейських країн, зокрема Франція, Італія, будують пенсійні системи, орієнтовані на розподільчу «бісмаркську» модель. Англосаксонські країни та деякі штати США, країни Північної Європи більше орієнтовані на Данію та Велику Британію.

РІВНЯННЯ НА РОСІЮ?

Середня пенсія у деяких країнах світу та Україні в січні 2010 року

- У національній валюті
- У гривні за курсом
- У разі до пенсії в Україні

Джерела: власна інформація, ПФУ, Держфінпослуг

ція, Італія, Голландія, Португалія, Велика Британія).

6. Скорочення пенсійних привілеїв держслужбовцям (Фінляндія, Греція, Італія, Португалія).

Та хоч як дивно це звучить, згадані вище заходи не мають нічого спільного з пенсійною реформою. Вони лише тимчасово полегшують ситуацію, але не вирішують проблеми по суті.

Головна проблема ж у самій системі, що загнала себе в глухий кут і з цього кута «хапає за ноги живих», як висловився один із аналітиків.

Перманентне підвищення пенсійних витрат було зумовлене

ФОРМАЛЬНА РЕФОРМА. Порівняння активів накопичувальної пенсійної системи України та інших країн світу

Країна	Пенсійні активи, \$ млрд	Чисельність населення, млн осіб	Пенсійні активи, \$ на одну особу
Україна*	0,108	46	2,4
Росія**	35,6	142	251
Казахстан**	10,0	16	643
Польща**	56,8	39	1474
Чилі**	111,0	16	6818

* дані на кінець 2009р., **дані на кінець 2008 року

Джерела: Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг, www.watsonwyatt.com

політико-економічною логікою ПС, створеною наприкінці XIX – на початку XX століть в умовах активного розвитку індустріального суспільства та тодішньої пірамідальної демографічної його структури (див. «Історія пенсій»). Але ці витрати сьогодні неможливо профінансувати за рахунок підвищення ставки пенсійного збору, що сягнула свого максимуму, як і рівень підтримуючих трансфертів ПС із боку державного бюджету. І в цьому глибинна суперечність «бісмаркської» солідарної традиційної пенсійної системи, фундаментальна проблема стійкості такого соціального інституту, як пенсійна система.

ПРАВИЛЬНІ РЕФОРМИ

Пошук виходу з глухого пенсійного кута мав своїм наслідком глибокі реформи пенсійних систем у країнах Європи та світу, першими з яких були Чилі (1980 рік) та Швейцарія (1982-й).

Стало зрозуміло, що шляхом виходу із замкнутого кола є запровадження накопичувальних пенсійних систем (далі – НС) на базі індивідуальних пенсійних рахунків громадян, кардинальне зменшення, а то й ліквідація в пенсійному забезпеченні перерозподільних елементів. Саме цей шлях, який уже пройшли чи ще проходять країни світу, і є пенсійною реформою.

Пенсійна реформа спрямована на радикальне посилення зв'язку між обсягом сплачених внесків до пенсійної системи і пенсійними правами людини. Вона обмежує роль державних солідарних, розподільчих систем і підвищує відповідальність самих працівників та роботодавців, заохочуючи приватні пен-

сійні заощадження. На зміну обтяжливим солідарним пенсійним системам приходили накопичувальні системи, що ставали до того ж головним джерелом національних інвестицій.

Поворотним пунктом в історії розвитку пенсійного забезпечення у світі став 1994 рік, коли Світовий банк опублікував свій знаменитий Звіт «Як уникнути кризи поважного віку: політика захисту людей поважного віку і сприяння економічному зростанню».

На основі узагальнення розвитку організованого пенсійного забезпечення з моменту його виникнення та ходу пенсійних реформ у країнах світу в 1980–1994 роках було зроблено висновок, що питання достойного

ЖИТТЯ ТРИВАЄ

Нещодавно в Брюсселі було опубліковано дослідження, в якому окреслено прогноз пенсійної політики в країнах ЄС (так звана Зелена книга). Головний висновок: усі держави ЄС мають поступово піднімати пенсійний вік до 70 років життя, щоб уникнути скорочення пенсійних виплат і домогтися збільшення пенсійних внесків до солідарних державних фондів. Автори дослідження вказують на певну соціально-демографічну еволюцію: нині в ЄС пенсійний вік перевищує 60 років, тобто на одного пенсіонера працюють три особи. До 2030-го на одного пенсіонера працюватимуть уже дві особи, а 2060 року пенсіонери становитимуть більшість поміж населення в ЄС – троє працівників дбатимуть про пенсійне забезпечення чотирьох пенсіонерів.

В економічно збалансованих і соціально розвинених державах ЄС уряди віднедавна намагаються насамперед забезпечити якомога вищу зайнятість активного населення, бо саме вони творять багатство для майбутнього. Європейська комісія, що розробила програму «Стратегія-2020», поставила економічне завдання: домогтися, щоб 75% населення в країнах ЄС між 18-м і 65-м роками життя були зайнятими. На основі демографічного дослідження чиновники у Брюсселі прогнозують, що в 2060-му європейці житимуть на сім років довше, ніж нині. Звідси походить можливість і водночас вимога підняти пенсійну вікову планку з нинішніх 65 до 70 років. Зокрема, уряд Німеччини, враховуючи нові соціальні та демографічні реалії, планує вже з 2012-го поступово підвищувати пенсійний вік до 67 років життя.

23,3 ТРЛН НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙ. Найбільші активи накопичувальних пенсійних систем світу на кінець 2009 року

Країна	Активи, \$ млрд	У % до ВВП країни
 США	13 196	93
 Японія	3152	61
 Велика Британія	1791	80
 Канада	1213	84
 Австралія	996	93
 Нідерланди	990	120
 Швейцарія	583	113
 Німеччина	411	12
 Бразилія	392	22
 ПАР	201	63
 Франція	178	6
 Ірландія	102	43
 Гонконг	85	41
Світ усього	23 290	70

Джерело: Towers Watson

пенсійного забезпечення громадян у межах традиційної пенсійної розподільчої солідарної системи в принципі не може бути вирішене.

Як справжню альтернативу було запропоновано нову модель пенсійної системи, побудованої, як зазначено у звіті, на трьох стовпах:

Перший – державна обов'язкова система соціальної безпеки громадян, що функціонує за рахунок загальнодержавних податків або зборів (забезпечує мінімальний рівень пенсії, персоналізації пенсійних внесків немає). Власне, це реформований аналог солідарної системи.

Другий – система обов'язкових індивідуальних, персоналізованих пенсійних накопичень працівників. Пенсійні внески в обов'язковому порядку сплачуються працівниками (роботодавцями на користь працівників), накопичуються на їхніх рахунках, інвестуються з метою збереження і примноження.

Третій – система добровільних приватних пенсійних накопичень. Пенсійні внески добровільно сплачуються працівниками (роботодавцями на користь працівників) до недержавних пенсійних фондів, накопичу-

ються на їхніх рахунках, інвестуються (в акції, облігації, нерухомість, депозити тощо) з метою збереження і примноження.

Зараз для розвинених країн світу характерні саме трирівневі ПС, де пенсіонери отримують не одну, а щонайменше три пенсії. Кожна країна, зрештою, вибудовує власну модель ПС. Більшість європейських держав знайшли розумний компроміс між солідарною та накопичувальною (приватною) системами.

Пенсійна реформа, що знаменувала собою створення накопичувальних пенсійних фондів та перехід до трирівневих ПС, розпочалася не так давно, однак за короткий час світові пенсійні активи приватних фондів найбільших ринків світу зросли до \$23,3 трлн (на кінець 2009-го). На 1 січня 2010 року загальні пенсійні активи 13 найбільших ринків світу становили 70% їхнього ВВП, у той час як 2008-го – 58%.

Сьогодні пенсійні активи не тільки є реальним приватним багатством громадян країн, які провели пенсійні реформи, і головним джерелом їхньої достойної пенсії, а й тією «фінансовою подушкою», що не дозволила глибоко впасти економікам у кризовому 2008 році. ■

СПАДОК

Пенсійна історія

1920–1939 роки

Останніми з індустріально розвинених країн «пенсійному наступу» піддаються США з їхніми глибокими традиціями лібералізму та індивідуалізму. В Сполучених Штатах у 1920-ті роки уряди штатів уводять критерії для визначення пенсії «по бідності, у зв'язку із старістю», як це передбачає англійсько-данська ПС. Але Велика депресія змусила США 1935 року

впровадити федеральну розподільчу систему пенсійного страхування «бісмаркського» типу. До Другої світової війни всі індустріально розвинені країни запровадили пенсійні системи розподільчого типу, крім СРСР.

1945–1970 роки

В цей період у більшості розвинених країнах пенсійними виплатами охоплювали нові категорії працюючих (включно з людьми вільних професій); збільшували розмір пенсій (середній дохід людини на пенсії наблизився до доходу працюючих); зменшували пенсійний вік (у період 1950–1990 років вік виходу на пенсію в країнах ОЕСР

скоротися з 66 до 62 років). На той час це стало можливим насамперед тому, що кожне нове покоління було численнішим від старшого, а група людей пенсійного віку становила лише незначну частину зайнятого населення. Більша численність кожного нового покоління стала наслідком високого рівня народжуваності за високої смертності й невисокої тривалості життя людей старшого віку. Як наслідок – кількість тих, хто робив обов'язкові страхові внески до єдиного централізованого пенсійного фонду розподільчої ПС і був виробником ВВП, довгий час суттєво перевищувала кількість пенсіонерів, які є лише споживачами ВВП. У цій ситуації невеликі збори до централізованого пенсійного фонду з працівників і роботодавців були достатніми, щоб із часом забезпечити відносно невеликій кількості пенсіонерів дохід на рівні заробітку, який вони мали в період трудової діяльності.

1970–1980 роки

Криза розподільчих (солідарних) пенсійних систем у країнах Європи розпочалася в 1970-ті роки і стала очевидною на початку 1980-х. (див. «Розімкнене коло»)

З ДАВНИХ-ДАВЕН ЛЮДИ ШУКАЛИ СПОСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЕБЕ У СТАРОСТІ: САМОСТІЙНО, ВИКОРИСТОВУЮЧИ НАЖИТЕ В РОБОЧИЙ ПЕРІОД МАЙНО, ЧЕРЕЗ ОБЩИНУ ТОЩО. БУЛИ Й ДОСИТЬ НЕЗВИЧНІ ДЛЯ НАШОГО ЧАСУ СПОСОБИ. НАПРИКЛАД, У ДЕЯКИХ РЕГІОНАХ ЯПОНІЇ ЩЕ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ ЗА БАГАТОРІЧНОЮ ТРАДИЦІЄЮ СТАРШІЙ СИН ВІДВОДИВ НЕМІЦЬНИХ БАТЬКА ЧИ МАТІР ВИСОКО В ГОРИ І ТАМ ЗАЛИШАВ ПОМИРАТИ, А МЕШКАНЦІ РАЙОНІВ КРАЙНЬОЇ ПІВНОЧІ ВІДПРАВЛЯЛИ У ЧОВНІ СВОЇХ СТАРИХ БАТЬКІВ У ВІЧНЕ ПЛАВАННЯ У ВІДКРИТЕ МОРЕ.

В обіймах Газпрому

Перемога на президентських виборах у Польщі Броніслава Коморовського закріпить позиції Росії на енергетичному ринку Європи

Автор:
Петро
Андрусечко

Правляча партія «Громадська платформа», яку представляє новий президент Польщі, не приховує, що вибудовує з Росією абсолютно нові відносини. Крен у бік Москви особливо проявився під час останніх домовленостей польського уряду з Газпромом. Паралельно підписанню російсько-української угоди «флот за газ» Росія та Польща обговорювали власні газові справи. Країни домовилися збільшити обсяги постачання енергоносіїв

і продовжити попередній газовий договір. Утім, обіцяного польським віце-прем'єром Вальдемаром Павляком підписання додатка до попередньої газової угоди від 1993 року не сталося через втручання... Європейської Комісії. Комісія перевіряє, чи не суперечать польсько-російські домовленості європейському законодавству (останнім часом Євросоюз взявся за боротьбу з монополістами в енергетичному секторі Європи).

Зазвичай Комісія не чіпає договорів, що були підписані перед вступом країни до Євросоюзу. І в цьому випадку йдеться лише про доповнення до старої угоди. Проте Єврокомісія попросила надати повну документацію планованої угоди. З приводу цих домовленостей забили на сполох польські євродепутати. Газові відносини критикували і колишній президент Лех Качинський та його політична сила «Право і справедливість». Пікантності

ПАРТНЕРИ.
Броніслав Коморовський (у центрі)
підтримуватиме курс Дональда Туска
на зближення з Росією

ситуації, однак, надає той факт, що поміж противників польсько-російської угоди опинився і євродепутат із правлячої «Громадянської платформи» Яцек Саріуш-Вольський.

ЯМАЛЬСЬКИЙ КОРИНЬ

Нинішні польсько-російські домовленості значною мірою спричинила ситуація, що склалася між Росією та Україною на початку 2009 року. Тоді за посередництва RosUkrEnergo Польща щороку купувала 3,2 млрд м³ газу, що транспортувався через Україну. Однак унаслідок російсько-української газової війни цей газ до польських споживачів не дійшов. Тому Варшава вирішила розпочати переговори про збільшення поставок блакитного палива так званим ямальським газопроводом.

Газопровід «Ямал» (проходить через Білорусь) – це результат контракту між Польщею та Росією, укладеного 1993 року. Запустили його 1999-го, а повної пропускної спроможності досягли за шість років. На території Польщі газопровід контролює концерн EuRoPol Gaz, до складу якого входять компанії PGNiG, Газпром, Gas Trading. У ямальському контракті зафіксовані й умови постачання газу Польщі.

Від самого початку між польською та російською сторонами виникали конфлікти. Перший стосувався так званого пункту «бери або плати» (take or pay). Він містився у договорі від 1996 року про кількість замовленої сировини: поляки зобов'язувалися платити за обсяг незалежно від спожитої (а виходячи із замовленої) кількості газу. Дуже швидко виявилося, що потреби в газі значно менші, ніж прописані в контракті. Інша проблема, на думку критиків, – цінова формула. Тому в 2006 році вирішили, що ціна на російський газ визначатиметься на базі вартості нафтопродуктів, встановленої на Роттердамській біржі. Розрахунки здійснюють щокварталу, користуючись ціновими формулами, закладеними в окремих контрактах. Формула включає також роттердамські показники, але не актуальні, а дев'ятимісячної давності. Тож вартість газу визначається на основі ситуації на ринку нафти триквартальної

давності. Це плюс підписання контракту з RosUkrEnergo призвело до того, що лише 2006 року ціна на газ для індивідуальних споживачів у Польщі зросла на 10%.

Треба зазначити, що встановлена таким чином ціна є тамницею і громадські задовольняється лише приблизними підрахунками. Опоненти домовленостей із Росією зазначають, що в політично критичні моменти ціна могла сягнути навіть \$500 за тис. м³ газу.

РИЛЬЦЕ В ПУШКУ

Щоб зрозуміти енергетичні питання у Польщі, потрібно пам'ятати про зміни, що сталися на польському енергетичному ринку після 1989 року. Процес переходу до ринкової економіки вимагав співвідношення цін на паливо та енергію з реальною вартістю їх видобутку, транспортування та переробки, закупівельними цінами. Так, у січні 1990-го ціни на паливо та енергію було суттєво підвищено (у середньому в чотири–сім разів, а для населення навіть у п'ять–десять разів!). Плата за тепло для домогосподарств зростала гігантськими темпами. Наприклад, у 1990 році – на 900% (!), у 1991-му – на 200%, 1992-му – на 97%. І так практично до кінця 1990-х. Дотепер обігрівання в Польщі здійснюється переважно за рахунок вугілля, що відіграє головну роль в енергетичному балансі країни. Проте експерти прогнозують, що до 2015 року споживання газу зросте на понад 28%. Зрештою, його головними споживачами є підприємства, насамперед хімічної галузі.

Нові газові угоди передбачають збільшення постачань російського газу в Польщу до 10,3 млрд м³. Контракт на поставки планується продовжити до 2037 року (попередній був до 2022-го). Варто додати, що, ймовірно, під час переговорів у грудні 2009-го польські партнери принципово хотіли отримати нижчу ціну на газ, ніж для Німеччини. У результаті Газпром оприлюднив польській делегації завищені дані про вартість газу для німців. Офіційно уряд пояснює, що підписання такої довготривалої угоди пов'язане з гарантованим вико-

ристанням ямальського газопроводу, що з перспективи проєктів Nord Stream та South Stream було дуже невизначеним. З польського боку за газові переговори відповідав віцепрем'єр та міністр економіки Вальдемар Павляк.

Зараз Павляк поводить себе обережно і переніс підписання умови, зважаючи на розслідування Єврокомісії. Він уже не вперше потрапив під обстріл закидів із боку опозиції у справі нібито лобювання російських інтересів. Тоді йшлося також про енергетичну галузь, тільки у сфері бензину, та про спілку J&S Energy. Фірму J&S зареєстрували в 1993 році на Кіпрі двоє музикантів українського походження В'ячеслав Смолоковський та Гжегож Янкевич.

Обоє приїхали до Польщі у 1980-х, отримавши польське громадянство в 1990-х. Громадськість дізналася про фірму в 2002 році, коли слідча комісія розпочала дослідження контракту на поставку нафти, підписаного між J&S та PKN Orlen. Паралельно слідство вела польська контррозвідка, оскільки з'явилася інформація, що засновники фірми могли бути пов'язані з російськими спецслужбами. Проте нічого не довели. Цікаво, що свого часу обоє колишніх музикантів отримали згоду на перебування в Польщі на підставі документів, виданих фірмами, які торгували зброєю. Самі ж вони в інтерв'ю стверджували, що капітал на свій паливний бізнес заробили, торгуючи джинсами. У 2006 році Mercuria Energy Group (теперішня назва фірми) зареєструвала \$20 млрд обороту. Пікантності додає факт, що в керівництві фірми засідають політики, пов'язані з партією Вальдемара Павляка. У 2007 році на J&S Energy було накладено рекордне покарання – 452 млн злотих – за невиконання зобов'язання забезпечувати тривідсотковий резерв палива. Павляк, будучи віцепрем'єром, скасував це покарання. Зрештою, суд визнав, що кару було винесено безпідставно. Проте опозиція і далі має претензії до віцепрем'єра, а він, своєю чергою, як кандидат на президентських виборах не хотів би ство-

10,3
млрд м³

російського газу
має купувати
Польща за новою
угодою

3,2
млрд м³

газу купувала
Польща за посередництва
RosUkrEnergo

на 28%

зросте споживання
газу в Польщі до
2015 року

ривати прецеденти для наступних оскаржень.

Новий контракт від самого початку викликав чимало емоцій в опозиції. Адже фактично він блокує диверсифікацію постачань газу. Саме цей аспект протягом кількох років був одним з основних пунктів політики Леха Качинського в питанні енергетичної безпеки. Та проекти, що диверсифікували б постачання газу в Польщу, досі не прийняті. У випадку з нафтою таку можливість мав би гарантувати нафтопровід Одеса – Броди, а в ситуації з газом – спочатку поставки з Норвегії, а останнім часом термінал для скрапленого газу, що постачається морським шляхом.

СПРАВА ЛЕХА КАЧИНЬСЬКОГО

Польська опозиція особливо наголошувала на невідповідній цінній формулі, тобто на прив'язці до ціни нафти. Противники цього рішення нагадували уряду, що на Заході є корисніші та зручніші цінні формули. Йдеться про те, що тепер під час розрахунку ціни подекуди частково використовують прив'язку до ціни скрапленого газу. До того ж, як підкреслюють опоненти, надлишок газу в Європі дає покупцям палива кращі позиції для переговорів, а це пройшло повз увагу Польщі.

Депутатський запит групи парламентаріїв опозиційної фракції «Право і справедливість» містить аж 31 питання щодо слушності контракту. Член Ради Безпеки в Канцелярії президента Качинського Пьотр Наїмські в березні цього року наголошував, що підписання угоди спричинить зростання цін на газ для населення. Однак компанія PGNiG відкидає ці закиди. Вона впевнена, що ціни на газ буде переглянуто. Наїмські, як і інші депутати ПiС, вважає, що з росіянами можна було підписати короткотермінові контракти на 2 млрд м³ газу, яких, власне, бракує.

Решта критики стосувалася втрати контролю польською стороною над кампанією EuRoPol Gaz, що керує газопроводом на польській території, внаслідок зміни структури власності. Йдеться і про штучне обмеження доходів EuRoPol Gaz за транзит газу. Як зазначає поль-

ський бізнесмен Александр Гудзоватий, «у 2004 – 2008 роках річний дохід EuRoPol Gaz становив близько \$92 млн, а в 2009-му – понад \$36,5 млн». Гудзоватий добре знає, що каже, адже його фірма Bartimpeks володіє 36% акцій компанії Gas-Trading, яка, своєю чергою, має 4% акцій у EuRoPol Gaz. За нового поділу ці акції викупить Газпром або PGNiG.

Загалом закидів із боку опозиції значно більше, але віцепрем'єр Павляк називає підписання угоди успіхом, що забезпечить Польщі стабільні поставки газу на тривалий період. А тим часом, мовляв, можна буде шукати альтернативних постачальників і розвивати власний видобуток, який на сьогодні становить близько 4 млрд м³ на рік. Щоправда, протягом 10–15 років ситуація може змінитися, оскільки нещодавно світ облетіла новина, що в Польщі можуть міститися величезні поклади сланцевого газу від 1,5 до 3 млрд м³. У перспективі Польща могла стати одним з основних

між Газпромом і EuRoPol та Варшавським університетом про фінансування стипендій обома компаніями для аспірантів, які займаються польсько-російськими відносинами. Загалом передбачається 18 стипендіатів – по дев'ять від Газпрому та EuRoPol. Бюджет проекту – близько €100 тис. Група студентів вийшла з демонстрацією проти підписаної угоди. Поміж гасел було й таке: «Об'єднаймося з Газпромом, Москва знову буде домом».

Ймовірно, що настійливе прив'язування поляків до російського газу, ще й у такій тривалій перспективі, пов'язане зі специфічним прагматизмом нинішньої владної команди Польщі. Здається, польський уряд хоче показати, що дивиться на енергетичну співпрацю з Росією без ідеології й трактує це як чистий бізнес. Не виключено також, що на віцепрем'єра Павляка впливає неофіційне промислове лобі підприємств, виробничий цикл яких спирається на газ і яким під час газових криз зменшували поставки газу. Багато політиків із різних партій, зокрема й Польської народної партії (SLD), засідають у правліннях фірм, тому сумніви щодо чистоти зв'язків політики з бізнесом виникали не раз. У теоріях змов (які зазвичай супроводжують такі події) стверджується, що росіяни володіють досе на польських політиків.

Договір між Росією та Польщею особливо показовий з огляду на те, що відбувається в Європі. Починається справжня диверсифікація постачань газу на європейському континенті, зокрема з Норвегії та Катару. До того ж європейські країни планують зменшити частку газу в енергетичному балансі на користь відновлюваних джерел енергії. Тому не лише європейські, а й деякі російські експерти говорять про початок кінця могутності Газпрому в Європі. І тому європейців дивує позиція польського уряду, який хоче на стільки років закріпити Газпром на ринку Польщі. Москва ж свої позиції на європейському газовому ринку так просто не віддасть. Надто якщо має такі тісні зв'язки з польською владою. ■

НАДЛИШОК ГАЗУ В ЄВРОПІ ДАЄ ПОКУПЦЯМ ПАЛИВА КРАЩІ ПОЗИЦІЇ ДЛЯ ПЕРЕГОВОРІВ, А ЦЕ ПРОЙШЛО ПОВЗ УВАГУ ПОЛЬЩІ

постачальників газу в Європу. Навіщо тоді угода з росіянами?

Ситуація з польсько-російськими домовленостями засвідчила, що енергетичний ринок непрозорий не лише в Україні, а й у Польщі. Поступово він стає елементом політичної гри Росії. Про це свідчать хоча б спроби Газпрому змінити ставлення поляків до себе, наприклад, проводячи піар-кампанії в університетах. Нещодавно з відкритою лекцією в Університеті імені Адама Міцкевича у Познані виступив Валерій Мусієн, член Ради директорів Газпрому та колишній вчитель президента Дмитрія Медведєва. Він розповів про Газпром, Nord Stream та South Stream у контексті енергетичної безпеки Європи. Сенс лекції можна звести до тези: тільки Газпром спроможний гарантувати енергетичну безпеку в Європі. Ще більше галасу здійняла угода

Гласний Прагматизм Польщі

Віднині в польсько-українських відносинах дуже багато залежатиме саме від України

Це були найнезвичайніші вибори в 20-річній історії польської демократії, що почалася 1989 року. І не лише тому, що відбулися після смоленської трагедії 10 квітня, коли загинув президент Лех Качинський. Їхня особливість у тому, що прем'єр-міністр Дональд Туск – потенційно головний фаворит – ще взимку відмовився від участі у виборчих перегонах. Як наслідок – обидві найбільші партії Польщі були змушені висувати на них запасних кандидатів. «Громадянська платформа» (ГП) – Броніслава Коморовського, «Право і справедливість» – Ярослава Качинського. Крім того, вибори відбувалися одразу ж після великих повеней, що накрили Польщу. Все це призвело до того, що виборча кампанія протікала в унікальній атмосфері. Приміром, ГП відмовилася від білбордів, аргументуючи це тим, що виборча боротьба після національної жалоби має бути стриманою. У підсумку є дивним і результат виборів. Нагадаємо, що виграв їх Броніслав Коморовський (53%), Ярослав Качинський відповідно програв (47%). Такий невеликий відрив вселяє переконання, що великого успіху насправді досяг Качинський.

Якщо ж уважно вчитатися в польську Конституцію, то стає зрозуміло, що вся виборча боротьба була театром. Повноваження президента в Польщі зовсім інші, ніж в Україні. Його політична роль чітко лімітована. Ці вибори не мають такого значення, як парламентські перегони. Хоча, оскільки главу держави Польща вибирає всенародно, президентська кампанія теж перетворюється на поле гострої боротьби між партіями. Нині можна бути впевненим у тому, що новий президент Броніслав Коморовський співпрацюватиме з урядом у питаннях зовнішньої політики. Що це означає для України? Передусім те, що на великі зміни у відносинах із Польщею сподіватися не варто. Дипломатія, якою керує Радослав Сікорський, за головну мету вважає зміцнення своїх позицій у ЄС. Друге її завдання – активна політика у Східній Європі. Але «друге» не значить менш важливе, воно просто не перше на черзі. Польща під керівництвом ГП готова підтримувати прагнення України до ЄС, але не в кредит, а за умови, що Київ сам пришвидшить реформи та викаже більше волі до зближення з Європою. Дональд Туск, а головне – Радослав Сікорський менше говорять про Україну як про свого «стратегічного партнера». Їхній підхід дуже

прагматичний. Вони наголошують на тому, що нині ЄС неможливо переконати запросити Україну до своїх лав. Тож немає і сенсу про це безупинно говорити, бо таким чином можна ще більше налякати Західну Європу. Дехто як у Польщі, так і в Україні вважає, що Варшава просто перестала цікавитися вашою країною. Безперечно, Лех Качинський частіше, ніж уряд говорив про Україну. Однак важко пригадати, чи мало це, окрім дружніх відносин із Віктором Ющенком, якіс іншій виміри й конкретні результати. Та й дружба захиталася після рішення українського президента надати Степанові Бандері звання Героя України.

Теоретично Броніслав Коморовський як президент має провадити таку саму політику, як і уряд. Але є кілька моментів, через які між ними може бути відмінність. Пан Коморовський ще в ті часи, коли

був діячем антикомуністичної опозиції, редагував підпільний журнал, присвячений, зокрема, й Україні. Він є чутливим до справ Східної Європи ще й тому, що його родина який час жила у Вільносі.

Взагалі, його ставлення до регіону Східної Європи є іншим, ніж у Сікорського. Новий пре-

зидент вважає, що Польща має бути активно присутньою в таких країнах, як Україна та Білорусь. Далі, якщо Броніслав Коморовський захоче показати, що він є кимось більшим, ніж англійська королева, то, ймовірно, вибере саме зовнішню політику як головний плацдарм президента. Так чинили його попередники. Якщо Александр Квасневський увійде в історію Європи, то передусім за його участь у Помаранчевій революції, Лех Качинський – за підтримку Грузії в 2008 році та фатальну подорож до Катині, що була виявом ставлення не лише до польського минулого, а й до долі всієї Східної Європи.

Отже, пан Коморовський, ймовірно, більше говоритиме про Україну, частіше відвідуватиме Київ та підтримуватиме різні польсько-українські ініціативи. Створюватиме атмосферу польсько-української дружби. Це будуть здебільшого символічні діяння, але спільно з урядовим прагматизмом усе це може бути привабливою пропозицією від країни-сусідки. Однак за умови, що президент та уряд у Києві справді захочуть із Польщею співпрацювати. Якщо ж ні, то вона й далі говоритиме про «стратегічне партнерство» з Україною (що є ознакою політичної адекватності), але щоразу це матиме все менше значення. ■

Автор:
Анджей
Бжезецький,
головний
редактор
часопису
Nowa Europa
Wschodnia

**ПРЕЗИДЕНТ КОМОРОВСЬКИЙ
МОЖЕ ЗАПРОПОНУВАТИ
УКРАЇНІ ЧИМАЛО,
АЛЕ ЗА УМОВИ,
ЩО ПРЕЗИДЕНТ ТА УРЯД
У КИЄВІ СПРАВДІ ЗАХОЧУТЬ
ІЗ ПОЛЬЩЕЮ СПІВПРАЦЮВАТИ**

ПЕРЕДЧУТТЯ ЗМІН

Білоруси не люблять реформ, проте країна вже в найближчі роки буде змушена змінитися

Автор:
Дмитро
Губенко

Черговий газовий конфлікт Росії та Білорусі став ще одним свідченням того, що білоруський режим потрапив у пастку. Економічна криза змусила президента Аляксандра Лукашенка розпочати гру в багатовекторність, зокрема приєднати країну до європейської ініціативи «Східне партнерство». Це, однак, не врятувало його від жорсткого пресингу (цього разу газового) з боку Кремля, який змусив таки Білорусь вступити до Митного союзу на не вигідних для неї умовах. Експерти твердять, що Росія вже зробила ставку на зміну режиму в Мінську. Наскільки Лукашенкові вистачить запасу міцності?

Процес національного відродження в Білорусі наприкінці 1980-х відбувався паралельно з українським, іноді навіть із випереджен-

ням. Після здобуття незалежності білоруські націонал-демократи (як і їхні українські колеги) дуже швидко програли боротьбу за владу номенклатурі на чолі з прем'єр-міністром Вячеславом Кебічем. Але в 1994 році шляхи двох сусідніх країн несподівано розходяться: на президентських виборах у Білорусі перемагає директор радгоспу Аляксандр Лукашенко, який згортає білорусизацію й ринкові реформи. Країна поступово перетворюється на «останню диктатуру Європи».

БІЛОРУСЬКА СПЕЦИФІКА

Чому білоруське суспільство погодилося на відкат Білорусі до радянського минулого? Для розуміння цих процесів треба звернутися до історії. З-поміж усіх бездержавних націй Центрально-Східної Європи білоруси останніми вступили в період національного пробудження. Батьком сучасної білоруської літератури вважають Францішека Багушевіча, який творив наприкінці XIX століття. Першу білоруськомовну історію своєї Батьківщини письменник та історик-самоук Вацлав Ластовський видав лише в 1910 році.

Низька національна свідомість більшості білорусів стала причиною того, що їм не вдалося навіть заявити про себе під час руйнування Російської імперії. Білоруська Народна Республіка була проголошена 1918 року в умовах німецької окупації та, на відміну від УНР, так і не стала ре-

альним державним утворенням. Радянській владі вдалося зросійщити Білорусь значно сильніше за інші республіки, особливо її західні прикордонні області – Гродненську та Брестську (адже саме через них проходила з Європи «дорога до Москви»).

Уже в 1950-х стала помітною тенденція до занепаду білоруськомовної преси та книговидавництва. Навіть у формально білоруськомовних школах всі предмети, крім білоруської мови та літератури, часто викладали російською. Поворотним пунктом став візит Нікіти Хрущова до Мінська в 1959 році, коли він заявив: «Чим швидше ми всі заговоримо по-російськи, тим швидше побудуємо комунізм». Після цього місцева номенклатура ще активніше взялася за російщення Білорусі.

Трагічний стан білоруської мови й культури поглиблювало те, що в білорусів не було своєї Галичини – регіону, який виконував би функцію хранителя національних традицій та свідомості. Роль П'ємонту був змушений взяти на себе Мінськ, але в столиці національно свідомі білоруси завжди були в меншості. Можна сказати, що в новітній історії Білорусі дивовижним є не швидкий відкат країни до неорадянщини, а те, що нечисленні місцеві націонал-демократи взагалі змогли розпочати нетривалу й поверхову білорусизацію.

СОЦІАЛЬНИЙ РАЙ

Незадоволення «радянських білорусів» тим, що їх хочуть повернути до вже забутої ними білоруської мови, стало лише одним чинником приходу Аляксандра Лукашенка до влади. Значно важливішою була втрата в умовах глибокої економічної кризи початку 1990-х відчуття соціальної стабільності. Радянська Білорусь – одна з найпотужніших промислових баз колишнього СРСР із висококваліфікованою робочою силою, тож місцеві жителі могли похвалитися досить високим рівнем життя.

Його різке падіння внаслідок загального розвалу централізованої радянської економіки викликало в населення болісний шок. Більшість пересічних білорусів не довіряли ані чужим для них націонал-демократам, ані корумпованій екс-номенклатурі

й прагнули одного – повернутися до соціалістичної стабільності. Саме на цих настроях у 1994 році зіграв маловідомий тоді ще Аляксандр Лукашенко, «кандидат із народу», який пообіцяв побороти корупцію та встановити диктатуру закону.

Диктатуру він встановив, тільки-от не закону, а власної особи. Однак спочатку треба було віддячити своїм виборцям в ідеологічній сфері. В 1995-му на ініційованому Лукашенком референдумі вони з величезною перевагою схвалюють прийняття нової (точніше повернення модифікованої радянської) державної символіки, російську мову в статусі державної, інтеграцію з Росією та надання президентові права розпуску парламенту (цей сценарій, до речі, не проти повторити в Україні регіонали). За спогадами мінських журналістів, керівник справами президента Іван Тітенков, навіть не дочекавшись затвердження парламентом результатів референдуму, поліз на дах Будинку уряду та розірвав на шмаття біло-червоно-білий прапор.

ТЕХНОЛОГІЯ УТРИМАННЯ ВЛАДИ

Наступний крок Лукашенка – знищення парламенту як незалежного органу влади. Коли в 1996 році президент ініціював черговий референдум, який мав розширити його повноваження, у Верховній Раді це сприйняли як спробу узурпувати владу й почали збирати підписи для початку процедури імпічменту. Посередниками у внігтрушньобілоруському конфлікті між президентом і парламентом виступили депутати російської Держдуми на чолі зі спікером Єгором Строевим, які запропонували відкласти імпічмент до підбиття підсумків референдуму. Коли ж вони стали відомі, Лукашенко просто сформував новий двопалатний парламент – Національні збори – та призначив до нижньої палати лише вірних йому 110 депутатів Ради (з 385).

Країна потрапила в міжнародну ізоляцію на Заході, але президента це не хвилювало, бо головним інтеграційним напрямком він визначив східний. Паралельно президент маргіналізував позапарламентську опозицію. Потенційні конку-

Лише 6% білорусів постійно користуються білоруською мовою

ренти в боротьбі за владу потрапляли за сфабрикованими звинуваченнями до в'язниці або просто зникали безвісти. Опозиційні мітинги (в 1990-х вони були досить масовими, збирали десятки тисяч осіб) жорстоко розганяли, а їх учасників державна пропаганда, що запанувала на телебаченні, називала не інакше як «відморозками».

Простір вільних мас-медіа в країні скоротився до кількох газет, котрі постійно долали перешкоди то з друком, то з розповсюдженням. В економіці ж, яку Лукашенко залишив плановою та соціалістичною, встановилася така бажана для його виборців стабільність, що вони двічі віддячили президентові переобранням. На думку білоруського дослідника Алексея Пікуліка, авторитаризм як система державного управління поступово став вигідним як білоруському суспільству, так і його політичній еліті. Це замкнена система, будь-яка спроба виходу з якої буде дорожчою за її подальше функціонування. Проте змін консервативному білоруському суспільству не уникнути, оскільки подальша ізоляція призведе лише до деградації країни. ■

ХРОНОЛОГІЯ ЗМІЦНЕННЯ РЕЖИМУ ЛУКАШЕНКА

10 липня 1994 року – президентом Республіки Білорусь стає Аляксандр Лукашенко (44,82% голосів «за» в першому турі, 80,1% – у другому). Країна бере курс на інтеграцію з Росією.

14 травня 1995 року – На ініційованому Лукашенком референдумі повернено адаптовану радянську державну символіку, надано російській мові статус державної, президент отримав повноваження розпускати парламент, а також офіційно проголошено шлях на інтеграцію з Росією. Як результат, на 2009 рік постійно білоруською мовою користуються тільки 6% білорусів.

2 квітня 1996 року – Аляксандр Лукашенко та Боріс Ельцин створюють Співтовариство Білорусі та Росії (з 1997 року – Союз Білорусі та Росії, з 2000-го – Союзна держава). Попри всі перейменування, це наддержавне утворення залишається малодієвим, а між його учасниками постійно виникають гострі конфлікти.

24 листопада 1996 року – Лукашенко ініціює ще один референдум, внаслідок якого було, зокрема, ще раз змінено Конституцію країни, й відлік президентських термінів у Білорусі розпочався наново. День незалежності перенесено на 3 липня – День визволення Мінська від німецько-фашистських загарбників.

9 вересня 2001 року – Лукашенко переобраний на президентську посаду (75,65% голосів «за»).

17 жовтня 2004 року – На черговому референдумі виборці знімають конституційне обмеження на кількість президентських термінів, і Лукашенко отримує можливість знову балотуватися в президенти.

19 березня 2006 року – Лукашенко втретє стає президентом Білорусі (83% голосів «за»). Акцію протесту опозиції, яка не визнає результатів виборів, жорстоко розганяють у Мінську.

МОВЧАННЯ

Білорусь за півроку до чергових президентських виборів загрузла в авторитаризмі й економічній стагнації

Автор:
Ігор
Петренко,
Київ –
Гомель –
Бобруйськ

Фото:
автора

Ворона сідає на літеру «Й», що в напису «Бобруйськ» над залізничним вокзалом. Але сфотографувати птаха мені не вдається – біжить мільціонер. «Заборонено. Стратегічний об'єкт!», – каже сержант, побачивши об'єктив.

ТВАРИНИ БОБРУЙСЬКА

«Усі дороги ведуть у Бабруйськ», – згадується прикол із глобального павутиння. Інтернет-чутки чомусь пропагують цей населений пункт як символ відстою та провінційності. Втім, жарти про «животних у Бобруйську», як і про негрів чи чукчів, не можна назвати надто коректними.

Насправді ж ми побачили звичайне місто, чистіше й симпатичніше за багато інших у нас або в Росії. З драмтеатром ім. Дуніна-Марцинківського, з бібліотекою, розташованою в чудовому дерев'яному будинку XIX століття стилю модерн, із Палацом мистецтв і кінотеа-

трами. Й, звісно, новою льодовою ковзанкою «Бобруйськ-Арена», якою президент країни особисто опікується, пафосно називаючи її «спортивним храмом».

Дороги тут кращі, ніж у нас де-небудь на Житомирщині чи Луганщині. На білоруських вулицях чисто й зелено. Навіть хрущовки в Бобруйську стоять відремонтовані, з однотипними балконами, акуратно пофарбованими різними кольорами в шаховому порядку. А деякі речі, наприклад, міський конкурс, що легалізував графіті в Бобруйську, варті наслідування й у мегаполісах.

І хоча тут працюють і регулярно виплачують зарплати промислові підприємства «Бобруйськсільмаш», «Белшина», «Гумотехніка», заводи панельного будівництва, тракторних деталей, гідролізний, фабрика напоїв (де виробляють квас і горілку), однак Бобруйськ – це насправді тиха провінція з ко-

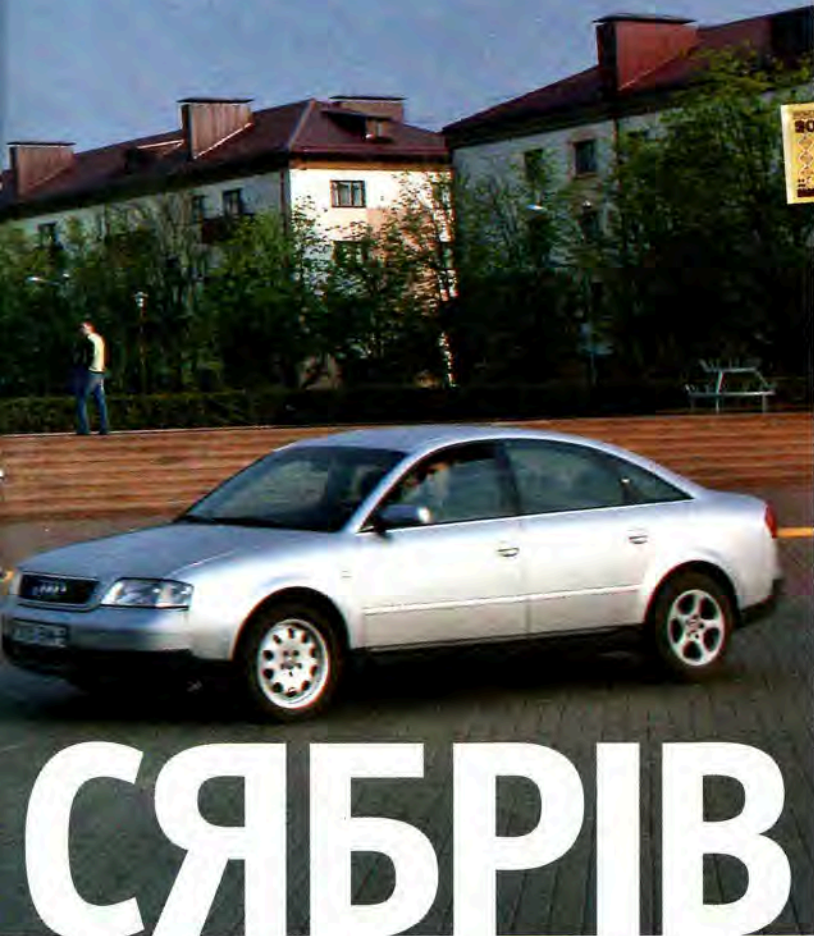
зами, які пасуться просто біля тролейбусної зупинки.

ПЛАНОВО-НОМЕНКЛАТУРНИЙ «БІЛСОЦ»

Трохи жвавіший Гомель. На картуші Гомельського драмтеатру над центральною площею сяє вежа московського Кремля, змальована, мабуть, ще з радянської трирубльової купюри.

«З вас 880 рублів!» Віддаю тисячу за пиріжок із лівером. «Грошей так багато, що й у гаманець не влязять. Наче є – й наче немає», – всміхається якийсь чоловік, бачачи, що я не можу привичайтися до надміру купюр. Пляшка води коштує 3 тис., хлібина – 4 тис., проїзд у тролейбусі – 700 білоруських рублів. Давно тут не в обігу уславлені колись «зайчики», але й нова національна валюта не виглядає аж таким тривким інструментом економіки.

Білорусь ще й досі не завершила ваучерну приватизацію

У 2000 році в Білорусі була проведена деномінація, тож «зайчики» залишилися в минулому

СЯБРІВ

ГЕГЕМОН.
На центральній площі Бобруйська стоїть пам'ятник аж ніяк не бобру

держмайна. «В законодавстві взагалі поняття «захист прав власності» немає. Хоча за Шушкевича (попередній глава держави. – Ред.) було, але скасували», – розводить руками молодий чиновник у Гомелі. Він хотів би бути підприємцем, «як у Москві», та не наважується – приватному бізнесу в країні непереливки. Число недержавних підприємств у загальному обсязі промислового виробництва країни становить близько 7%.

Хоча офіційні реляції просто захопливі. Обсяг промислового виробництва за 1 квартал 2010 року в Білорусі зріс на 4–5%. Середня зарплата по державі – 1 млн білоруських рублів, або 2695 грн. Встановлено мінімальні споживчі бюджети для всіх категорій населення. Наприклад, для пенсіонера це 461,7 тис. руб. на місяць (1244 грн).

Але варто знати й деякі нюанси (навіть якщо повіримо офіційній статистиці). В чиновників і міліціонерів оклади надвисокі, так само й пенсії у військових. Тоді як, наприклад, зарплата інженера, яку пропонує Бобруйський завод залізобетонних виробів, складає 800

тис. руб. (2150 грн) – нижче середньої по країні.

Відомі й фокуси планової економіки – тієї, що виробляє непотрібне, натомість продукуючи дефіцити. Наприклад, тканин на пальта в Білорусі вироблено наперед майже річну норму, й товар лежить на складах. А ось ресторан фаст-фуду в Гомелі, другому за величиною місті країни, відшукати важко, як і перукарню. До нечисленних обмінних пунктів валют усюди стоять черги: обмінників мало, хоча є усвідомлена білорусами потреба «втечі від рубля».

ВІДЗНАКА ЗА ШМУРДЯК

Бо, зрештою, важить не лише розмір гаманця, а й можливість вільно використовувати свої гроші. В тому-таки Гомелі, як визнав голова міськкому (мер) Віктор Пилипець, не вистачає дитячих садків. Навряд чи через демографічний вибух: кількість населення Білорусі за 1 квартал 2010 року зменшилася на 13 тис. осіб, по Гомельщині – на 3 тис. Звісно, й цей дефіцит садків, що прямо б'є по дітях, породжено плановою системою господарювання.

Середня зарплата в Білорусі 1 млн білоруських рублів, або

2695 грн

Мінімальний споживчий бюджет для пенсіонера – 461,7 тис. білоруських рублів, або

1244 грн

Біля потяга на Мінськ дітчата з гомельського коледжу побутового обслуговування обговорюють модель бальної сукні. Розмовляють про щорічний білоруський фестиваль «Млин моди». Білоруський трикотаж, косметика, хоча й дорожчі за турецькі, але знайомі й милі також багатьом українцям. А от для самих білорусів «опора на власного виробника», яку тут декларативно насаджують зверху, дає інколи дивні наслідки, й споживча якість деяких різновидів місцевої продукції може викликати подив. Ось у Мінську нещодавно пройшла виставка «Вина й напої», на якій кілька нагород одержав Гомельський виноробний завод за... плодово-ягідні вина й портвейни – тобто за те, що в народі називають «шмурдяками».

Білоруський міністр економіки Нікола Снопков на ХХ з'їзді Бізнес-союзу підприємців і роботодавців обіцяв, що перейматиметься «культивуванням підприємницької ініціативи». Однак підприємці якраз і побуються чиновницької «культивації». Так, наприкінці весни знову змінили для підприємств форму журналу перевірок. Представник бізнесу Георгій Бадей на тому ж форумі благає міністра припинити «практику нав'язування підприємцям економічних показників їхньої діяльності».

ЖАЛЕЙКА СВОБОДИ

«Що означає «Красавік?» – питаю в продавчині у Бобруйську назву її крамниці. Дівчина замислюється, висуває кілька гіпотез, аж поки хтось із покупців не підказує: «Та це ж квітень!»

Білоруську мову можна почути тут досить рідко. У тролейбусах (там магнітофон оголошує зупинки) або по телебаченню в новинах. І майже неможливо в побуті.

Газети «Рэспубліка», «Бабруйськае жиццэ», «Гомельская правда» мають лого й вихідні дані білоруською мовою, а статті в них – російськомовні. «Могильовская правда», навпаки, виходить під російською «шапкою», хоча інколи друкує замітки по-білоруськи. Мінська «Народная газета» двомовна. Суто білоруськомовних видань

побачити не вдалося – можливо, не пощастило. Розчулює, однак, навертання читацтва до рідної мови, яке інколи практикують російськомовні журналісти. Наприклад, «Вечірній Могильов» у спеціальній замітці роз'яснює читачам, що означає білоруське слово «адсотак». Виходить, навіть знання рідною мовою найпростіших понять, як відсоток чи квітень, серед білорусів не поширене.

Мові відповідає й зміст повідомлень більшості ЗМІ. Телебачення тут тільки державне, як і більшість підприємств. На кожному з них проходять, як у радянські часи, політінформації. Майже всюди є посади заступників керівника з ідеологічної роботи.

Інтернет – єдину альтернативу державним ЗМІ – морально цюкують. Щодо інтернет-видавання «Білоруський партизан», яке критикує чинну владу, нещодавно було оприлюднене звернення за підписом ветеранів Другої світової: «Аморально використовувати цю святу назву для розміщення матеріалів, що ганьблять нашу історію, подвиг наших батьків і дідів». Коли це справді писали сивочолі вояки, то кого ж вони мають на увазі під «батьками й дідами»?

Це – найпомітніша суспільству верхівка айсберга білоруського режиму. А глибше – класичні ознаки автократії. Зникнення одних журналістів і позбавлення громадянства інших. Арешти «любих друзів» – колись наблизених чиновників, які набридли Лукашенкові: глави президентської адміністрації, керівника Нацбанку, силовиків. Це – в недалекому минулому. Нині ж – масові обшуки в активістів громадянської кампанії «Говори правду». Превентивні арешти опозиціонерів Ніколая Автуховича, Владіміра Осипенка, Владіміра Некляєва, Андрія Дмитрієва, Сергея Возняка. Надумані кримінальні переслідування. Ось 12 травня у Вітебську почали розгляд кримінальної справи Сергея Каваленка. Його судять за вивішування біло-червоно-білого прапора – традиційно білоруського, але неофіційного. За це Каваленкові загрожує до п'яти років ув'язнення.

Режим «білоруського соціалізму» дещо нагадує описаний ще Оруелом «ангсоц»: він пафосний, карикатурно-смішний і при тому доволі жахливий.

ХТО Ж НАСТУПНИК?

Наприкінці квітня Аляксандр Лукашенко (Бацька) виступив зі щорічним посланням Національним зборам. Висунув нові пріоритети: «динамічний якісний прорив» б білоруської економіки, її стрімкий технологічний розвиток. Заговорив про «структурне переформатування економіки», «перехід до ділової конкуренції замість держмонополії». Але ж його каденція добігає кінця? Секретар мінського ЦВК Нікола Лозовик заявив, що кінцевий термін президентських виборів – 6 лютого 2011 року, а взагалі вони можуть відбутися й наприкінці 2010-го. То хто керуватиме штурмом нових висот?

Лідер руху «За свободу» Аляксандр Мілінкевич, головний супротивник Бацьки на минулих президентських перегонах, заявив про початок своєї нової передвиборчої кампанії ще на початку травня. Від білоруських християнських демократів кандидатом у президенти висунули маловідомого бізнесмена Віталія Рімашевського. Чинний глава Білорусі теж уже заявив агентству Reuters: «Зараз таких факторів, які б змусили мене відмовитися від участі в цих виборах, немає... Напевно, навпаки, якби я відмовився, то народ би мене не зрозумів».

Проте питання четвертого терміну Лукашенка якщо й обговорюють, то не в ЗМІ, не на бігбордах чи мітингах, а «під ковдрою». Значно більше розмов точиться про приватне життя Аляксандра Лукашенка, про його позашлюбних дітей. Із одним з них, підлітком Ніколою, Бацька з'являється перед телекамерами. Мати Нікола колиш працювала особистим лікарем Лукашенка, народила, офіційно не маючи чоловіка. Повагавшись кілька років, Бацька таки визнав дитину й навіть заявив, що той стане його наступником на президентській посаді. Старший президентський син Віктор контролює урядовців-силовиків, і до цьо-

ДРУЖБА ПІД НАГЛЯДОМ. Легкоатлетичний забіг у Гомелі. Але росіяни та білоруси не завжди біжать нога в ногу

За сьогоднішнім курсом 10 білоруських рублів – це приблизно три українські копійки

го Лукашенка-молодшого теж придивляються як до ймовірного батькового наступника.

Від білорусів я почув анекдот, який вони, однак, видають за реальну подію. На одній із зустрічей зі студентами хлопча зумів поставити Лукашенкові запитання: «Які ми повинні плекати в собі риси, щоби стати президентом?» Той відповів блискавично: «І не думай!»

Такі стосунки між керівником країни й населенням виглядають навіть не авторитарними, а криптомонархічними.

НАПОЛЕОНІВСЬКІ ПЛАНИ

Щоб продемонструвати свою незамінність, Лукашенко протягом кількох тижнів у темпі гамбіту висунув перед білору-

сами низку масштабних ініціатив. Пообіцяв завантажити Мозирський нафтокомбінат венесуельською нафтою. Хочє розпочати випуск білоруського локомотива – джипа-дрезини, який би їздив як по рейках, так і болотами. Своїм указом створив «банк даних обдарованої молоді». Пообіцяв також «п'ятирічку агросектору», за час якої сільське господарство зі збиткового й дотаційного, яким є нині, стане прибутковим і дасть країні \$10 млрд. І, нарешті, анонсує атомну електростанцію, яка, мовляв, запрацює в країні зубрів і лелек уже через п'ять років.

Щодо реальності більшості планів Лукашенка можна ворожити на кавовій гущі, вважаючи їх передвиборчим ходом, однак є вже й утілені в життя. Менш ніж за півроку за вказівкою Бацьки звели показушний комплекс «Лінія Сталіна». Так «елегантно» ідеологи неорядянщини назвали реконструйовані фрагменти Мінського укріплення періоду середини 1941 року.

Останнім часом Лукашенко постійно з'являється на телеекрані в іміджі «мудрого керівника», «адміністратора-підкулачника» або й просто «свого хлопця». Ось він із позашлюбним сином Ніколоєм їсть млинці в парку відпочинку. Дарує спортсменам нову роздягальню. Літає вертольотом над селищами, забрудненими від аварії на ЧАЕС, і їх переводить із чорнобильського до загальнодержавного реєстру. Бог із машини, чарівник у блакитному вертольоті!

Виглядає так, що переобрання його – це виборча техніка. А вона відрегульована чітко.

РЕПЕТИЦІЯ ОРКЕСТРУ

Навесні в Білорусі пройшли вибори до місцевих рад. За явки виборців 80%, майже третина з яких проголосували доточно, справу завершено перемогою «президентської вертикалі»: опозиціонерів серед депутатського корпусу не видно.

Якщо кинути погляд, наприклад, на склад новообраної міськради Гомеля, побачимо, що з 40 обраних депутатів 39 осіб, або 97,5%, – керівники дер-

жавних підприємств і структур чи їхні заступники, насамперед – із ідеології. І ще один депутат – глава профспілки, теж одержавленої. Тобто міськрада – це цілком очевидні «щупальця» державної бюрократично-ідеологічної машини.

Утім, ані Євросоюз, ані опозиція не визнали цих виборів (Як не визнає ЄС також легітимності нинішнього парламенту Білорусі. – Ред.). Лідер Білоруського народного фронту Алексей Янукевич категоричний: «Вибори пройшли геть недемократично, непрозоро й невірно». Голова Об'єднаної громадянської партії Анаголь Лебедько теж вважає, що маніпуляції були відвертими, але «звертатися до суду – все одно, що йти до телеграфного стовпа».

Тож ці місцеві вибори, сприятливі для Лукашенка, наводять на думку, що в нього є важелі, аби знову взяти гору в президентській кампанії.

ТИРАНОЗАВР РЕКС ПОСТСОВЕТІКУС

Ми спільною таємницею перед світом пов'язані.

Алесь Адамович

У трикутнику центральних вулиць Гомеля (Леніна–Перемоги–Советська) лунають клаксони й гучні вихлопи важких мотоциклів. «За мототехнікою рухається колона бігунів із прапорами Росії. Серед них можна розрізнити й кілька білоруських і навіть один наш, синьожовтий. У хвості колони як «смотрящий» їде автобус із символікою аж ніяк не білоруської партії «Єдина Россия». Такі легкоатлетичні пробіги, як цей, демонструють монолітність «Союзної держави Росії і Білорусі».

Однак позірна попервах любов до Росії президента Лукашенка дає тріщину.

«У нас тепер новини не збігаються з московськими», – констатують білоруси. В словах Лукашенка поменшало антизахідної риторики, натомість з'явився відчутний антиросійський пафос. Зокрема, він дорікнув Росії, що на території Білорусі безоплатно розміщені дві її військові бази.

Також президент Білорусі «назло Москві» прихистив свого киргизького колегу Кур-

манбека Бакієва, скинутого в результаті народних заворушень. Бо, мабуть, хоч-не-хоч, приміряє на себе сценарії майбутніх революцій і бунтів. А за подіями в Бішкеку вбачає руку Кремля. До того ж гуляють неприємні для Лукашенка чутки, що Росія вже зробила свій вибір на наступних виборах у сусідній країні: Бацьку має змінити лідер руху «Європейська Білорусь» такий собі Андрей Санніков. Молодий політик уже встиг зробити заяву впливовому журналу Newsweek, згадавши «незлим тихим словом» і нас: «Ми бачимо, як сьогодні вибудовуються російсько-українські відносини. Так буде й у Білорусі, коли тут з'явиться обрана народом влада», – натякає Санніков, схоже, на себе.

ЗА ПІВКРОКУ ДО ЗМІН

Нині білоруси живуть за рахунок міжнародних запозичень і старих радянських підприємств, а ресурс того й іншого майже вичерпано. Країна – як партизанське болото: на поверхні – маскувальна зелена яраска, лілії, метелики, а під водою – невідома трясовина. Чимось Білорусь нагадує невідзану Придністровську республіку – та сама відданість давно минулій радянщині й та сама підвішена невизначеність майбутнього, попри всі декларації про нинішню «стабільність і єдність народу».

Аляксандр Лукашенко знову й знову підкреслює: «Ми не боїмося кольорових революцій». Але й ротації влади, хоча б позірної легітимної (як у Росії чи Азербайджані), чекати тут не доводиться. Хіба можна вважати серйозними заяви Бацьки, мовляв, його наступником стане підліток Ніколай? Або повірити в те, що контрольована президентом бюрократична вертикаль дозволить обрати новим лідером майже невідомого опозиціонера?

Тож виглядає так, що через шість місяців (або й раніше) вірогідний будь-який варіант зміни керівництва в Білорусі. А може, країна ще на якийсь час залишиться авторитарним «заповідником тиранозавра». Але в що повірити справді неможливо, так це в Лукашенка-реформатора. ■

Ціна на квитку не вказана, тому що у водія та у кіоску він коштує по-різному

Шкіряний м'яч і далі слугує інструментом боротьби не тільки на футбольному полі, а й у владних коридорах

Автор:
Северин Сіренко

Футбол – більше ніж просто футбол. Він може слугувати для налагодження миру між країнами, що конфліктують, і водночас, навпаки, розпалювати такі пристрасті, за якими не чути ані свистків арбітрів, ані голосів уболівальників. Результат – дипломатичні скандали в кращому разі чи постріли та вибухи в гіршому. Нерідко на футбольні поля переносяться протистояння, спричинені недалекоглядними політиками. Водночас часто ці самі політики чи навіть політичні системи використовують футбол задля досягнення певних цілей.

Сьогодні УЄФА та інші континентальні осередки ФІФА не можуть ігнорувати усілякі політичні чинники під час верстки календарного плану матчів різних турнірів. Через тривалий конфлікт у Нагірному Карабасі футбольні чиновники змушені розводити під час жеребкування збірні та клуби з Азербайджану та Вірменії, щоб таким чином запобігти ескалації конфлікту. В 1990-х те саме правило поширювалося на команди республік колишньої Югославії. Тривалий час розводили збірні Південної та Північної Кореї. З цих самих міркувань 2008 року було прийнято рішення про проведення матчів між збірними Росії та Грузії на нейтральних третіх територіях.

ЗАРАДИ МИРУ

Перший відомий футбольний «матч примирення» відбувся в грудні 1914 року. Європа пала вогнями Першої світової війни. На території Франції зійшлися армії Німеччини та Великої Британії. І ось у якийсь момент чиясь мудра голова збагнула,

Футбол і

МОМЕНТ ГАНЬБИ. Політики змусили англійську футбольну збірну перед матчем з німцями підняти руку у нацистському вітанні. Берлін, 1938 рік

що варто було б хоча б під час Різдяних свят на хвилику зупинитися. Відтак відбувся матч між німецькими та британськими солдатами, що завершився перемогою перших із рахунком 3:2. Щось подібне часто відбувалося і згодом. Приміром, у 1966 році, коли тривала громадянська війна в Нігерії, сторони оголошували перемир'я на час трансляції матчів світової першості.

НОГАМИ НАЦИСТІВ

Фашистський режим в Італії та нацистський у Німеччині вбачали у спорті (зокрема футболі)

потужний психологічний пропагандистський чинник, здатний згуртувати націю й довести її так звану вищість.

Італійці на цій хвилі двічі поспіль вигравали футбольну першість світу: у 1934 і 1938 роках. За легендами, у 1938-му Муссоліні особисто зустрічався з гравцями своєї країни й прямо зажадав від них перемоги, інакше – розстріл. Було це сказано жартома чи серйозно, наразі невідомо. Але вимога «перемога або смерть» довела свою ефективність. Голкіпер збірної Угорщини, який у фінальній грі пропустив від іта-

КРОВ

ФОТО: AP

лійців чотири голи, казав, що таким чином він рятував життя своїм візаві.

А ось збірна Австрії, яка пробилася у фінальну стадію чемпіонату світу-1938, не змогла у ньому зіграти, оскільки

ПЕРШИЙ МІЖНАРОДНИЙ В УКРАЇНІ

Перший український міжнародний матч, покликаний закріпити певні політичні стратегічні домовленості, відбувся в травні 1920 року у Вінниці. Очільники українського й польського урядів Симон Петлюра та Юзеф Пілсудський щойно підписали Варшавський договір, відповідно до якого польський уряд визнав Українську Народну Республіку із західним кордоном по Збручу. А вже за кілька тижнів на поле вінницького аеродрому вийшли команда «Вінниця» (що складалася з вояків армії УНР) та тернопільська (на той момент польська) команда «Креси». Ще два місяці тому їхні гравці стріляли одне в одного. Аж тут – спортивні змагання. Перемогли поляки-тернополяни. На жаль, цифрового результату і того, як відбувалася гра, історія не зберегла. Але факт залишається фактом: футбол уже тоді був явищем, здатним на своєму мікрорівні сприяти вирішенню політичних питань.

через німецький аншлюс ця країна як суб'єкт перестала існувати. Не потрапила на чемпіонат й Іспанія, де точилася громадянська війна.

А передував цій першості світу матч між збірними Німеччини та Англії в Берліні. Нічого особливого, ось тільки англійці перед початком гри піднесли (разом зі своїми суперниками) руки у нацистському вітанні. За свідченнями футболістів, на цьому наполові британський посол у Німеччині Невіл Гендерсон, який був прихильником політики замирення нацистів. Цей жест англійських футболістів – найсуперечливіша сторінка в історії їхньої збірної.

ФУТБОЛЬНА ПРОПАГАНДА

А ось перемога збірної Німеччини на чемпіонаті світу в 1954 році дозволила німцям на всю планету заявити, що країна повстала з попелу. Саме з цією подією багато хто пов'язує початок відродження держави, що капітулювала у Другій світовій війні. У 1990-му, після об'єднання Сходу і Заходу, Німеччина втретє виборола першість світу. І знову ж такі є думка, що саме це стало справжнім початком об'єднання народу, роз'єданого політиками.

Дуже часто перемоги стають ідеальною пропагандистською технологією. У 1998 році Іран переміг збірну США на чемпіонаті світу. Святкувала вся країна. Щось подібне спостерігалося і в Німецькій Демократичній Республіці, яка 1974-го спромоглася забити гол у ворота «поганих німців» із ФРН. Цей гол довго крутили по телевізору з відповідним пропагандистським коментарем. А потім автор голу втік на Захід...

Футбольні протистояння між збірними Англії та Аргентини у 1980-х відбувалися під знаком війни за Фолклендські (Мальвінські) острови, в якій

РОБОТА НАД ПОМИЛКАМИ

Президент Нігерії Гудлак Джонатан вирішив на два роки відсторонити футбольну збірну країни від міжнародних змагань через невдалий виступ команди на чемпіонаті світу в ПАР. За цей час він планує реформувати нігерійський футбол.

Президент Франції Ніколя Саркозі заявив, що візьме під особистий контроль ситуацію в збірній після її вильоту з чемпіонату світу, і провів із цього приводу зустрічі з прем'єр-міністром Франсуа Фійоном та міністром спорту Розелін Башело.

Президент FIFA Йозеф Блаттер погрожує дискваліфікувати збірну Франції та Нігерії за втручання влади цих країн у футбольні справи

перемогли англійці. На футбольних полях перемогу святкували аргентинці. Відомий гол рукою Дієго Марадони у ворота Англії («рука Бога») на ЧС-1986 охрестили своєрідною помстою Буенос-Айреса за невдачу для них воєнну кампанію.

ВІЙНА НА СМАРАГДОВОМУ ПОЛІ

У 1969 році футбол спровокував війну між двома центральноамериканськими державами: Гондурасом та Сальвадором. Приводом став програш гондурасців у боротьбі за путівку на ЧС-1970. Перша кров пролилася відразу після гри, потім підключилися уряди й армії. Війна тривала тиждень без виявлення переможця. Її наслідки – близько шести тисяч загиблих, десятки тисяч біженців. Остаточного перемир'я вдалося досягнути лише через десять років. Згаданий матч став детонатором для складних відносин між державами, які, потерпаючи в злиднях, винуватців чомусь вбачали у сусідній країні.

У квітні 1990 року гра національної першості Югославії між белградським «Партизаном» та загребським «Динамо» переросла у криваві драматичні події між сербами та хорватами. Чимало спостерігачів вважають, що цей матч став поштовхом до війни. За деякий час Хорватія та Словенія оголосили незалежність, гравці цих команд демонстративно залишили збірну Югославії, яку з політичних причин відсторонили від чемпіонату Європи-1992. А хорвати вже 1998 року посіли третє місце на турнірі.

Одна з останніх кривавих футбольних подій – обстріл аргентинськими бойовиками автобуса з футболістами збірної Того в січні. На щастя, у гарячих африканських хлопців вистачило розуму не брязкати через це зброєю. Тож чергова футбольна війна, на щастя, не розпочалася.

Але це не означає, що їх не буде. Палка пристрасть уболівальників до футболу завжди на поверхні. Її хтозна, коли й де знайдеться охочий скористатися нею задля досягнення якоїсь мети. ■

Спільна звитяга Грюнвальду

600 років тому слов'яни розбили тевтонців на полі битви, але програли їм за столом переговорів

МЕНЕДЖЕР ПЕРЕМОГИ.
Завдяки швидким і розумним діям князя Вітовта атака тевтонців провалилася

Автор:
Віталій Михайловський

Битва під Грюнвальдом 15 липня 1410 року між об'єднаними військами Польського Королівства і Великого князівства Литовського з рицарями Ордену братів німецького дому Святої Марії в Єрусалимі була однією з найбільших у пізньосередньовічній Європі. Це перша спільна кампанія двох великих державних утворень Центрально-Східної Європи. Через півтора століття у Любліні вони об'єднуються у Річ Посполиту обох народів. У самій битві брала участь чимала кількість вояків з українських земель, зробивши і наш внесок у велику перемогу.

ЗАПЛУТАНИЙ КОНФЛІКТ

Передісторія битви сягає першої чверті XIII століття – часу, коли рицарі, повертаючись до Європи з хрестових походів, шукали собі нових ворогів для застосування набутих на Сході навичок. На узбережжі Балтійського моря, де проживали тоді язичницькі племена прусів та ятвягів, якраз знайшлося для них місце. Чи думав мазовецький князь Конрад, до чого призведе його нав'язлива ідея християнізації балтійських племен та запрошення рицарів Ордену на боротьбу з невірними в середині 20-х років XIII століття? Адже після того, як Орден 1226-го отримав від князя Хелмінську землю (на півночі сучасної Польщі), одразу почалися суперечки, що призвели навіть до нападу на столичне князівське місто Плоцьк. У прагненні підпорядкувати нову для себе територію брати-воїни повторювали ту саму схему, яку їм не вдалося цілковито реалізувати на теренах Угорського Королівства, а саме заснувати окреме державне утворення.

Місію з християнізації балтійських племен не було виконано, але Орден упродовж XIII та XIV століть так укорінився на цій

території, що почувався господарем. Отримавши на початку XIV століття контроль над південним узбережжям Балтійського моря, брати-рицарі не зважали навіть на два рішення папського суду, що зобов'язав їх віддати узбережжя довкола Гданська та Добжинську землю відродженому Польському Королівству. Навіть найвеличніший із польських королів доби середньовіччя Казимир III не спромігся здобути для себе виходу до моря. Щоправда, завдяки своєму дипломатичному хисту він домогся спокою у відносинах з Орденом і уклав із ним 1343 року в місті Каліш мир, згідно з яким Польське Королівство отримало суміжні території (Добжинську і Куявську землі), але не узбережжя Балтики. Ця угода стабілізувала відносини між сторонами на півстоліття.

У цей час новим подразником для Ордену в регіоні стало Велике князівство Литовське. Язичники-литвини були об'єктом для місіонерської та загарбницької діяльності братів-хрестоносців. 1377 року престол Великого князя посів Ягайло, який усвідомлював, що язичницька Литва і далі буде об'єктом для зазіхань Тевтонського ордену. Труднощі із врегулюванням відносин додавала ще й громадянська війна Ягайла з рідним дядьком Кейстутом. Обидві сторони конфлікту зважали на чинник сусідства з Орденом і використовували це у своїх цілях.

У сусідньому Польському Королівстві відбулася чергова зміна володаря. 1383 року помер Людовік, який із 1370-го був одночасно польським та угорським королем. Його наступницею у Кракові стала неповнолітня донька Ядвіґа. Поміж претендентів на її руку несподівано постала кандидатура Великого князя Литовського Ягайла. 14 червня 1385 року в місті Крево було укладено унію між Королівством Польським та Великим князівством Литовським, результатом якого став вибір Великого князя Ягайла на користь польського короля та його одруження з Ядвіґою.

Невирішене питання виходу до моря та втручання рицарів у справи Великого князівства ще більше загострили відносини в регіоні. Наприкінці 1401 року молодший брат короля Свидригайло втік до столиці Ордену, спровокувавши таким чином новий кон-

флікт. Хоча й цього разу його було залагоджено силами дипломатії, але велика війна назрівала.

ВЕЛИКА ВІЙНА

Обрання 1407 року великим магистром Ордену Ульріха фон Юнгінгена, який був прихильником жорстких відносин із сусідніми державами, наблизило воєнне протистояння. Насамперед ішлося про недопущення виходу Польського Королівства до Балтики. У 1409-му спалахнуло повстання проти Ордену на території Жмуді (сучасна Литва), яке таємно підтримував Вітовт. Погіршення стосунків між Ягайлом і Вітовтом, а також концентрація чималих військових сил, імовірно, переконали великого магистра у перспективності воєнних дій. Підтримка угорського короля Сигізмунда Люксембурзького дала Ульріхові змогу розпочати воєнні дії з анексії Добжинської землі, яку не так давно, 1402 року, викупив Ягайло.

Утім, інкорпорувавши впродовж другої половини XIV століття до свого складу розлогі території

на Сході, а саме Перемиську, Сяноцьку, Львівську, Галицьку та Подільську землі, Польське Королівство значно збільшило свої мілітарні можливості й не було вже таким слабким супротивником Ордену, як раніше. Власне, активні воєнні дії розпочалися на початку літа 1410 року. Польські війська перейшли Віслу біля міста Червінськ і об'єдналися з литовсько-руською армією, а 9 липня вступили на територію Ордену.

Вирішальна битва цієї кампанії відбулася біля місцевостей Грюнвальд і Таненберг (у німецькій традиції битва під Таненбергом) 15 липня 1410 року. Війська Ягайла склалися з 50 хоругв, найбільшою з яких була головна хоругва Краківської землі, та двох надвірних. Підрозділи були виставлені від земель Польського Королівства (16 хоругв), Мазовецького князівства (дві хоругви), приватні підрозділи (27) і хоругва Святого Юрія, до якої входили наймані рицарі з Чехії та Моравії, поміж яких був і Ян Жижка з Троцнова (див. картину Яна Матейка), у 1419–1424 роках

32 тис.
воjákів налічували
об'єднані коронні
війська
15 тис.
рицарів виставили
до бою тевтонці

КОМЕНТАР

Януш Смолуха, викладач Ягеллонського університету, про сприйняття Грюнвальду в Польщі:

У СОЮЗІ ЗІ СХІДНИМИ СУСІДАМИ

Битва під Грюнвальдом хоч і була 600 років тому, але завжди присутня в пам'яті поляків. Дату «1410» знають усі в Польщі. Мабуть, не має іншої такої події в історії, що так відклалася б у колективній пам'яті поляків (навіть дата хрещення Польщі 966 року є менш знаною). Для багатьох поколінь асоціація з грюнвальдською традицією означала нагадування, що можливо є перемога над одвічним ворогом – німцями. У 1910-му Польщі не було на карті світу. В кожній із трьох імперій, до яких входили польські землі, по-різному святкували 500-річчя Грюнвальду. В Німеччині, зокрема Пруссії, про святкування не могло бути й мови. У Кракові на площі, що напроти Барбакану (нині площа Яна Матейка), за ініціативи видатного композитора і політика Ігнація Яна Падеревського (у 1919 році став головою Ради міністрів відродженої Польської держави) було встановлено величний пам'ятник (автор Антоній Візульський): король Владислав Ягайло, який іде верхи по полю битви. Відкриття цього монумента відбулося у присутності 150 тис. гостей.

У 1980 році за ініціативи комуністів було засновано громадську організацію «Патріотичне об'єднання Грюнвальд», мета якої – пропагування «культу Грюнвальда» як символу польсько-німецького конфлікту. Для поляків, які народилися вже після Другої світової війни, перемога під Грюнвальдом вже не є такою важливою, як для старшого покоління. Сьогодні більшість сприймає німців як приятних сусідів – громадян Європейського Союзу, з якими Польща має спільні справи.

Грюнвальдська битва поклала кінець уявленню про перевагу німецького Ордену щодо своїх сусідів, здебільшого в очах поляків і литовців, а також усього західного світу. Перемога над Орденом продемонструвала стратегічний і тактичний таланти польсько-литовських військ, а також довела, що і з військового, і з політичного погляду перемога була можливою тільки в союзі із сусідами зі Сходу.

І хоча поразка для Ордену була сильним ударом, польська сторона не скористалася цим шансом сповна. Поміж істориків до сьогодні тривають суперечки: чому так сталося? Більшість схиляється до думки, що цілковита ліквідація Ордену не була в інтересах і планах Великого князівства Литовського, у якому боявся зміцнення Польського Королівства і трактували Орден як противагу. Звідси і тиск Вітовта на Ягайла, аби той припинив облогу замків хрестоносців і погодився на некорисні для себе умови Торунського миру. Історики звертають також увагу на те, що перемога 1410 року призвела до зміцнення опозиції на прусських землях проти урядування хрестоносців, зокрема місцевої шляхти (рицарства) і багатих міст. Через півстоліття це призвело до Тринадцятирічної війни (1454–1466) і приєднання значної частини Пруссії до Польського Королівства.

очільник гуситських військ у Чеському Королівстві. Також на боці короля виступали вояки, надіслані ленником Польського Королівства молдавським князем Олександром I Добрим. Литовська частина військ складалася з 40 хоругв, з яких 20 представляли землі Великого князівства, ще десять виставив особисто князь Вітовт. Крім того, сім хоругв легкої татарської кавалерії і три приватних, поміж яких були військові підрозділи з Новгорода Великого та Пскова.

Орден, своєю чергою, вишикував у бойовому строю 51 хоругву. Основу 15-тисячного тевтонського війська становили приблизно 250 важкоозброєних братів-рицарів. Характерно, що на їхньому боці був і представник сілезьких П'ястів Конрад VII Білий (див. картину Яна Матейка). Якщо поглянути на якісний склад військ, то насамперед впадає в очі перевага у загальній чисельності об'єднаних військ – 32 тис.

ПІД ЗНАКОМ ЛЕВА

З території українських земель на полі битви були хоругви, опис яких подає польський хроніст Ян Длугош у «Хроніці славетного Польського Королівства...»: «Дванадцята Львівської землі, її символ жовтий лев, що дряпається на скелю, у блакитному тлі. Чотирнадцята Перемиської землі, маючи за герб жовтого орла з двома головами, які повернуті у протилежні сторони, у блакитному полі. Шістнадцята Холмської землі, маючи в гербі білого лева, який стоїть між двома деревами, у червоному полі. Сімнадцята, вісімнадцята і дев'ятнадцята Подільської землі, яка з огляду на велику кількість рицарства у тій землі мала три хоругви, а на кожній з них зображення сонця у червоному полі. Двадцята Галицької землі, маючи за герб чорну галку з короною на голові у білому полі».

Поміж литовських хоругв з українських земель бачимо Длугошовому описі підрозділи київсь-

Великий магістр
Ульріх фон
Юнгінген

Схема Грюнвальдської битви

Початок битви

Пам'ятник
королю Польщі
та Великому
князю
Литовському
Владиславу II
Ягайло
у Кракові

кої та крем'янецької, що виступили під зображенням на прапорі вершника з мечем, званого як Погоня литовська.

Ягайло вишикував об'єднані війська таким чином, що праве крило займали війська литовсько-руські, а ліве – коронні. Навпроти них у двох великих групах, які рівномірно протистояли військам Ягайла і Вітовта, були розташовані війська Ульріха фон Юнгінгена (див. схему битви).

Перед початком битви два герольди від імені великого магістра Ордену привезли два мечі. (До 1795 року ці мечі переховували у скарбниці королівського замку на Вавелі у Кракові. Після поділів Речі Посполитої вони опинилися у Пулавській колекції князів Чарторийських. Сховані під час польського повстання 1831 року, їх знайшла у 1853-му російська поліція і конфіскувала як зброю). У такий спосіб вони закликали Ягайла і Вітовта до битви. Під час передачі цих мечів герольди зухвало запевнили, що їхні війська готові відійти, щоб супротивник не мусив ховатися, як тхір у лісі, й міг стати до битви у відкритому полі. Загалом ця акція, за свідченням очевидців, відбувалася у досить зверхній формі, що дало польській стороні змогу вико-

Контратака Великого магістра та закінчення битви

ристати її як приклад пихатості, що була пізніше покарана.

ДО ЗБРОЇ!

Активні дії протиборчих сторін, вишикуваних на полі під Грюнвальдом, розпочалися близько полудня атакою правого крила об'єднаних військ. Незабаром до них приєдналася й решта частин по всій лінії протистояння, що становила близько 3 км. За годину просування литовські війська, яким протистояли добірні підрозділи Ордену, було зупинено. Почався відступ, який і коронні підрозділи, і ворожі сприйняли як втечу. Разом з ними відступила і хоругва Святого Юрія, яка складалася з чеських і моравських найманців. Підрозділи хрестоносців, передчуваючи близьку і легку перемогу, розпочали швидкий наступ на литовсько-руські хоругви й одразу намагалися брати в полон супротивників, що призвело до порушення первісного строю. Ситуацію для литовських військ урятували три смоленські хоругви, якими керував рідний брат Ягайла князь Семен-Лінгвен. Вони вистояли під натиском. Це дало можливість частково вирівняти лінію фронту.

Водночас Вітовтові вдалося опанувати становище на своєму фланзі. Перегрупувавши частини

литовських хоругв, що відступали, він розпочав контрнаступ на розпоршені частини військ супротивника. В результаті значну частину рицарів було знищено, а решта відступила. Чи був це стратегічний відступ підрозділів Вітовта? Ймовірно, ні. Але те, що йому вдалося швидко перегрупувати частини свого війська, які відступали, а потім завдати разючого удару супротивнику, що розбігся за здобиччю, свідчить про його видатні здібності як полководця. Недаремно на картині Яна Матейка саме Вітовт є центральною постаттю.

У цей час правий фланг військ Ордену розпочав наступ основними силами під орудою самого Ульріха фон Юнгінгена на коронні хоругви, що були розташовані на лівому фланзі об'єднаних військ. Під час цього наступу з рук королівського хорунжого Марціана з Вроцімовиць впала велика хоругва Польського Королівства. Зникнення цього головного символу війська за тогочасними звичаями свої могли сприйняти як сигнал до відступу. Саме тоді великий магістр, мабуть, остаточно поверив у свою перемогу над Ягайлом.

Проте невдовзі хоругву знову було піднесено над головами коронних військ, і з цього часу по-

БИТВА ПІД ГРЮНВАЛЬДОМ ЗЛАМАЛА УЯВЛЕННЯ ПРО НЕПЕРЕМОЖНІСТЬ ТЕВТОНЦІВ

чався зворотний наступ на правий фланг військ хрестоносців. Відчуваючи перевагу супротивника, Ульріх був змушений дати знак на відступ, одночасно перегрупуваючи залишки свого війська. Під час цього маневру під загрозою опинився сам король Владислав II Ягайло, який із нечисельною групою вершників відстав від основних сил свого війська. Звернувши малий прапор із білим орлом для маскування, він послав по допомогу молодого королівського секретаря Збігнева з Олесниці, майбутнього кардинала і краківського єпископа. В цей час

Дипольд фон Коцкріцт, один із рицарів, який брав участь у битві на боці Ордену, побачивши добре озброєного вершника у блискучих латах, рушив за здобиччю в бік короля. Але Ягайло, перебуваючи вже у поважному віці, не розгубився й ударом списа повалив Дипольда на землю, а Збігнев добив його уламком списа (див. картину Яна Матейка на стор. 50).

Маневр із перегрупування військ Ордену був ще не завершений, коли підійшли основні сили об'єднаної армії і завдали вирішального удару. Під час першої атаки загинув великий магістр Ульріх. Розпочалася паніка, що спровокувала хаотичний відступ, унаслідок якого полягла значна кількість воєнків. Загалом, за свідченням тогочасних джерел, загинуло майже 80 відсотків братів-рицарів Ордену. Втрати супротивників були менші, але теж не дозволяли активного продовження воєнних дій.

ПІСЛЯ ГРЮНВАЛЬДУ

Перемога у цій битві відкрила Ягайлові дорогу на столицю Ордену Мальборк. Але після облоги місто так і не піддалося королеві. Провівши ще одну переможну битву в жовтні того самого року під Коронново, Ягайло був у виграшному становищі. Після активних воєнних дій 1 лютого 1411 року в Торуні відбулося підписання мирної угоди, результати якої не були такими вражаючими, як військові. Згідно з нею Польське Королівство отримало назад Добжинську землю, а Велике князівство Литовське – Жмудь, але тільки у позитивне володіння Вітовтові. Стратегічне завдання – повернення до складу Королівства узбережжя довкола Гданська – не було виконано. Лише через 55 років після Тринадцятирічної війни (1453–1466), яку вже провадив з Орденем молодший син Ягайла Казимир IV, Польському Королівству вдалося підпорядкувати частину узбережжя Балтики та Хелмінську землю. Перемігши на полі битви, Ягайло і Вітовт програли за столом переговорів. Досвід дипломатичних ігор та союзники Ордену на південному кордоні Польського Королівства відіграли свою вирішальну роль. ■

Продовження на стор. 50

Під опікою Св. Станіслава

Картина Яна Матейка
«Битва під Грюнвальдом»

Автор:
Віталій
Михайловський

Величний образ Грюнвальдської битви Ян Матейко малював протягом шести років (1872–1879). Ні до, ні після художник не створив такого великого за розмірами полотна. Зберігається картина в Національному музеї у Варшаві (Muzeum Narodowe w Warszawie).

Основним джерелом для Матейка була на той час уже опублікована «Історія» Яна Длугоша, котрий на підставі свід-

чень свого батька яскраво описав перебіг битви. Йдучи за описом Длугоша, який не надто прихильно ставився до нового короля Владислава II Ягайла, художник дещо відійшов від реального перебігу подій, зобразивши центральною постаттю картини, а водночас і самої битви князя Вітовта.

У композиції картини Матейко відтворив кілька важливих акцій самої битви. У центрі зображено кульмінаційну подію – атаку на основні сили Ордену і загибель великого магістра. Праворуч, у верхньому кутку, зображено епізод з ата-

кою на короля Владислава II Ягайла рицаря Дипольда та героїчний вчинок Збігнева Олесницького, майбутнього краківського кардинала і патрона Яна Длугоша. У лівому верхньому кутку – взяття обозу хрестоносців. На передньому плані зображені головні, на думку художника, герої битви. Як і до більшості подібних робіт, Матейко створив ключ, щоб глядачі могли впізнати героїв події. Загалом він дав підписи 25 історичним особам.

Центральною постаттю картини є князь Вітовт, одягнений не в бойові обладунки, а в кап-

тан червоного кольору та князівську мітру з хрестом. Цим Матейко намагається переконати глядача, що, власне, князь є головнокомандувачем об'єднаного польсько-литовського війська.

Праворуч від Вітовта зображено краківського хорунжого Марціна з Вроцімовиць, який однією рукою тримає хоругву Польського Королівства і дме у ріг тріумфу, що символізує близьку перемогу.

Ліворуч від князя образ великого магістра Ульріха фон Юнгенгена, якому завдають смертельного удару двоє простолю-

Розміри картини вражають: 426 на 987 см

динів. У руках жмудина (литовця) спис Св. Мауриція, який німецький імператор Оттон III подарував польському королеві Болеславу Хороброму у 1000 році на знак приязні та поєднання. Другою постаттю, що завдає удару, є кат, який тримає в руках сокиру. Ці дві постаті символізують негідну статусу рицаря і магістра смерть від рук осіб неблагородного походження. На передньому плані, перед Вітовтом, представлено образ князя Конрада VII Білого, якого зображено у вигляді пажа (був вихованцем двору королеви Анни Цилейської, другої дру-

жини Ягайла), котрий тримає в руках одне з трьох найдавніших берл Ягеллонського університету. Цей образ символізує віроломство та зраду цього князя з роду П'ястів.

Праворуч від нього Матейко зобразив чеського рицаря Яна Жижку з Троцнова, котрий через десять років стане очільником гуситських військ у Чеському Королівстві.

По центру вгорі зображено образ Св. Станіслава, патрона Польського Королівства, опіка і молитва якого, за свідченням учасників битви, були однією зі складових цієї перемоги. ■

РАНОК МУДРІШИ

Новим рядком жалю поповнився український мартиролог. 30 червня пішов із життя видатний український вчений-філософ і культуролог Сергій Кримський. Це інтерв'ю *Тижню* стало чи не останнім у його житті

Записала
Олена Чекан

Фото:
В'ячеслав
Гіріч

Він любив зустрічати ранки, коли під навалою рожевих променів ще невидимого сонця зникають зірки. Це видавалося дивним, бо саме захоплення Сергія Борисовича астрономією, спостереженням за нічним небом упродовж усього життя конкурувало з філософією, що була і професією, і хобі, і сенсом буття. Свою відданість народженню дня пояснював власною пристрастю до греків, які освячували ранок, вважаючи, що той дає надію на відтворення юності. Проте попри свій 81-й рік, два інфаркти й печалі останніх місяців, він видавався по-справжньому молодим завдяки пульсуючому напруженню думок, невтомним пошукам нових шляхів на теренах людського духу й жадобі до життя.

ПРО ФІЛОСОФІЮ

Філософія – найменш захищена галузь культури. Впродовж усіх віків філософів нищили, тому що роль філософії завжди була судити владу. Сократ, найвидатніший філософ світу, навіть називав себе гедзем, котрий кусає людство, насамперед владу, й не дає спати думці. Він вважав, що філософія створена для того, щоб покращувати цей світ методом осудження, звинувачення. Він пропагував такий стиль поведінки і життя, який був дуже високим і водночас дуже важким для виконання людиною, а на це мало хто може пристати. Як відомо, його стратили. Спалили

видатну жінку-філософа Іпатію, так само і Джордано Бруно, Спінозу вигнали із суспільства. Ленін із радянської країни вислав у вигнання цілий корабель філософів, який хтось називав кораблем філософів, хтось – кораблем дурнів. І, слава Богу, хоч не знищив.

Але все ж були в історії випадки, коли життя цілих країн будувалося саме на філософських принципах. На-

приклад, Афінами, грецьким полісом, керував ареопаг, тобто зібрання мудреців включно з Платоном, який написав книжку «Держава», де висунув принципи, котрими має керуватися держава. Це була перша основа прямої демократії, хоча, звісно, ці принципи стосувалися лише вільних мешканців Афін, громадян полісу. Зазначимо також, що за Платоном ідеальна влада – це влада мудреців. Але слід зауважити, що, на жаль, мудреці ма-

Й ЗА ВЕЧІР...

ють ваду: не знають, що таке помилка, і не бояться її. Влада людей, які вірять, що вони не спроможні на помилку, які не спроможні вагатися, дуже небезпечна. І багато хто це розумів. Через століття Кромвель – не філософ, а суто політичний діяч – виступив в англійському парламенті: «Друзі мої, заклинаю вас пам'ятати, що ви можете помилятися». Сократівське «я знаю, що я нічого не знаю» – це не про себе, що я можу помили-

тися, а про те, що з кожним знанням світ розширюється і ставить переді мною нові запитання. Що більше я пізнаю, то більше стикаюся з колом питань, які не можу вирішити.

Філософія була важливим чинником у Французькій революції. Її передбачили філософи-енциклопедисти. Вони розробили її основні засади: принципи представницької демократії. Ця де-

мократія вимагає більш-менш однакового рівня освіти людей, можливості незалежного вибору. Особливо важливим у ній є принцип більшості, тобто прийняття рішень більшістю. Начебто красиво і правильно, а на практиці це ненадійна функція, бо ще Сократ запитував: «А якщо в меншості мудрець, то як бути?» І весь хід Французької революції підтвердив ваду цього принципу.

У роки тоталітаризму філософи говорили між собою відкрито й відверто, але свої наукові праці мусли писати езоповою мовою. Я добре знаю тексти найвизначніших радянських філософів, які були створені у цій субкультурі, де можна було говорити все, що ти хочеш, але прикриваючись цитатами з класичного марксизму. Видатний філософ Олександр Зінов'єв, який висунув ідею про вихід Росії з Радянського Союзу. То були 1960-ті, й між собою філософи обговорювали це як абстрактну філософську модель, що, хоч як дивно, в 1991-му стала реальністю. Із Зінов'євим та Мерабом Мамардашвілі ми разом отут, у мене вдома, після XX з'їзду КПРС теоретично розбирали питання: **чи потрібна люстрація?** Тобто навіть тоді ми знали, що рано чи пізно СРСР зникне й настане час вирішувати це питання. І ми дійшли висновку, що в жодному разі цього не можна робити, бо терор буде більшим, ніж за кривавого Сталіна, а зло тільки множитиметься. Тепер ми бачимо на прикладі Чехії: коли після Оксамитової революції там опубліковували списки тих, хто співпрацював з органами державної безпеки, почалася поштесть самогубств, бо інколи людей заганяли у безвихідь і примушували співпрацювати. Інколи до цих списків навмисне заносили тих, хто не співпрацював з органами, просто щоб залямувати, і це було масово.

Чи може щось зараз зробити для України Інститут філософії? Думаю, відповідь має бути ствердною. Влада захоплена своїми посадами, інтересами, тож філософія може впливати тільки на суспільство, і це було масово. ❖

на покоління, бо вона змінює людей. І рано чи пізно істина, розроблена філософами, стає реальністю життя.

ПРО МОРАЛЬ

Іммануїл Кант виходив з ідеї, що **мораль – це те, чому ми маємо підкорятись**. А коли в Конфуція запитали, чи є таке одне слово, яке може висловити всі філософські вчення, всю мудрість, яка існує, він сказав: є. Це слово – взаємність. Тобто узгодження всіх взаємних інтересів. У Канта це «золоте правило моралі»: не роби іншому того, чого ти не хочеш, щоб зробили з тобою. Це ми можемо простежити і в народній мудрості.

У філософів різних філософських шкіл можна простежити одну й ту саму думку, висловлену різними словами, про те, що на землі не можна побудувати рай. Найбільше, що може зробити людина, – запобігти пеклу. А комуністи пішли на заперечення цього чи не найголовнішого постулату філософії як такої, вони вирішили побудувати рай на землі. Рай, який вони вважали раєм. Примусовий рай. Наслідки цього експерименту відлунують і дотепер. Відомий сучасний соціолог Володимир Лефєвр нещодавно провів у США дослідне анкетування. В анкеті було фактично два запитання. Перше – з якої країни ви емігрували? Друге включало три підпитання: чи вважаєте ви можливим брехати на судовому процесі, щоб урятувати невинно підсудного; чи вважаєте ви можливим брехати смертельно хворій людині, щоб полегшити її страждання; чи вважаєте ви можливим підказувати на іспитах? Інакше кажучи, чи вважаєте ви можливим використовувати зло в ім'я добра? Й отримав вражаючі результати: 90% вихідців із країн, де був геноцид, де було масове знищення людей, відповіли: так, можливо використовувати зло в ім'я добра, а всі вихідці із західного світу відповіли: ні, у жодному разі не можна брехати. Ось такі дві різні моралі.

Ми виховані у такій моралі, в якій можна використовувати зло. Тобто в сучас-

ОСНОВНІ ПРАЦІ

«Генезис форм і законів мислення», 1962;
«Наукове знання та принципи його трансформації», 1974;
«Григорій Сковорода», 1984;
«Рациональність в науці і культурі», 1989 (у співавт.);
«Верифікація соціальних прогнозів», 1992 (у співавт.);
«Епістемологія культури», 1993 (у співавт.);
«Архетипи української культури», 1996;
«Людський інтелект і духовність на рубежі тисячоліть», 1998;
«Філософія як шлях людяності і надії», 2000;
«Запити філософських смислів», 2003;
«Під сигнатурою Софії», 2008;
«Ранкові роздуми», 2009;

ному світі загальнолюдська мораль розкололася на дві частини. Думаю, боротьба зі злом має виключати використання будь-яких проявів зла. У людей треба виробити ідіосинкразію проти зла й невисипушу потребу робити добро. Мені дуже подобається така історія. Один польський ксьондз у Парижі побачив людину, яка стояла на мосту і ось-ось мала стрибнути у воду. Він підійшов і сказав: «Я не відмовлятиму вас від того, що ви задумали, але впевнений, що у вас у кишені є трохи грошей. Вони ж вам уже не потрібні, то віддайте їх отому жебракові, а потім робіть те, що ви задумали». Людина пішла і не повернулася. Тобто добрий вчинок урятував її. Я дуже добре знав Віктора Некрасова, і він мені якось розповів, що був у відрядженні в Празі невдовзі після того, як словак Ян Палах спалив себе. Тож Некрасов купив квіти і пішов на місце спалення, але побачив там поліцейського. Підійшов до нього і сказав: «Я радянський письменник, хочу покласти квіти на місце загибелі Палаха». Поліцейський нічого не відповів, а просто відвернувся, щоби Некрасов міг по-

класти квіти. Ось вам приклад морального спротиву. Тихий спротив, який виховує суспільство.

У Канта була така думка: чиста совість – це вигадка диявола, ми живемо у грішному світі й не можемо існувати без компромісів. І заспокоювати себе, що в тебе чиста совість, – це вигадка диявола для самовиправдання. Тобто абсолюту бути не може, може бути тільки стремління. Ми жорстокі, коли вважаємо себе правими. М'якосердя приходить до нас уночі, в тиші, коли ми краємося своєю недосконалістю. Ти не знаходиш виправдання собі й таким чином знаходиш виправдання іншим. І в цьому людині допомагає філософія. Це мораль, що пробуджується і живе в нас. Тобто мораль допомагає жити.

Той розлад, який має людина у відносинах зі світом, із собою, – це і є нормальний стан. Це ставить перед нами значні вимоги, шліфує і формує душу. Людину хвилюють ці питання, вона шукає відповідь. Зараз мораль виростає, бо виникає багато запитань, на

БІОГРАФІЧНА НОТА

Сергій Кримський, український вчений-філософ, фахівець у галузі культурології, логіки та методології науки, історії української культури.

Народився **2 червня 1930 року** в місті Артемівську Донецької області.

Після закінчення у **1953 році** відділення логіки філософського факультету Київського державного університету імені Тараса Шевченка викладав логіку й астрономію у школі.

З **1958 року** й до останнього дня працював в Інституті філософії імені Г.С. Сковороди НАНУ, де пройшов шлях від молодшого лаборанта до заввідділу.

Помер **30 червня 2010 року** в Києві. Лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, заслужений діяч науки і техніки України, доктор філософських наук, професор, академік Нью-Йоркської академії наук

які немає відповіді в загальній формі. Раніше такого не було. Наприклад, питання евтаназії. Чи, наприклад, як усунути страшенну прірву між світом «золотого мільярда» і світом «умираючих із голоду».

А що стосується сенсу життя, то можна дати таку відповідь: зроби щасливою хоча б одну людину і таким чином впиши себе у світову біографію добра.

МОЯ БАТЬКІВЩИНА

**Ще 150 років тому в нас про-
давали людей – кріпацтво.** Ми живемо в країні, де люди не переходять вулицю за сигналами світлофора. Ми живемо в країні з історією, про яку Володимир Винниченко казав, що її без заспокійливих крапель читати не можна. Колись затиснута між потужними імперіями – Австро-Угорською, Російською, Османською, Королівством Польським, а тепер у тисках між інтересами новітньої Російської імперії та Західним світом, що став потужнішим за рахунок колишнього соціалістичного табору.

**Досі навіть в Україні не
сказано всієї правди про Го-**

лодомор. Село оточували війська, продзагони вилучали весь хліб, усе істівне. Першими вмирили діти, старі, хворі. Інколи виживала невелика кількість жінок, бо біологічно жінка витриваліша, це в неї закладено природою. Так, були спеціальні загони, які відловлювали цих жінок і розстрілювали, – бунцімто вони їли власних дітей і тому вижили. Канибалізм справді був, але не в таких масштабах, як про це писали у звітах тих часів. А громадянська війна. Це ж найстрашніше, що може бути між людьми, коли батько повстає на сина, а брат на брата. А братовбивча війна, коли українці були по різні боки – хто в УПА, хто в Радянській армії...

Скажіть, яка ж мораль може бути в суспільстві, що пережило таке? Воно має загоїтися в народній пам'яті, затихнути в генах. Те, що зараз для загалу відкриваються трагічні сторінки історії нашого народу, не означає, що їх немає в народній пам'яті, навіть на генному рівні. Мені розповідала Михайлина Коцюбинська, що коли вони перевозили тіло Василя Стуса, то були нетлінні моці, його не зачепила смерть, а це ознаки святості. Тобто народ вистояв, народжуючи своїх святих. Хоча наука, може, вам і розповість, що там були якісь спеціальні кліматичні умови.

Український народ вистояв, зберіг мову, неповторність своєї культури, попри все, народжує гарних, розумних дітей. Погляньте, як щовесни Хрещатиком котиться повільно юних красунь. Може, жінки й врятують нашу державу? З історії України знаємо, що жінка у нас відіграла первинну роль. Вона мала право успадкування майна, а в Західній Європі – тільки діти. Це XVII сторіччя – козацька доба. Чоловіки йшли – хто на Січ, хто в чумаки. Жінка залишалася господинею всього хазайства. До нас дійшли розписки тих часів, які чоловік давав жінці про те, що він винен їй певну суму грошей. Жінки в Україні були повними хазайками. Такі в нас були стійкі традиції матріархату. В Росії – отець-батюшка. В Україні все трималося на жінці. У нас особливе розуміння сім'ї: жінка –

дружина, від слова «друг», сім'я – подружжя. Навіть у цій назві є рівність. І якщо жінка на козацькому колі свідчила про свого чоловіка, що він живе непотрібним життя, і козацьке коло з цим погоджувалося, їм давали розлучення і жодна українська жінка за такого чоловіка вже не вийде – це була страшна кара. В Україні шлюб був вільний. **Взагалі й життя було вільним, поки не прийшов старший брат.**

УКРАЇНА І РОСІЯ

То дурниця, що росіяни й українці – це одне й те саме. Зовсім, зовсім різні. Росіянин хоче стати над буттям, а українець намагається увійти у склад буття. Східна слов'янська цивілізація – це запозичення візантійської культури. Росія взяла і бере звідти ідею Третього Риму, тобто влади. А Україна взяла ідею софійності, тобто мудрості буття. Наша країна виникла на межі з великим диким степом, на березі степового океану, що охоплював два континенти – від Великої китайської стіни до дунайських степів. І цьому хаосу, зовнішній пітьмі потрібно було протиставити розумну Ойкумену. Тому виник наш храм Святої Софії. Наші храми за Гоголем – «тихі гавані серед безкрайніх степових просторів з їхніми нерозрешимими проблемами». На пограниччі могли вистояти тільки вільні люди, так само як в Америці – піонери прерій. Росія вистояла завдяки жорсткій владі, Україна – завдяки вольності й Софії.

Це хибна думка, що Україна була країною сіл. Україна була державою міст, бо вистояти під навалою степу могли тільки міста, що мали укріплення. В Україні навіть фольклор не сільський, а ось, наприклад, думи – це козацький фольклор. Відстань в Україні міряли не на довжину, а на чутність пострілу. Тут був архетип кордоцентризму, а серце вважали органом мудрості Божої. Тож, думаю, те справжнє, що є в нашому народові, що допомогло вистояти, не розчинитися у віках, в інших народах, дає надію на наше відродження. На Софію майбуття нашого народу. ■

CHRISTIE'S

LOT 8

GBP 31,000,000

USD 46,004,000

EUR 37,386,000

CHF 50,778,000

RUB 1,409,632,000

HKD 355,911,000

АРТИЛЕРІЯ ЦІН

Світовий арт-ринок поступово виходить із кризи. Втім, не так швидко, як хотілося б усім його гравцям, і поки що без особливої вигоди для українських художників

Автор:
Кіра
Калиновська

Про можливе падіння арт-ринку експерти заговорили ще за кілька років до початку нинішньої економічної кризи. Найвіддалішим для арт-дилерів та аукціонних домів став 2007 рік, коли цінові рекорди встановлювали і перебивали чи не щотижня. «Це ненормально – люди не розуміють, що вони купують», – описував ситуацію американський приватний дилер Бйорн Рессле. Ринок порівнювали з мильною

кулькою, що невдовзі лусне, як це вже трапилося 1990 року. Тоді після кількарічного розгону ринок різко обвалився і ціни навіть на найкращі роботи найвідоміших майстрів знизилися вдвічі.

Нинішня мильна кулька, втім, протрималася довше, ніж пророкували песимісти, і навіть минулого року, найнесприятливішого для продажу мистецтва, лише трохи втратила в об'ємі. Зокрема, під час кризи обсяги продажу дому Christie's зменши-

лися вдвічі – з \$6 млрд до \$3 млрд. «Ми підготувалися до цього, бо знали, що арт-ринок розвивається циклічно», – пояснив президент аукціонного дому Christie's Едвард Долман. Відносний спокій найбільших гравців зрозуміти просто. «Наш ринок завжди тримався на трьох китах: смерті, боргах і розлученнях. Хай там що відбувається з економікою, люди розлучаються, помирають і мають сплачувати борги, – розповідає До-

лман. – Тож навіть несприятливого минулого року ми мали для продажу кілька чудових робіт, до того ж вельми недешевих».

Однак загалом ціни стали помірнішими. Якісні й не надто дорогі твори можна було купити ще в листопаді минулого року. У той час на торгах Christie's, Sotheby's і Phillips de Pury найвищий естимейт (прогноз імовірної ціни) і на твори сучасних художників, і на картини зазвичай дорогих імпресіоністів становив \$12 млн. Та вже з початку цього року арт-ринок поступово набирає докризових обертів. У лютому на лондонських торгах Sotheby's скульптура Альберто Джакометті «Людина, що крокує» пішла з молотка за \$104,3 млн і стала найдорожчим твором мистецтва з усіх коли-небудь проданих на аукціонах. Однак у травні Christie's на торгах у Нью-Йорку перебив цей рекорд, продавши полотно Пабло Пікассо «Оголена, зелене листя і бюст» за \$106,4 млн. Попри такі показники продажу, навряд чи варто найближчим часом очікувати нової лихоманки рекордів. Хоча на ринку і з'явилися дорогі твори, все ж потенційні покупці, вочевидь, не готові зараз так легко вкладати шалені гроші, як тричотири роки тому.

СТАЛОСЯ, ЯК ГАДАЛОСЯ

Принаймні саме про це свідчить серія нещодавніх торгів Christie's, Sotheby's і Phillips de Pury. На вечірній аукціон у категорії «Модернізм та імпресіонізм» дім Christie's виставив два топ-лоти: «Портрет Анхеля Фернандеса де Сото» Пабло Пікассо та «Ставок з білим лататтям» Клода Моне. Самі ж торги, проведені 23 червня у Лондоні, рекламувалися як найгучніші за останнє десятиліття. Картини такого рівня справді нечасто з'являються на ринку. «Портрет Анхеля Фернандеса де Сото» Пікассо, написаний 1903 року, рідкісний зразок блакитного періоду художника, востаннє фігурував на аукціоні 1995 року. Тоді його купили за \$29,1 млн. На нинішніх торгах за естимейту 30–40 млн фунтів (\$45–60 млн) та очікування нового рекорду картина пішла з молотка лише за 34,7 млн фунтів (\$51,6 млн).

«Ставок з білим лататтям» Моне, одна з дев'яти картин художника, де він відтворив пей-

заж біля власного будинку під Парижем, теж оцінювали в 30–40 млн фунтів. Це не надто дорого для художника, ціновий рекорд якого становить \$80,4 млн. Утім, торги, що стартували з 22 млн фунтів, застрягли на позначці 29, що змусило дім Christie's зняти картину з продажу. Оголошення шокувало пу-

ХОЧА НА АУКЦІОНАХ З'ЯВИЛИСЯ ДОРОГІ ТВОРИ, НАЙБЛИЖЧИМ ЧАСОМ НАВРЯД ЧИ МОЖНА ОЧІКУВАТИ НОВОЇ ЛИХОМАНКИ ЦІНОВИХ РЕКОРДІВ

бліку, яка зібралася на аукціон, та щедрішою не зробило.

На аукціоні Sotheby's у категорії «Післявоєнне і сучасне мистецтво», що відбувся 28 червня, естимейти теж були досить високими, однак цього разу покупців не відлякали. Наприклад, роботу французького Іва Кляйна «Re 49», створену 1961 року з використанням поролону, гуми і фірмового кляйнівського синьо-

го пігменту, продали за 6,2 млн фунтів (\$9,3 млн).

Торги сучасним мистецтвом, проведені домом Christie's у Лондоні 30 червня, деяким експертам навіть нагадали часи цінного буму кількарічної давності. Портрет Елізабет Тейлор «Срібна Ліз» від гуру поп-арту Енді Ворхола було продано за 6,8 млн фунтів (\$10,1 млн). Для робіт Ворхола, без яких не обходиться жоден великий аукціон сучасного мистецтва, це не найкращий результат, але досить непоганий для торгів Christie's загалом. Ще одним вдалим продажем стала картина «Loору» Джеффа Кунса. Кітчеве полотно із серії «Easyfun» купив відомий американський арт-дилер Ларрі Гагосян за 3,4 млн фунтів (\$5,1 млн). «Арт-ринок почуває себе добре, – сказав після покупки Гагосян. – Навпевно, у Christie's є більше творів, що здатні зацікавити покупців».

Вочевидь, твори високого рівня не вдалося знайти аукціонному дому Phillips de Pury, що спеціалізується на сучасному мистецтві й молодих художників. Великі торги, що відбулися 29 червня в Лондоні, виявилися цілковитим провалом. Дому вда-

ТОЧКА ЗОРУ

Юлія Кривицька, експерт із сучасного мистецтва:

РОЗВИТОК БЕЗ ПІДЖИВЛЕННЯ

Україна має великі перспективи для входження у світовий арт-ринок – про це щороку запевняють експерти. Але щоб прогрес був очевидний, вітчизняна арт-сцена має працювати – самовіддано і наполегливо. На сьогодні, на жаль, не можна говорити про перезавантаження українського арт-ринку, на відміну від світового, який паралельно із загальною економічною системою виходить із кризи. Хоча за останні роки українські сучасні художники представлені на світових аукціонах, поступово їхні роботи з'являються на міжнародних виставках і ярмарках. Утім, крім цього потрібно ще й розвивати процес зсереди́ни і підвищувати якість мистецтва. Більшість наших митців, досягнувши певного рівня визнання, повторюють самих себе, не турбуючись про те, щоб зробити щось нове, проекспериментувати, вийти на новий рівень.

Для прогресу, зрушень і нових досягнень має бути конкуренція всередині українського арт-ринку. До того ж потрібно привозити в Україну більше іноземних художників, реалізувати міжнародні проекти, залучати закордонних кураторів світового рівня. Тоді молоде покоління матиме ширшу базу візуальних образів і методів, які можна наслідувати. Дуже важко вчитися на картинах з інтернету чи каталогів, як це роблять більшість вітчизняних художників, – мистецтво має бути живим і наочним. Щоб українське мистецтво прогресувало, потрібні зусилля і митців, і галерей, і, звісно, держави. Мистецтво має розвиватися завдяки не тільки приватним ініціативам художників і галеристів, а й підтримці потужніших «донорів». Інтерес до мистецтва тієї чи іншої країни стимулює правильна п'яра-стратегія, що має бути частиною державної політики.

В Україні майже не існує освіти в галузі сучасного актуального мистецтва – Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури має традиційне спрямування, студентів навчають класичної школи й теорії, в той час як у всіх розвинених країнах є окремі заклади, присвячені суто сучасному мистецтву. Інша проблема пов'язана з відсутністю сучасних арт-робіт у державних художніх музеях. Музеї не закуповують сучасного мистецтва, не створюють архівів, не надають майданчиків для проектів. Третя проблема – відсутність державних стипендій і грантів для молодих митців. Світу цікаве не тільки комерційне мистецтво, навпаки, найбільший інтерес викликають саме експериментальні, новаторські роботи. Дуже часто наші художники через брак коштів, попиту й інтересу не мають змоги їх створювати. Галереї таке мистецтво зазвичай не підтримують, адже його дуже важко продати.

лося заробити лише 3,9 млн фунтів (\$5,9 млн) при тому, що попередні песимістичний прогноз становив 6 млн фунтів (\$9,1 млн). Такі перепади на ринку змушують деяких його гравців сумніватися у його післякризовому відновленні.

«АРТ-БАЗЕЛЬ»

Поки песимісти вказують на результати останніх аукціонів, оптимісти дивляться на статистику продажу на міжнародній виставці-ярмарку сучасного мистецтва «Арт-Базель», що відбулася 16–19 червня. На вечірніх торгах арт-гігантів на зразок Christie's і Sotheby's ціни злітають не лише в результаті високого попиту на ту чи іншу роботу, а ще й завдяки азарту покупців. Причому перерви часто тривають лічені хвилини. Наприклад, торгівля за «Оголену» Пікассо завершилася за 8 хвилин і 6 секунд, у ній брали участь шестеро претендентів.

Значно менш драматична, а отже, адекватніша ситуація складається на міжнародних арт-ярмарках. Тут також можна спостерігати азарт, особливо в перший день, а інколи навіть у перші години, коли експозицію відкривають для досить вузького кола найцінніших клієнтів. Саме в цей короткий період укладаються найвигідніші угоди.

Цього року, зокрема, таким чином було продано скульптуру «Персонаж» Пабло Пікассо за \$15 млн, гігантську скульптуру «Герой №1» із коров'ячих шкур китаєця Чжана Хуана за \$1,8 млн, скульптуру з алюмінію, бронзи і сталі «Лев» японця Такаші Мураками за \$1,3 млн, шафку зі сталі й скла «Спогади про любов» Демієна Хьорста за \$3,5 млн. Рівень продажу в швейцарському «Базелі» нагадав багатьом арт-дилерам докризовий рівень. Хоча більшість із них при цьому зазначили, що ціни на кожного окремого художника дещо знизилися. Наприклад, шафку від Хьорста, подібну до проданої в «Базелі», ще 2008 року оцінювали у 5,2 млн фунтів (\$7,9 млн).

«Бізнес на «Арт-Базелі» значно поживався, хоча все ж напевно чи дотягує до рівня, що був два чи три роки тому», – зазначив Андерс Петтерсон, засновник агенції ArtTactic, що регулярно досліджує арт-ринок. «Якщо ти маєш хороші твори, продати їх проблеми не буде, – додає американський галерист Френк Демагд. – Зараз не так, як було три роки тому, коли хапали будь-що, підписане гучним ім'ям. Тепер, якщо ціна не відповідає якості, люди просто підуть геть».

НАШІ НА ЗАХОДІ

Та найвизначнішою подією нинішнього «Арт-Базеля» для вітчизняного арту стала участь у ярмарку української делегації. Київська Галерея Тетяни Міронової – перша вітчизняна інституція, якій вдалося потрапити на «Арт-Базель» і взяти участь у сателітному ярмарку Score Art. Поміж художників, яких Галерея возила до Швейцарії, – Жанна Кадирова, котра представила чергові скульптури з кахлів (серія «Планети»), і Арсен Савадов. Його масштабне

ПРИСУТНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ МИТЦІВ НА СВІТОВИХ АРТ-ТОРГАХ ЩЕ РАНО НАЗИВАТИ СИСТЕМНИМИ ЗРУШЕННЯМИ

полотно оцінювали у \$80 тис., і зараз про його продаж галерея веде переговори з одним із зарубіжних колекціонерів. Крім того, на українському стенді виставлялися картини Оксани Мась із проекту «Вони серед нас», нова серія Романа Жука The indigo і скульптурний проект Віктора Сидоренка «Левітація». Його художник розробляє та виставляє і в Україні, і за кордоном протягом останніх кількох років.

ФОТО: ВІКТОР ХОМЕНКО

УКРАЇНСЬКІ СТЕНДИ. Картина Арсена Савадова та скульптурний проект Віктора Сидоренка на виставці-ярмарку «Арт-Базель»

Продати ж Галереї Тетяни Міронової вдалося лише інсталяцію американця з українським корінням Девіда Датуні. Його дзеркальна шафка з матрьошками і пляшками горілки під назвою «Російське щастя» купили за \$25 тис. Утім, головним сенсом участі в «Арт-Базелі», та й в інших міжнародних арт-заходах для Тетяни Міронової була передусім не комерційна вигода, а налагодження зв'язків. «Займаючись галерейним бізнесом кілька років в Україні, ми усвідомили, що без належної інтеграції українського арту до світової системи координат в державі нічого не буде: ні арт-ринку, ні арт-туризму, ні власних Енді Ворхолів та Демієнів Хьорстів», – запевнила **Тиждень** Тетяна Міронова.

Для вітчизняних художників нинішній «Арт-Базель» – уже не перша експедиція на Захід. Філіали в Німеччині працюють у Berezniysky Gallery і «Цеху», український павільйон на Венеційській бієнале викликає стабільний інтерес у зарубіжних арт-критиків. Рік тому в Лондоні відбулися торги дому Sotheby's «Сучасне мистецтво Росії і України», де Україну представляли Арсен Савадов, Василь Цаголов, Олександр Гнилицький, Олександр Ройтбурд, Ілля Чічкан, Павло Маков та інші. Час від часу твори українських контемпорарі-митців з'являються поміж лотів на торгах дому Phillips de Pury. Крім того, українці вже досить давно й активно продаються у Москві.

Однак ці позитивні зрушення ще рано називати системними. До того ж для повноцінної інтеграції у світовий арт-ринок українським художникам потрібні українські колекціонери, які купуватимуть своїх на міжнародних аукціонах і ярмарках. Саме таким шляхом кілька років тому почало розвиватися китайське мистецтво, і сьогодні китайські актуальні художники – поміж світових арт-зірок.

Потенційні зірки серед українських сучасних художників також є, і зараз найкращий момент цей потенціал реалізувати. Світовий арт-ринок лише починає відроджуватися після кризи, покупці частіше орієнтуються не на гучні імена, а на співвідношення ціна-якість. З якістю у більшості українських художників, представлених за кордоном, усе гаразд. Лишається сформувати відповідні ціни. ■

Зустрічайте! Дивовижні знижки!

159 грн
Нова ціна
266 грн
Стара ціна

КАНЦЕЛЯРСЬКИЙ НАБІР "ЗЕЛЕНІ ЧОЛОВІЧКИ"

599 грн
Нова ціна
1299 грн
Стара ціна

ВІБРО-АКУСТИЧНА КОЛОНКА «I-mu T2»

259 грн
Нова ціна
453 грн
Стара ціна

КОМП'ЮТЕРНА МИША "ЗЕБРА"

199 грн
Нова ціна
279 грн
Стара ціна

ВЕБ КАМЕРА "КІНО"

159 грн
Нова ціна
259 грн
Стара ціна

СУМКА-РАДІО "ДИСКО"

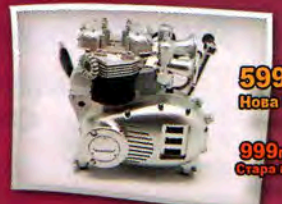
359 грн
Нова ціна
485 грн
Стара ціна

БУДИЛЬНИК ЩО ТІКАЄ "Clocky"

299 грн
Нова ціна
498 грн
Стара ціна

ТАБУРЕТ "СУШІ"

599 грн
Нова ціна
999 грн
Стара ціна

USB ХАБ "МОТОР"

Та багато іншого ...

В Інтернет-магазині **NEWTON**
www.chudesa.com.ua
ціни нижчі на 5%!

Адреса магазинів NEWTON:

- ТЦ Галерея подарунків «Новий проїзд» [044] 587-67-09
- ТРЦ «Караван», передкасова зона [044] 207-48-07
- ТРЦ «DREAM TOWN», 2-й поверх [044] 331-47-76
- ТВК «Глобус», 1-ша лінія [044] 371-18-79
- ТРЦ «SKY MALL», передкасова зона гіпермаркету «Ашан» [044] 495-49-76
- Корпоративні та оптові продажі [044] 585-97-29

Лялька з воску

Про те, що Серж Генсбур був страшенно негарний у фільмі Жоана Сфара говориться на самому початку

«Можна тебе взяти за руку?» – чується закадровий голос хлопчика. «Ні, ти надто страшний», – відповідає голос дівчинки. І ця режисерська правда й відвертість приваблюють. Але на мить...

По зовнішності Генсбур у фільмі проїжджають танком, а його самого називають одержимим дияволом. Інакше як зрозуміти, що в дитинстві на фортепіано він вночі міг грати краще; що дружина привозила його до жінки, яка охрестила себе співачкою, а насправді виказувала бажання близькості Сержу. І взагалі, як зрозуміти таку популярність Генсбура серед жінок, а поява в кадрі красуні з красунь Летіції Касти (яка грає красуню Бріджит Бардо) поруч із чудовиськом Генсбуром (якого грає Ерік Елмозніно) свідчить тільки про одне: Генсбур точно продав душу нечистому. Гадаю, режисер Жоан Сфар свічку біля безмежного ліжка Генсбура не тримав, проте шансоньє, поет, співак Серж сам усе розповів у своїх відвер-

«Генсбур. Герой і хуліган».
У кінотеатрах України з 8 липня

тих піснях, за які, як вважав його редактор, їх усіх могли б ув'язнити. Пісень у фільмі чимало – під гітару і на фортепіано, а капела і «краще б не співав». Жінок багато – брюнеток і блондинок, у панчохах і без. І знаменитостей – і з Джанго Рейнхардтом Генсбур грав, і з Борисом Віаном пив, і з Бордо спав. Проблема лишень у формі цієї каші – «Генсбур. Герой і хуліган» має форму саме каші, а не чогось подібного до фільму, як, наприклад, недавній так само драматичний байопік «Стати Джоном Ленноном». Шматки ретроспективи життя Сержа Генсбура, названі з якогось дива фільмом, з'єднані непоганою грою

Анонси

9–11 липня

«Tribute-2. Слемки на вершині»

Галявина біля гори Параски (Сколівські Бескиди, м. Сколе, Львівська обл.)

Всеукраїнський мистецький фестиваль організований як туристично-поетична мандрівка, що триватиме три дні. Започаткована минулого літа акція була присвячена здебільшого творчості натхненника та організатора Володимира Вакуленка-К. Цьогорічна програма містить слем-шоу, ніч жахів біля вогнища «Потойбічні пазли», змагання музикантів «Big-Bard», конкурс між художників на емблему фестивалю тощо. Під час уже традиційних поетичних читань учасники представлять власні вірші, а також улюблені твори із сучасної літератури.

Листопад | №28 (141) 9–15.07.2010

10 липня, 14.00

Global Gathering Freedom Music

Аеродром «Чайка» (Петропавлівська Борщагівка, Києво-Святошинський р-н)

Наймасштабніший в Україні open-air представить усі напрями електронної музики: від транс і техно до драм-н-бейс й хаусу. Протягом одного дня перед гостями фестивалю виступлять понад 40 артистів, поміж яких знаменитий хаус-DJ Funkagenda, піонер танцювальної музики Dubfire, популярний канадський дует Sultan & Ned Shepard та інші. Також свої треки зіграють українські діджеї Spartaque, Sender, Tapolsky. Хедлайнером фестивалю стане Armin van Buuren.

11 липня, 17.00

«Табуретка»

Кінотеатр «Ретро» (Луцьк, вул. Кафедральна, 12)

До участі в першому луцькому літературному слемі запрошуються всі охочі позмагатися у читанні власної поезії та прози. Вестиме дійство переможець численних слемів, публіцист і музикант Павло Коробчук, якого зараховують до генерації українських поетів-двотисячників. Гостями фестивалю стануть «гучномовець молодшої поезії» Олег Коцарев та «поет пубертатного періоду» Артем Полежака (Київ – Харків). Слем відбуватиметься у три тури. У фінал вийдуть три найкращих учасники, з яких слухачі й оберуть переможця.

КНИЖКИ

Райнер Марія Рільке.**«Нотатки Мальте Лявридса Бригге»**

Написаний століття тому, роман пориває з усталеними на той час схемами прози. Мозаїка вражень і думок головного персонажа дає сучасному читачеві розуміння людини з модерною свідомістю й передає дух Парижа, стереотипно привабливого, а для героя цього роману – ворожого і чужого. Тут є все, важливе для людини на межі століть: страх, смерть, хвороби, влада часу і простору, а понад усім – Бог, який виявляється не предметом, а напрямом любові. Роман демонструє, як і в прозі геніальний поет лишається поетом.

Мюріель Барбері. «Елегантна їжачиха»

У заможному паризькому будинку є двоє, що прикидаються дурнішими, ніж виявляються насправді: консьержка, яка мусить відповідати уявленням французьких багатіїв про представників своєї професії, але у вільний час читає Толстого і Гуссерля, і дівчина-підліток, мешканка однієї з квартир, котра захоплюється японською культурою й планує у свій 13-й день народження піти з життя. Якимось у будинку оселяється японець Одзу, здатний змінити усталений хід подій і думок героїв.

Джордж Гордон Байрон. «Мазепа»

Книжка ознайомлює з майстерним українським перекладом відомої поеми, виконаним 1929 року Дмитром Загулом, і графікою Володимира Лободи 1986-го. Передмова Андрія Кіся показує зв'язок усіх чотирьох постатей європейської культури і п'яти століть її історії: англійського автора – поета-романтика, героя – гетьмана, інтелектуала й відчайдуха-коханця, перекладача – поета-символіста та літературознавця і, нарешті, художника – сучасного українського митця.

Елмозніно і наявністю уявного чи реального альтер его Генсбура – лялькового носатого і вухастого Мефістофеля. Це дотепно, як і театралізовані номери. Хоча після байопіка про іншого Генсбура, вже американського, вони є вторинними.

Лялька чоловічої статі на ім'я Генсбур цілком жива – це єврей, який викликав антисемітизм, талановитий композитор, але безголосий співак, провокатор і пофігіст, поганий батько, але батько Шарлотти-«Антихрист»-Генсбур, секс-машина, пияк, курець. Але ця лялька зроблена з воску.

Ярослав Підгора-Гвиздовський

10–11 липня, 10.00

«Країна мрій»**Співоче поле (Київ, кінець вул. Івана Мазепи)**

VII Міжнародний етнічний фестиваль під гаслом «Країна Мрій – Чиста Країна!» передбачає створення національного простору з чистим довкіллям, світлими думками та неспотвореним відчуттям автентичного. На літературній сцені виступатимуть Брати Капранови, Юрко Позаяк, Володимир Цибулько, Артем Полежака, Сашко Лірник. Діятимуть уже традиційні Алея Майстрів, Кобзарська сцена, Майстерня Танців та Зелена галявина. А вечірні гуляння продовжуватимуть Олег Скрипка, Йоана Словінська (Польща), гурти Ілжі (Литва), «Джамбібум» (Білорусь) та інші.

13 липня, 19.00

«Звіринець»**Культурний центр видавництва «Смолоскип» (Київ, вул. Межигірська, 21)**

Прем'єра вистави за твором одного з класиків театру ХХ століття, американського драматурга Теннессі Вільямса «Скляний звіринець». Це наймолодшіша п'єса автора, історія про пошуки свого «я», «другої половинки» та розуміння. Про те, як людина добровільно замикає себе за ґрати власного приватного звіринця, але шанс зруйнувати клітку є завжди. Постановку здійснив режисер, сценарист-драматург Олександр Мірошніченко. Пластичне рішення – художній керівник театру-студії «Міст» Юлія Гасиліна.

До 16 липня

Дні французької культури**Ресторан «Фанфан», пішохідна вулиця (Ужгород, вул. Корзо, 17)**

Центральні вулиці Ужгорода наповняться атмосферою Франції. На спеціальних екранах просто неба демонструватимуть мюзикли, мультфільми та найкращі короткометражки Каннського фестивалю. 14 липня відбудеться Французький вечір із прямою трансляцією святкування Дня взяття Бастилії в Парижі та вечірнім вогняним шоу. Разом із духовною спадщиною популяризуватимуть також гастрономічну культуру: вина, виготовлені за французькою технологією, сири, коктейлі та десерти.

Автор:
Міла Тешаєва

Фото автора

Наше рішення не валятися на пляжах Таїланду, а вирушити в глиб країни виріло після слів випадково зустрінутого ченця: «На півночі Таїланд справжній»...

Рано-вранці, вмовившись у позашляховик, ми поїхали з цивілізованого Бангкоку.

ВЕРХИ НА СЛОНИ

Варто від'їхати кілька кілометрів, і картину розвиненого азіатського капіталізму витісняють сільські пейзажі. Розкидані посеред рисових полів бамбукові будиночки, селяни в національному одязі... Ритм життя за межами мегаполіса, схоже, не змінився з часів Королівства Сіаму.

Маленьке містечко Канчанабурі – перша зупинка нашої подорожі. Для тайців це місце особливе. Дія знаменитого фільму «Міст через річку Квай» відбувалася саме тут. Японці, захопивши Таїланд під час Другої світової війни, силами військовополонених будували тут залізницю, що мала з'єднати країну із сусідньою Бірмою. Понад 50 тис. тайців і 16 тис. американських військовополонених загинули на будівництві, а інженерна споруда через річку Квай навіки увійшла в історію як «міст смерті». Сьогодні від залізниці лишився лише невеликий відрізок – грізне нагадування нащадкам про жахи війни. По мосту можна проїхати на старовинному паровозі.

Сумні думки, нав'язні історії, зникли, тільки-но ми в'їхали в село слонів. Незважаючи на очевидну експлуатацію цих тварин у туристичному бізнесі, тайці слонів обожнюють.

Видершись по мотузяній драбині на дерево, а звідти перескочивши у дерев'яний кошик, прикріплений до спини слона, ми вирушаємо в дорогу джунглями подібно до королів. Щоправда, монарша пиха швидко зникає: їздити верхи на слоні – справа не така вже й комфортна. Добре, що на шії тварини сидить погонич, якому цей гігантський транспортний засіб довіряє і якого беззаперечно слухається.

Нашому погоничу було щонайбільше 14 років, і дивився він

Джунглі

Крім океанських пляжів Таїланд цікавий горами, річками, хащами та колоритними звичаями

все більше на нас, попутно практикуючи свою англійську. «Мій» слон і сам упевнено рухався знайомими стежками, змушуючи нас завмирати від страху на спусках і підйомах. Побачивши річку,

наш транспорт помітно пришвидшив ходу. І ось він із переможним криком увійшов у воду, збираючись, вочевидь, ошчасливити нас купанням. Але, на щастя, вчасно передумав. І як після цього не любити цих милих тварин!

ВАРТО ПОБАЧИТИ

Тигрячий храм лісового монастиря в провінції Канчанабурі. Тут ченці живуть і моляться разом із дикими тваринами.

Міст через річку Квай, який японці будували силами американських і тайських військовополонених.

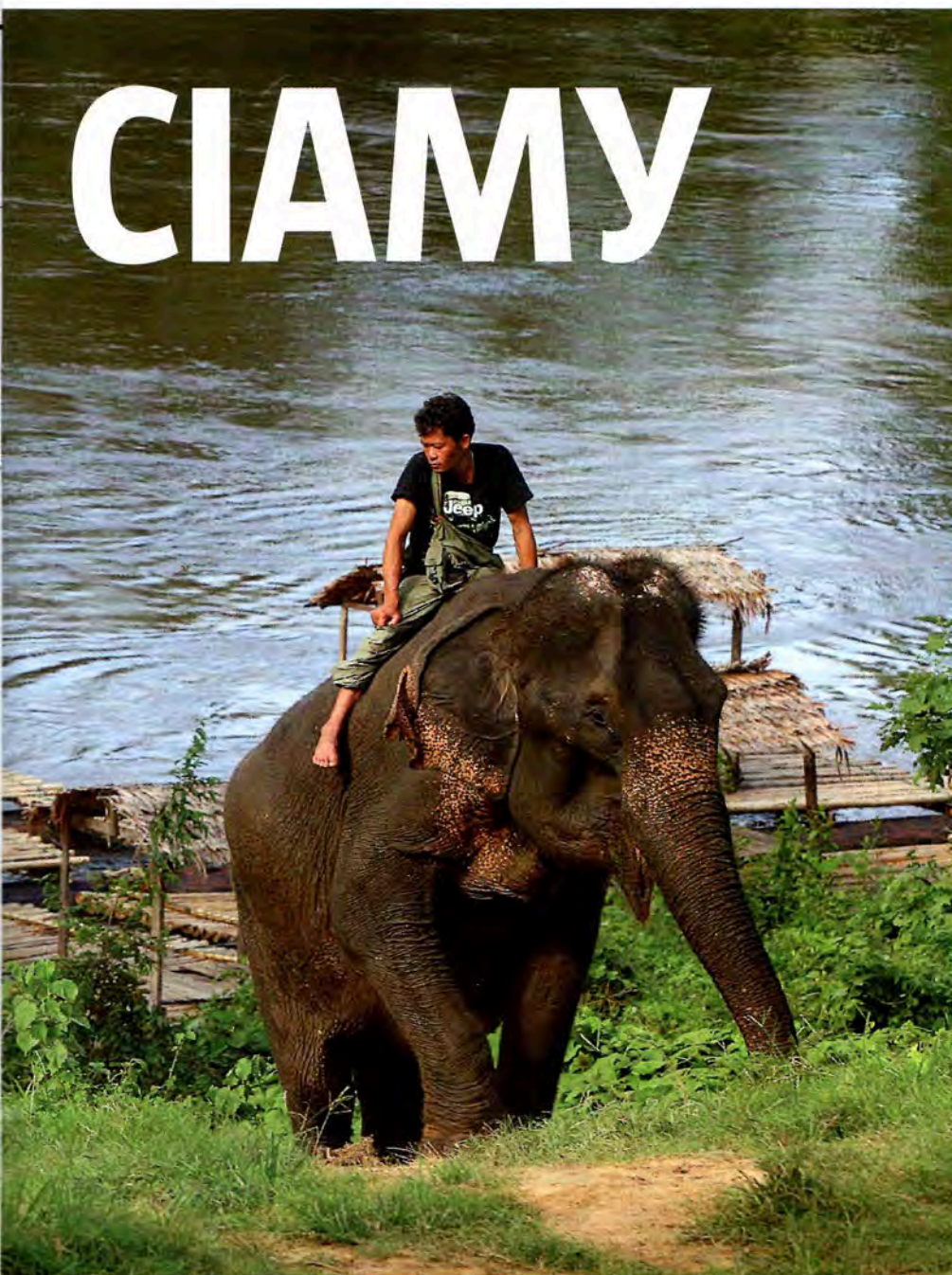
Півнячі бої в містечку Чіангмай.

Падаунг – високогірне поселення, де живуть дуже довші жінки

НА РІЧЦІ КВАЙ

Усе ще похитуючись на нетвердих ногах після катання на слоні, ми вирушаємо вниз за течією річки Квай на бамбукових плотах. На берегах навколо – глухі джунглі, що лякають дивними звуками зі своїх надр. І ні душі... На шляху

СІАМУ

нам зрідка трапляються плоти-будинки місцевих мешканців. Зупинка – пересідаємо в моторні човни на крихітному дерев'яному причалі. Швидкість, бризки води... До готелю River Kwai Jungle Rafts інакше не дістатися, він розташований посеред джунглів просто на річці. Тут усе наближене до природних умов: немає світла, тільки гасові лампи і смолоскипи, немає гарячої води... Але при цьому жодного дискомфорту, лише відчуття романтики.

Іншого такого вечора у своєму житті я не пам'ятаю: колоритні

**ГІГАНТ
СЛУХАЄТЬСЯ.**
Слоном тайці керують з підліткового віку

мешканці племені Мон освітлювали напу вечеру смолоскипами, влаштувавши наостанок виставу з ритуальними танцями. Розмірено похитувався на річкових хвилях наш готель, догорали факели, а ми все ніяк не могли піти спати, слухаючи звуки джунглів і плескіт води під нами. Дивилися, як місяць відбивається в річці. Ідилія витіснила з голови всі сторонні думки, і стало зрозуміло, чому цей готель такий популярний поміж іноземців. Сюди тікають від благ цивілізації, тут можна відчутти єдність із природою.

Вранці я прокинулася від пташиного гомону, що лунав з усіх боків. Побажати гостям доброго ранку, а заразом і прийняти душ у мене під верандою прийшло сімейство слонів. А з пернатими довелося поділитися своїм сніданком.

ТИГРЯЧИЙ ХРАМ

За буддистськими легендами, перш ніж побачити повноту істини, Будда безліч разів перевтілювався в миру у різних тварин та людей. І одне зі своїх земних життів закінчив, добровільно віддавши своє тіло на поталу тигриці з голодними тигренятами.

Ченці невеликого лісового монастиря в провінції Канчанабурі ще не досягли такої духовної досконалості, як Будда. Але принаймні вже ділять із грізними хижаками свій дах і хліб насущний. І єднання з лісовими мешканцями, вміння відчувати їхній біль і радість, розуміти звірину мову не здається їм чимось дивним.

Знаменитий сьогодні на весь світ храм з'явився близько 20 років тому. І тільки-но відкрившись, став відомий в окрузі як притулок для всіх осиротілих та покалічених мешканців джунглів. Дикі тварини, що потребують допомоги, приходять сюди самі, інтуїтивно, стаючи або тимчасовими пацієнтами, або постійними жителями.

Спочатку в буддистській обителі знайшли притулок кабани, дикі кози, олені, гібони... Перший тигр віком лише кілька місяців з'явився у монастирі в лютому 1999 року. Його матір вбили браконьєри. Жоден із ченців, які приймали від селян і прикордонників перших тигренят, не мав досвіду спілкування з хижакками. Усього доводилося вчитися на практиці. А сьогодні в монастирі живе близько десятка тигрів.

Лише кілька років тому монастир відкрився для туристів. За весь час не було жодного випадку, щоб тигри напали на ченців чи гостей. Щодня після полудня монахи виводять своїх вихованців на прогулянку. Ми спостерігали, як лише за кілька метрів від нас тайські підлітки гралися з тигренятами.

ПІВНЯЧІ ЗАБАВИ

Наш позашляховик, взятий напрокат ще в Бангкоці, неквапливо котиться по гірському

ФОТО: УКРАЇНОРМ

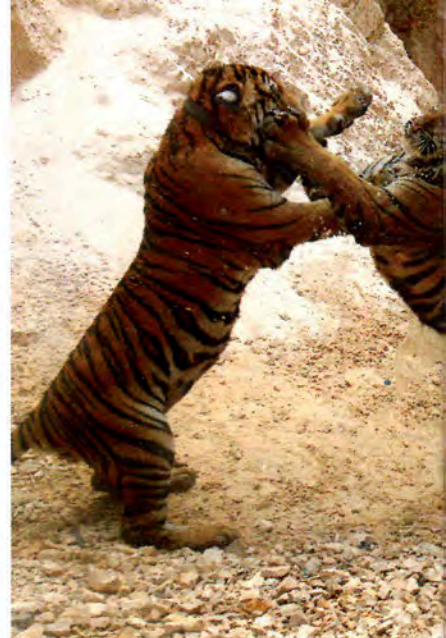
серпантину доріг. Поспішати нікуди і нічого – ми милуємося чудовими краєвидами з вікна: гори, смарагдового кольору поля... Можливо, не випадково статую Смарагдового Будди знайшли саме тут. Смарагдовий – колір рисових плантацій, а рис – це хліб країни, він годує всіх.

Північна столиця країни – містечко Чіангмай, що в XIII столітті

було столицею Королівства Ланна. Місто колись називали Трояндою Півночі (тайландської, звісно). І хоча відтоді багато чого змінилося – до неба злетіли хмарочоси, розділені швидкісними магістралями, – проте центр Чіангмая, як і раніше, зберігає свою колишню чарівність. У квітучих садах ховаються збудовані з дерева вілли, в тихих провулках височіють старо-

САЛОННА КРАСА. Шію жінкам гірського селища Падаунг видовжують роками

МІСЦЕВИЙ БОКС. Удари ногами додають йому видовищності

давні храми, а ресторани і сувенірні крамнички сперечаються одне з одним за увагу гостей.

По Чіангмаю можна бродити днями, не відчуваючи ні найменшої нудьги. А вечорами легко потрапити на змагання тайського боксу або на півнячі бої.

Перната «бойова індустрія» на півночі Таїланду розвинена на дуже високому рівні. Ця давня, як Сіам, розвага тайців приносить чималі гроші і господарям птахів, і бізнесменам. Півні виходять на ринг зовсім не з курника і бійцівських навичок набувають у процесі довгих тренувань. Вартість півня-воїна може сягати кількох тисяч доларів.

ЯК ДІСТАТИСЯ

Авіаворота Таїланду – його столиця Банкок. Долетіти можна рейсами практично будь-якої закордонної авіакомпанії: дорогими Lufthansa, Austrian, Turkish Airlines, а також дешевшими узбецькими й туркменськими авіалініями, російським Аерофлотом. Пропонує рейси й український АероСвіт. Вартість квитка туди й назад – 5–12 тис. грн залежно від обраної компанії й термінів вильоту. На території Королівства мандрують місцевими авіалініями, залізницею або ж дешевими міжміськими автобусами.

ПРОСВІТЛЕНІ.
Біля Тигрячого храму
хижакі переймаються
духом буддизму

Забавно спостерігати за півнячою тактикою. На початку по-бойща забіяки більше покладаються на грубу силу: прагнуть потужними ударами одразу повалити один одного. Це вдається, якщо один із них незаперечно сильніший. Проте якщо сили рівні, то бій може затягтися на кілька раундів. Тоді вже птахи починають вдаватися до різних хитрощів, що набуваються лише з досвідом виступів на рингу. Зізнаюся, після побаченого я навіть на кілька днів відмовилася від курятини.

Ще одна відома розвага Чіангмая – шопінг. Найцікавіше місце для покупок – нічний базар. Величезний простір центру міста, всіяний вогнями, на землі й під землею зайнятий десятками тисяч магазинчиків, крамничок, наметів, прилавків, де людський мурашник продає, купує і тут же створює щось нове на продаж. Килими та національні костюми гірських племен, фігурки з рідкісних порід дерева, розписні парасольки і віяла...

Утім, більшість туристів їдуть сюди з іншою метою: з Чіангмая починаються піші походи джунглями і високогірними луками, у далекі селища кочових гірських племен. Мео, лису, лаху, яо, акха, лава, карени – кожна народність говорить своїм діалектом і має власні звичаї та національний одяг.

ВОЛОДАРКИ КІЛЕЦЬ

Провінція Мае Хон Сон виглядає на карті останнім елементом головоломної картинки-загадки під назвою Таїланд, якого бракує. Оточена з усіх боків горами і

непрохідними джунглями, вона довгий час залишалася ізольованою від зовнішнього світу. Мае Хон Сон живе своїм розміреним життям, пожвавлюючись лише в ранкові години, у розпал торгівлі на міському ринку.

Мета нашої подорожі – Падаунг, гірське поселення довгошій людей. Шлях до них лежить заплутаними дорогами через джунглі. Побачене винагороджує сповна: одягнені в яскравий домо-тканий одяг, жінки гордо несуть десятки кілограмів блискучої міді на своїх тендітних видовжених шиях.

За однією з версій, здавна кільця були покликані захистити жінок племені від диких тигрів, що у великій кількості населяли джунглі. Інша, красивіша легенда розповідає про любов Вітру і Драконики. Під час пологів первістка Вітер радісно кружляв навколо коханої, доки на світ не з'явилася перша людина племені. На честь того кружляння свого праотця жінки роду і носять на шиї мідні кільця.

Згідно з давньою традицією перше з них одягається на дівчинку в п'ять років. Протягом усього життя жінки ці кільця періодично додаються, витягуючи таким чином шию в середньому на 25–30 сантиметрів! Довгошії жінки веселі й відкриті, із задоволенням розмовляють із прибульцями, грають на саморобних гітарах. Схоже, головна справа в сьогодинньому житті Падаунга – приймати туристів.

Сонце ховається в глиб джунглів. Чернець мав рацію: хто не був на півночі, той не бачив Таїланду. ■

МАНДРІВНИКОВІ НА ЗАМІТКУ

Зменшити витрати на дзвінки в роумінгу можна, скориставшись послугою TravelSIM. Вона працює в 183 країнах світу та в 71 з них передбачає безкоштовні вхідні дзвінки.

Вартість вихідних дзвінків із Таїланду від \$0,85/хв., вхідні \$0,25/хв.

Обрати стартовий пакет можна відповідно до ваших потреб. Мінімальний стартовий пакет «Проба» з \$5 на рахунок коштує \$14.

Поповнювати рахунок ТревелСімки можна на будь-яку суму від 10 грн. де завгодно – в офісах туристичних компаній України, за допомогою платіжних терміналів, у платіжних системах «Портмоне» та «Приват24», і навіть за допомогою віртуальних грошових одиниць WebMoney. Абонентам роумінгу ТревелСім доступні безліч зручних додаткових послуг (на кшталт «Локатор», «Переказ Коштів», «Передзвоніть Мені», тощо).

Деталі на сайті w.TravelSiM.ua або за тел. (044)223-8008.

Життя одне. Живи!

Феерія
мандрів

НАЙКРАЩІ ПОДОРОЖІ ТАЙЛАНДОМ
ТА УСІМ СВІТОМ

Туризм. Відпочинок. Екскурсії. Авіаквитки.

ТУРИСТИЧНА
ФІРМА

Feeeria

м. Київ, вул. Гайцана, 8/9, © Арсенальна

тел.: (044) 501 01 82/83, 583 05 20

www.feerie.com.ua

№ ДТAV AB № 020121 від 14.02.2008

МЕРЕЖА
ТУРИСТИЧНИХ АГЕНЦІЙ

Feeeria
мандрів

СТАНУ ЗІРКОЮ

Нещодавно у українському тижневику прочитала колонку знайомого журналіста, у якій він пише про свої інтимні стосунки зі школяркою. А Ірина Білик, від якої популярність відходить разом із юним віком, вивішує в метро свої псевдовесільні фото із Сергеем Зверевим. Я оце думаю: на що тільки готові піти люди заради розголошу. «А що якби була популярною, то і гонорари у мене вищі були б і, може, навіть в електричці впізнавали?» – подумала я і теж вирішила опублікувати про себе інтимну подробицю. Отже (хух)... сьогодні я снідала гречаною кашею з молоком. ■■

Валентина
Кузик

Жанна
Безп'ятчук

ОДИНИЦІ ВИМІРУ

Не так давно Ганна Герман з'явилася на публіці з діамантовим годинником Franck Muller, вартість якого – \$58 тис. Держчиновниця з Адміністрації президента пояснила журналістам, що це подарунок. А ось інша історія. В одному вісницькому селі живе хлопець. У школі він був найкращим у класі, демонстрував унікальні здібності з математики. Глибокі сімейні злидні плюс безтолкові батьки – і замість університету хлопець опинився на будівництві. За підрахунками, вартість годинника відповідає десяти вартостям його п'ятирічного навчання в обласній політехніці за контрактом, або ж 20–25 вартостям безплатного навчання. Наразі ж він розвантажувє борошно на хлібокомбінаті. Можна сказати, що це пов'язування між собою непов'язуваного. Не сперечаюся. ■■

КУЛІНАРНЕ

Півкіло свинячої корейки дрібно ріжемо – і на сковорідку. На щастя, свіже м'ясо зараз можна купити на кожному кроці (дивно, що цей факт новий уряд не поставив собі в заслугу). Грамів 200 лисичок, які збуває через свою дружину на базарі якийсь лісник з-під Києва (тож уряд тут точно ні до чого), кидаємо до свинини, коли м'ясо вже трохи підсмажилося. Далі – біла консервована квасоля, насамкінець – зелень (цибуля, кріп і петрушка). Подається на стіл з холодним пивом. Уявляєте, від такого обіду мене відірвали заради написання цього «брєдіка»! ■■

Андрій
Лаврик

ПРИРОДНИЙ ВИБІР

Двоюрідна сестра зі Словаччини Іветка збирається в Україну на відпочинок. Після її кількарічного перебування в США, поїздок на узбережжя Адріатики та Червоного моря пояснити українські рекреаційні реалії досить важко. Чим відрізняється Коктебель від Залізного Порту, а Ялта від Кінбурнської коси? Не кажучи вже про Арабатку чи Тарханкут. У результаті, назвавши Східний Крим «ужасним» (польовацьки це означає «чудовий»), все ж вибирає Кінбурн. «Там дика природа, а в мене дика натура», – жартує сестра. Що ж, принаймні природа у нас дійсно справжня, на відміну від пострадянського і при цьому невинувато дорожого сервісу. ■■

Роман
Кабачій

Богдан
Буткевич

КІТПЕС ЗА РОЗРАХУНКОМ

Біля Центрального автовокзалу в Києві постійно бачу цікаву картину: собаку та маленьке кошеня, які постійно разом. Вони справжні друзі – їдять, бавляться, сплять, гуляють тільки вдвох. Чіпляє, коли бачиш, як тендітний котик всерйоз гарчить на втричі більшого за нього пса або кусає його за вухо. Солодка парочка має успіх – на них звертають увагу, усміхаються, а головне – кидають їм їжу. І спало на думку, що цей тандем «Кітпес» прекрасно розуміє взаємовигідність таких стосунків. Вони переступили через віковічну ворожнечу котів і собак заради спільної вигоди. А ось люди так не вміють. Ми можемо об'єднатися лише тоді, коли нас приперли до стінки. Коли вже пізно. ■■

Інна
Завгородня

МОВЕТОН

Вітрини одного зі столичних магазинів прикрашають ретрофотографії. Розкішні дами в капелюшках і хутрах байдуже споглядають підмальованими очима на розпашіле місто. Справді, носити хутро було модно хіба в минулому сторіччі. Свого часу мене неабияк здивувало зауваження берлінця Мартіна, якого, своєю чергою, дивували хутряні вбрання українок. У Європі носити хутро, яке вперто впарюють (влітку інакше й не скажеш) нашим співгромадянам на кожному кроці, не просто не модно, а й небезпечно – запросто можна отримали стусана кулькою з фарбою у спину. Колосальні знижки на хутро тільки сьогодні, розпродаж або навіть кредит? Дякую, не треба. ■■

Покриття
183 країни,
в мережах GSM та 3G

Взяв з собою за кордон
свій мобільний телефон?
і ДЗВОНИТИ будеш всім?
Тоді для тебе ТревелСІМ!!

**Безкоштовні
вхідні**
в 71 країні,
в т.ч. Туреччина, Єгипет
та 43 країни Європи

**Вихідні
дзвінки**
в 119 країнах
в межах \$0,29-\$1,00

Експрес-Звіт:
перегляд витрат
на екрані телефону,
не потребує
Інтернет-доступу

**Варіанти
поповнення**
всі можливі

ТревелПей:
просте поповнення
за допомогою телефону
і платіжної картки,
без Інтернет-доступу

**Зручні
послуги:**
Передзвоніть Мені,
Переказ Коштів,
Локатор, тощо

**Безкоштовна
доставка**
по Україні,
на суму від 790 грн.

**Точки
продажу**
у всіх областях
України

Країна перебування	Вихід \$	Вхід	Країна перебування	Вихід \$	Вхід	Країна перебування	Вихід \$	Вхід
Австрія	0,55	0,00	Італія	0,59	0,00	Туреччина	0,55	0,00
Бельгія	0,65	0,00	Кіпр	0,29	0,00	Угорщина	0,65	0,00
Болгарія	0,75	0,20	Латвія, Литва	0,39	0,00	Фінляндія	0,39	0,00
Велика Британія	0,39	0,00	Німеччина	0,59	0,00	Франція	0,59	0,00
Греція	0,39	0,00	Польща	0,59	0,00	Хорватія	0,55	0,00
Грузія	0,55	0,00	Росія	0,45	0,00	Чехія	0,55	0,00
Єгипет	0,55	0,00	Словаччина	0,55	0,00	Швейцарія	0,69	0,00
Іспанія	0,59	0,00	Таїланд	0,85	0,25	Швеція	0,39	0,00

довідка та інформація про точки продажу:
(050) 800-1001 (044) 223-8008 (098) 800-1001
w.TravelSiM.ua

кращий
дилер
2007

платиновий
партнер
2008

платиновий
партнер
2009

К Н И Г А Р Н Я

**Незабаром відкриття нової Книгарні «Є» в Києві
за адресою: вул. Саксаганського, 107/47**

**Книги українською та іноземними мовами
подарункові видання та альбоми
мапи, атласи, путівники
канцтовари
листівки**